

Η ΔΙΑΡΘΡΩΣΙΣ ΚΑΙ ΑΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ  
ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΥΠΟ  
ΑΝΤ. ΜΠΕΡΝΑΡΗ

ΜΕΡΟΣ Α<sup>ον</sup>

Ι. ΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ ΚΡΙΣΕΙΣ

Μέσα εις τὸ χάος τοῦ παρελθόντος προσπαθῶν κανεῖς νὰ συναρμολογήσῃ τὰ τμήματα τὰ ὁποῖα περριονέλεξαν οἱ ἱστορικοί, θέλει διαπιστώσει τὸν συνεχῆ πόθον καὶ τὰς προσπαθείαις τῶν λαῶν ποὺ τείνουν νὰ δημιουργήσουν τὰς συνθήκας καλυτέρων ὄρων διαβιώσεως. \*Ολοι οἱ πολιτισμοὶ καὶ αἱ μορφαὶ αὐτῶν βασίζονται εἰς τὴν «οἰκονομικὴν ὑφήν», ἡ ὁποῖα ἀποτελεῖ τὸ ὑπόβαθρον μαζὺ μὲ τὸν συντελεστὴν τῆς «ράτσας» καὶ τῆς «φύσεως» κάθε ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ὅσον καὶ ἂν ἡ ἐξέλιξις καὶ ἡ διαπλάτυνσις ὠρισμένων ἐκδηλώσεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος νὰ ἔλαβε τοιαύτην ἔκτασιν ὥστε αἱ παράγωγοι ἐκδηλώσεις νὰ εἶνε δυνατὸν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πρῶται.

\*Ἡ ἀλληλεπίδρασις λοιπὸν τῶν παραγόντων «ἄνθρωπος», «φύσις» δημιουργοῦν ἐντὸς τοῦ χρόνου καὶ τόπου τὰς ποικίλας μορφὰς τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς οἰκονομικῆς δράσεως φυσικῶς συνεχῶς μεταμορφουμένην μεταξὺ τῶν δύο πόλων τῶν ἀπεριορίστων ἀναγκῶν καὶ τῶν περιορισμένων οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Ἡ δυναμικὴ ἐξισορρόπησις τῆς διαλεκτικῆς αὐτῆς κινήσεως δημιουργεῖ τὰ σταθερώτερα πλαίσια τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων (νομικὰ κλπ.).

\*Ἡ συνεχὴς αὐτὴ μεταβολὴ ἐν τῇ ζωῇ ὄλων τῶν ἀνθρωπίνων ἐκδηλώσεων εἶνε ὁ βασικὸς κανὼν τῆς φύσεως, εἰς τὴν ὁποῖαν ὁ ῥυθμὸς καὶ ἡ κίνησις εἶνε τὸ αἰώνιον, «τὰ ἴοντα ἰέναι τε πάντα καὶ μένειν οὐδέν».

Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν κίνησιν καὶ τὰς συνεχεῖς μεταβολὰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀντελήφθη ἐκ τῶν πρώτων καὶ ἡ μυθολογία ἀκόμη μᾶς διέσωσε τὰς μεγάλας καταστροφὰς τὰς ὁποίας ἔκαμεν ἄλλοτε ἰδίως ἡ φύσις καὶ ἀκόμη ὑπενθυμίζει τὴν ὑπαρξιν εἰς τοὺς λαοὺς ἐποχῶν εὐημερίας καὶ δυστυχίας.

\*Ὅλας τὰς βαθμίδας τὰς ὁποίας διῆλθε ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς καὶ τὰς ὁποίας προσεπάθησαν νὰ ὑπαγάγουν εἰς στάδια, (οἱ List Hildebrand, Bücher, Ichmoller κτλ.) τὰ ὁποῖα ἠθέλησαν νὰ κρίνουν μὲ τὰ κριτήρια τῆς ποιοτικῆς καὶ ποσοτικῆς συνθέσεως τῶν διαφόρων συντελεστῶν διάφοροὶ ἐπιστήμονες τὰ παρερχόμεθα διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν τελευταίαν βαθμίδα τοῦ οἰκονομικοῦ πολιτισμοῦ καθ' ἣν ὅλα παρουσιάζονται εἰς σχῆμα: α κολοσιαῖα, εἰς τὴν καπιταλιστικὴν περιόδον.

Ἄν εἰς τὸ παρελθὸν ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ παρουσιάζεε διαταραχὰς αὐταὶ ὀφείλοντο κυρίως εἰς μεταβολὰς δημιουργουμένας ἀπὸ ἐξωτερικὰς αἰτίας, πολέμους ἢ εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν στοιχείων τῆς φύσεως (αιτοδεῖαι). Ἀντιθέτως ὅμως ἀφ' ἧς ἡ οἰκονομία ἀπὸ τινων αἰώνων τείνει νὰ διεθνοποιηθῇ, αἱ βυσικαὶ αἰτίαι τῶν οἰκονομικῶν διαταραχῶν κατὰ κύριον λόγον δὲν εἰρῖσκονται εἰς τὴν φύσιν, ἀλλὰ εἶνε ἐνδογενεῖς, ὀφειλόμεναι εἰς τὴν ἄνισον κίνησιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, εἰς τὴν ἄνισον κατανομὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ εἰς κοινωνικὰ αἴτια.

Τὸ προέχον χαρακτηριστικὸν τῆς τελευταίας ἐξέλιξεως τῆς οἰκονομίας εἶνε τὸ γεγονός ὅτι ἡ μὲν ἐξέλιξις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, ἡ παραγωγικὴ δηλ. βάσις καὶ ἡ παραγωγικότης ἐφθασαν εἰς σημεῖα τὰ ὅποια δὲν ἐπλησίασαν ποτέ, ἐν τούτοις ὅμως οἱ ὄροι τῆς διανομῆς τοῦ πλοῦτου δὲν ἐκινήθησαν κατ' ἴσην μοῖραν. Τὸ πρῶγμα αὐτὸ δημιουργεῖ ἓνα χάσμα εἰς τὴν κάλυψιν τοῦ ὁποίου ἀποβλέπουν ὅλαι αἱ σύγχρονοι πολιτικοοικονομικαὶ κινήσεις ἀπὸ τῶν ἀκροτάτων μέχρι τῶν συντηρητικωτέρων.

Ἀπὸ αὐτῆς λοιπὸν τῆς ἀπόψεως αἱ κρίσεις, ὅπως ἐκδηλοῦνται σήμερον, εἶνε ἀπόρροια τῆς ἐσωτερικῆς συνθέσεως τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ εἶνε κατὰ τὸ φυσιολογικὸν ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως ὀπωσθήποτε ὅμως ἂν κανεὶς γενικεύσῃ τὸ γεγονός αὐτὸ καὶ τὸ ἐπεκτείνῃ ἀπλοϊκῶς εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν τελευταίαν, θεωρῶν αὐτὴν ὡς μίαν ἀπὸ τὰς συνήθεις κυκλικὰς τότε ἀσφαλῶς σφάλλεται, σφάλλεται ἂν θεωρήσῃ ὅτι αἱ ἀντιδράσεις τὰς ὁποίας θὰ δημιουργήσῃ ἡ ἰδία διεθνὴς κοινωνικὴ οἰκονομία εἶνε ἐπαρκεῖς διὰ νὰ ἐπαναφέρουν τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἡρεμίαν. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶνε βέβαιον ὅτι οἱ πολιτικοὶ παράγοντες θὰ προτρέξουν καὶ δὲν θὰ προλάβουν νὰ ἐμφανισθοῦν αἱ ἰσορροποῦσαι δυνάμεις.

Αἱ σύγχρονοι κρίσεις ὅπως ἐτονίσθη προηγουμένως ὀφείλονται κατὰ κύριον λόγον εἰς μεταβολὰς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς (οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς) τῶν διαφόρων οἰκονομιῶν (πιστωτικὴ ἐπέκτασις, ἐφευρέσεις, μετατοπίσεις οἰκονομικῶν κέντρων λόγω ἀλλαγῆς ἀξίας διαφόρων προϊόντων π.χ. ἀντικατάστασις γαιανθράκων διὰ πετρελαίου κλπ.). Πάντως ὅμως θὰ πρέπει νὰ παραδεχθῇ κανεὶς ὑπεράνω τῶν τυπικῶν διακυμάνσεων τῶν διαφόρων οἰκονομιῶν καὶ τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς κύματος ποῦ παράγωγον τῶν ἐπὶ μέρους μεταβολῶν τείνει πρὸς τὴν διαμόρφωσιν νέων ἐντελῶς μορφῶν κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς μὲ νέας βάσεις εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν διανομὴν τῶν ἀγαθῶν εἰς τοὺς παράγοντας αὐτά.

Ἐπεράνω τῶν μακραιώνων τάσεων, τῶν διακυμάνσεων καὶ τῶν ἀπροόπτων ἄλλων ἐκδηλώσεων, ὑπάρχει καὶ μία συνείδησις χωρὶς ὀριστικὸν σχῆμα εἰς τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων, συνείδησις ἡθικῆς τάξεως, ὅτι ἡ διαρκύθμισις ὀρισμένων πραγμάτων πρέπει κατ' ἄλλον τρόπον νὰ γίνῃ, τρόπον δικαιοτέρου. Εἰς καμμίαν δὲ ἐποχὴν δὲν γίνεται τοῦτο ἀντιληπτόν, ὅσον εἰς τὴν σημερινήν, καθ' ἣν ἐμφανίζονται αἰτίαι οἰκονομικαὶ νὰ παίρνουν ἓνα

πολὴ πλατιύτερον περιεχόμενον κοινωνικοπολιτικὸν διεθνῶν προσανατολισμῶν.

Φυσικὴ καὶ ἡ Ἑλλάς, μέσα εἰς τὸ πλαίσιον τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας τῆς σχηματιζομένης ἀπὸ τὰς ἐπὶ μέρος ἐθνικὰς οἰκονομίας μὲ τὴν διάφορον οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν, ἴφίσταται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦτον τὰς ἐπιδράσεις τῶν γενικῶν οἰκονομικῶν κινήσεων τῆς διεθνοῦς οἰκονομικῆς ζωῆς, τὸν ρυθμὸν δὲ αὐτῆς τῆς ἐπιδράσεως θέλομεν ἐξετάσει καθὼς καὶ ἐκεῖνας τὰς μεταβολὰς τὰς ὀφειλομένας εἰς τακτικὰ ἢ ἔκτακτα γεγονότα οἰκονομικά, πολιτικά, τὰ ὁποῖα καὶ μετέβαλλον τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς οἰκονομίας μας, πρῶγμα τὸ ὁποῖον ἐπέβαλε μίαν ἀναγκαίαν κίνησιν προσαρμογῆς.

Πάντως πρέπει νὰ ἔχει κανεὶς ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ ἐκδηλώσεις τῆς κρίσεως ποικίλλουν ἀπὸ χώρας εἰς χώραν καὶ παρουσιάζονται ὑπὸ μεγίστην ποικίλιαν. Ἡ διαφορτικὴ ὕψη τῶν διαφόρων οἰκονομιῶν παρουσιάζει καὶ διάφορα ἀδύνατα σημεῖα τὰ ὁποῖα προσβίλλονται περισσότερο ἢ ὀλιγώτερον. Ἴσως δὲ καὶ αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἔλλειψις ἐνιαίας ἐπιφανείας νὰ εἶνε λόγος νὰ παρουσιάζεται ὀξύτερα ἢ κρίσις, ὅπως νομίζει ὁ Wagemann ἀποφαινόμενος ὅτι: «the chief reason for the peculiar seriousness of the present economic crisis, lies in the fact that in world economy, and even within the different national economies there is quite a variety of economic systems existing side by side and almost devoid of any connection with each other».

## II. ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΚΡΙΣΕΙΣ

Βεβαίως μία οἰκονομία εὐρισκομένη εἰς κατάστασιν ὅπως ἔκεινη μετὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀνεξαρτησίαν παρουσιάζει μίαν κατάπτωσιν γενικὴν ὀφειλομένην εἰς τοὺς ἑξαντηλικούς πολέμους· τὸ ἀνδράγαντον τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους καὶ ἡ νηπιακὴ ἀνάπτυξις τῆς οἰκονομίας ἢ ὁποῖα διετήρει μικροὺς δεσμούς μὲ τὴν παγκόσμιον κίνησιν, δὲν μᾶς δίδει τὸ μέτρον μεγάλων ἔξωθεν ἐπιδράσεων εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν. Πάντως ἡ κρίσις τοῦ 1837 τῆς Ἀγγλίας καὶ ἡ κατ' ἀντικτυπον πτώσις τῶν τιμῶν τῆς σταφίδος ἐπέφερε καὶ τότε μίαν ἀντανάκλασιν σημαντικὴν, ἐκδηλώσις τῆς ὁποίας ἦτο καὶ ἡ ἐπιβολὴ τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας. Καίτοι ὅμως ἡ κρίσις παρῆλθεν ἐν Εὐρώπῃ, ἐν τούτοις ἡ δυσπραγία εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐσυνεχίσθη ἐπὶ μακρόν.

Ἄν θεωρήσωμεν τὴν μέχρι τοῦ 1880 κατάστασιν καίτοι ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία εἶχεν ἐπιβληθῆ δις τὸ 1868 καὶ 1877, ἐν τούτοις ἡ κατάστασις δὲν μετεβάλλετο ριζικῶς καὶ δὲν παρουσιάζετο ὑπὸ ὀξείαν μορφήν, παρ' ὅλον ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ ἐν Εὐρώπῃ ἐξεδηλοῦτο ἡ κρίσις τοῦ 1857, ἣτις εἶχε σχετικῶς παγκόσμιον χαρακτῆρα, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀνακλίωσιν τῶν χρυσορυχείων τῆς Καλιφορνίας καὶ Αὐστραλίας, ἡ κρίσις τοῦ 1866-69 καθ' ἣν ἀνεστάλη τὸ Peel's Act, ἡ κρίσις τοῦ 1873 μακρῶς σχετικῶς διαρκείας πλήξασα κατ' ἀρχὰς τὴν Γερμανίαν, τὰς βιομηχανικὰς χώρας, τὰς

Ἡνωμ. Πολιτείας, Αὐστραλίαν καὶ ὀφειλομένη εἰς τὴν κερδοσκοπίαν τῶν κλητῶν ἀξιών.

Τὸ γεγονός ὅτι αἱ κρίσεις αὗται δὲν ἐξήσκησαν μεγάλην ἐπιρροὴν ὀφείλετο εἰς τὴν μικρὰν ἀνάπτυξιν τοῦ πιστωτικοῦ συγκροτήματος καὶ τῆς βιομηχανίας, τὸ ὅποιον φυσικὰ λόγῳ τῆς μικρᾶς του ἀναπτύξεως δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῆ τὸν ἀντίκτυπον ὑπὸ ἰσχυρὰν μορφήν τῶν βιομηχανικῶν καὶ πιστωτικῶν αὐτῶν κρίσεων.

Ἀπόδειξις κλασσικὴ τοῦ ὑποτυπώδους τῆς οικονομίας ἦτο ἡ ἔλλειψις κάθε πίστεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους λόγῳ τῶν ἀλλεπαλλήλων πτωχεύσεών του· τὸ ἐξωτερικὸν κεφάλαιον τὸ ὅποιον ἀπητεῖτο διὰ νὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξέλθῃ ἡ χώρα ἐκ τῆς καθυστερημένης οικονομίας, ἦτο ἐξαιρετικὰ ἐπιφυλακτικὸν καθ' ὅλον τὸ ἀπὸ 1844 μέχρι τοῦ 1879 διάστημα, τὸ χαρακτηριστικὸν ἀπὸ ἔλλειψιν κάθε ἐξωτερικοῦ μεγάλου δανείου, φυσικὰ δὲ ἀφοῦ καὶ τὸ κράτος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐδανείζετο, τοῦτο ἴσχυε περισσότερον προκειμένου περὶ σημαντικῶν ποσῶν διὰ τὴν ἰδιωτικὴν οικονομίαν. Μόνον ἔρεισμα διὰ τὴν χώραν αὐτὴν ἦτο ἡ δρᾶσις τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς.

Ἐν τούτοις ἀπὸ τοῦ 1861 αἱ κρατικαὶ ἀνάγκαι ἤρχισαν νὰ γίνωνται ἐπιτακτικώτεραι. Ἡ ἀνάγκη τῆς σχετικῆς προσαρμογῆς τῆς ἑλληνικῆς οικονομίας ἢ μᾶλλον τῆς παρακολουθήσεως τοῦ διεθνoῦς ρυθμοῦ ἦτο μία ἐπιταγὴ προκαλουμένη ἀπὸ τὸ ἐθνικὸν ἔνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως. Ὁ ρυθμὸς τῆς μεταμορφωτικῆς διαδικασίας ἀπῆτει συντονισμόν, τὸν ὅποιον δὲν ἐπέτρεπον τὰ ἐσωτερικὰ μέσα παρ' ὅλον ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς παρουσίαζε τὴν κάτωθι ἀνάπτυξιν, μικρὰν ὅμως παρ' ὅλα αὐτὰ διὰ τὸν μεγενθυνόμενον ρόλον τοῦ κράτους.

	1846	1877	Ἀΰξησις	••
Ἔσοδα	14.515.500	(α) 39.247.500	24.732.000	270 %
Ἔξοδα	14.104.634	41.067.823	26.963.189	291 %

Αἱ ἀνωτέρω δαπάναι ἀφεώρων τὴν αὔξησιν τῆς ὑπηρεσίας εἰς τὸ τριπλάσιον περίπου τῶν δαπανῶν τοῦ δημοσίου χρέους καὶ λοιπῶν παραγωγικῶν ἰδίως (\*Υπ. ἐσωτερικῶν, ὁδοποιίας).

Καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα ἐγένετο βεβαίως κάποια μεταβολὴ βραδεία εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς κοινωνικῆς οικονομίας ἢ ὅποια ἐξεδηλώθη καὶ εἰς τὸ δημοσιονομικὸν πεδίου ὅπου βλέπομεν τοὺς ἐμμέσους φόρους αὐξινομήνους, τοὺς δὲ ἀμέσους, τοὺς ἀποτελοῦντας τὸ 1)2 τῶν προσόδων τοῦ 1846, νὰ πῖπτουν εἰς τὸ 1)3.

Ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆ τῶν ἀναγκῶν (καὶ ἐκ πολιτικῶν λόγων) τῆς κοινωνίας τὰς ὁποίας ἔτεινε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ κράτος ἐμφανίζεται καὶ εἰς τὰ δημόσια οικονομικὰ τὰ ὅποια ἰσοσκελῆ κατὰ τὸ διάστημα 1844-1860, παρουσιάσιν ἀδιύκιστα ἑλλείμματα καὶ δάνεια κατὰ τὴν περίοδον 1861-79. Μία ἀπὸ τὰς αἰτίας ἀναμφισβητήτως τῆς δημοσιονομικῆς ἀταξίας τῆς δευτέρας περιόδου ἦτο καὶ ἡ πολιτικῶν ἀτακτοῦ κατὰστάσις τῶν ἐτῶν 1861-78, τὸ ἀναξῆσαν δράμα τῆς μεγάλης ἰδέας, ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις καὶ ἡ ρουσοφτολογία.

Ὅπως δὴποτε ὁμως ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἑλληνικῶν παροικιῶν ἐν Νοτίῳ Ῥωσίᾳ, Αἰγύπτῳ, Μασσαλίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Τερζέστη κλπ., αἱ ὁποῖαι διενήρουν σημαντικὸν μέρος τοῦ ἔμπορίου τῶν χωρῶν αὐτῶν ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως ἐπὶ τὸ εὐνοϊκώτερον, ἐτόνωσε δὲ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναπτύξεως τῶν πηγῶν τῆς χώρας. Ἡ κίνησις ὁμως αὕτη ἐνετάθη ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1875 κατὰ τὴν περίοδον ἡ ὁποία παρ' ὄλον ὄτι, κατέληξε εἰς τὴν πτώχεισιν τοῦ 1893 δὲν παύει ἀπὸ τοῦ ν' ἀποτελεῖ μίαν ἰσχυρὰν προσπάθειαν συντονισμοῦ πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴν κίνησιν.

Ἄν ἡ προηγουμένη περίοδος δὲν παρουσίαζε καμμίαν γενναίαν πρωτοβουλίαν δημοσιονομικῶς καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, τοῦτο δὲν συμβαίνει καὶ εἰς τὴν κατόπιν περίοδον ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν εἰσοδον τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας εἰς τὴν διεθνήν ζωὴν καὶ χαρακτηρίζεται ἀκόμη ἀπὸ ἑναν ἔντονον ἐξωτερικὸν δανεισμὸν πρὸς παραγωγικοὺς σκοπούς.

Ἡ ἴψωσις τῆς στάθμης τῆς ζωῆς καὶ ἡ μεγαλειτέρα συμμετοχὴ τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας εἰς τὴν διεθνήν ζωὴν φαίνεται κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ ἐξωτερικοῦ ἔμπορίου. Ἡ συνεχὴς αὔξησις τοῦ ἑλλείμματος ἀποδεικνύει μίαν συνεχῆ ἐνίσχυσιν τοῦ ἐνεργητικοῦ σκέλους τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν ἐκδηλουμένην εἰς τὸ παθητικὸν εἰς αὔξησιν τῶν εἰσαγωγῶν (ἐφ' ὅσον παθητικὴν κίνησιν κεφαλαίων διὰ τὴν Ἑλλάδα λογικῶς πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὡς μικρὰν τότε δι' εὐνοήτους λόγους). Οἱ ἀριθμοὶ τοὺς ὁποίους δίδομεν εἶναι ἐνδεικτικοί, καὶ ἀποδεικνύουν διὲν ἡ φύσις τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας ἀφ' ἧς ὑπερεπήδησε τὰ πρῶτα στάδια, ὑπῆρξε φύσις οἰκονομίας βασιζομένης ὀλιγώτερον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν τῆς δυνάμεων καὶ περισσότερον εἰς τὴν ἀντλησιν ἐκ πηγῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ. πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ἀποδεικνύει τετραγωνικώτατα τὸν βασικὸν ρόλον τὸν ὁποῖον παίζει ἀπὸ τοῦ 1880 καὶ ἐφεξῆς ἡ συναλλαγματικὴ μας κατάστασις εἰς τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας, καὶ γενικώτερον τὸ ἰσοζύγιον τῶν πληρωμῶν μας. Οὕτω:

Ὁ μέσος ὄρος τῆς δεκαετίας 1851-1860 παρουσιάζει:

Ἐμπορ. εἰσαγωγὴν Δρχ. 29.034.000 Δρχ. χρ.

» ἐξαγωγὴν » 15.810.000 » »

Σύνολον » 44.844.000 καὶ ἔλλειμμα 13.224.000

Ἐνῶ ὁ μ. ὄρος τῆς δεκαετίας 1871-1880 παρουσιάζει:

εἰσαγωγὴν Δρχ. χρ. 91.959.000

ἐξαγωγὴν » » 56.827.000

Σύνολον » » 148.786.000 καὶ ἔλλειμ. 35.132.000

Παρατηρεῖται δηλαδὴ μία συνεχὴς ἀνάπτυξις τῆς ἐξαγωγῆς, ἀφ' ἐνὸς διὰ τῆς τοποθετήσεως εἰς μεγαλυτέρας ποσότητας τῆς σταφίδος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀνέπτυξε τὴν εἰσαγωγὴν καὶ παρέσυρε τοὺς ἀδήλους

πόρους, δημιουργήσαν εὐνοϊκοὺς ὄρους καὶ ἐμπιστοσύνην διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας.

Ἡ Ἑλλάς ὁμως θὰ ἴδωμεν ἐν συνεχείᾳ εἶχε περιόδους μεγάλης πτωχείας καὶ ἡμέρας ἐνίοτε λαμπρᾶς εὐημερίας· ἡ ἐξήγησις εὐρίσκειται ἂν παραδεχθῆ κανεῖς ὅτι τὸν τόνον τῶν ἐξαιρετικῶν ἐσόδων τὸν ἔδιδον ὁρισμένοι πόροι οἱ ὅποιοι ἀνεπίσσοτοντο περιοδικῶς καθ' ὑπερβολήν. Ἔτσι, τὴν περίοδον μέχρι τοῦ 1891 τὴν ἐχαρακτήριζεν (ἐκτὸς τῶν δανείων) ἡ ἀνάπτυξις τῆς σταφιδοπαραγωγῆς, εἰς τὴν μετέπειτα μέχρι τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ἀκόμη δύο νέοι πόροι ἰσχυροί, παραπλεύρως πρὸς τὸν κινεζικὸν προηγουμένον προσετέθησαν· τὸ μεταναστευτικὸν ἔμβασμα, ἡ ναυτιλία. Μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους προστέθη ὁ καπνὸς καὶ τὰ μεγάλα ἔσοδα τῆς ναυτιλίας διὰ τὰ φθάσωμεν εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν καθ' ἣν μὲ τὸν ὑπερπληθυσμὸν καὶ ὅλην τὴν ἀλλαγὴν τῆς structure τῆς οἰκονομίας μας, εὐρισκόμεθα εἰς δυσκόλους ἡμέρας, καθ' ἃς μόνον ἡ δημιουργία νέων πόρων συνειδητῶς αὐτὴν τὴν φορὰν θ' ἀποκαταστήσῃ τὸν ἀπωλεσθὲντα ρυθμὸν καὶ τὴν ἰσορροπίαν.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους μάλιστα 1880 καὶ πέραν, ὅποτε ἡ γαλλικὴ ἀμφελοργία κατεστράφη ἐσημειώθη ἰσχυρὰ ἀνάπτυξις, μὲ ἱκανοποιητικὰς τιμὰς εἰς τὴν σταφίδα, διὰ τὴν φθίσην εἰς τὴν καμπὴν ὅλη αὐτὴ ἡ κίνησις τὸ 1891 (παραγωγή 1878 217 ἑκ. ἑν. λιτρ., 1891 359 ἑκ. ἑν. λιτρ.). ἀπὸ τότε δὲ χρονολογεῖται καὶ τὸ σταφιδικὸν ζήτημα, τῆς γαλλικῆς παραγωγῆς ἀποκαταστάσεως ἐν τῷ μεταξύ μὲ τὴν μεταφορὰν ἀμερικανικῶν κλημάτων μὴ προσβαλλομένων ἀπὸ τὴν φυλλρξήραν.

Ὅλη αὐτὴ ἡ εἰρηνὴς κίνησις ἐν Ἑλλάδι καὶ συγχρόνως ἡ ὑπερεπίρροια κεφαλαίων ζητούντων τοποθέτησιν εἰς τὴν διεθνῆ ἀγορὰν συνάμα δὲ ἡ συναίσθησις τῆς ἀνάγκης τῆς ὀργανώσεως καὶ συγχρονισμοῦ τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν διὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ δανεισμοῦ.

Ἔτος	ὄνομα	κεφάλαιον ἐκδοθὲν	τόκος	ὁ ρ/ο	χρεωλ.
1879	ὄνομα	60.000.000	6	ο/ο	0,45
1880	»	120.000.000	5	ο/ο	0,50
1884	»	100.000.000	5	ο/ο	0,80
1887	»	135.000.000	4	ο/ο	0,80
1887	(πάγιον)	30.000.000	5	ο/ο	
1889	»	125.000.000	4	ο/ο	
1890	»	60.000.000	5	ο/ο	

Σύνολον φρ. 630.000.000

Τὸ πραγματικὸν ὅμως προῖον αὐτῶν τῶν δανείων ἦτο κατώτερον καὶ ἀπέδωκεν ὥς ἐξῆς.

	Πραγματικὸν προϊόν	πραγματικοὶ τόκοι
Δάνειον 1879	44.000.000	8,18 ο]ο
» 1880	89.500.000	6,70 ο]ο
» 1884	69.786.000	7,15 ο]ο
» 1887	90.900.000	5,95 ο]ο
» 1887	20.436.000	5,87 ο]ο
» 1889	91.000.000	5,50 ο]ο
» 1890	53.000.000	5,66 ο]ο
	<hr/> 458.622.000	

Πραγματικῶς ὅμως τὰ ὅσα ἐδανείσθημεν ἀνήλλιον μόνον εἰς 389 ἑκατ., (διότι ἀπεσβέσθησαν αἱ ὀμολογίαι τοῦ δανείου τοῦ 1879 ἀξίας 55 ἑκατ.).

Οἱ ὑπολογισμοὶ ὅμως ἐγένετο καὶ τότε κακῶς, διότι οὔτε τὰ παραγωγικὰ ἀπέδωσαν τὰς ἐλπίδας ὡς ἐσπέρηζον ἐπ' αὐτῶν, οἱ δὲ τόκοι ἦσαν βαρεῖς καὶ ἀφ' ἐτέρου ἢ διεθνῆς οἰκονομίας τὸ 1890 καὶ 1893 ἐκάμψθη ἰσχυρῶς (κρίσις τοῦ Baring 1890).

Ὑποστηρίζεται ἐπὶ τῇ βίσει στοιχείων, ὅτι δοθέντος ὅτι διετέθησαν κατὰ τὴν περίοδον 1879—1893 510 ἑκατ. διὰ τὸν οὐρανὸν καὶ χροεωλύσια, (ἔκτος τῶν 100 ἑκ. διὰ θωρηκτὰ καὶ ἕλικὸν πολέμου, καὶ 120 ἑκ. διὰ σιδηροδρόμους καὶ δημόσια ἔργα), ὅτι προϊόν τῶν συναφθέντων δανείων ἑκ 389 ἑκ. ὑπῆρξε κατώτερον ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν δανείων τοῦ 1879—1893.

Ἀσχέτως ὅμως τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν ἢ εἰσροὴ τῶν πρὸς τὸ Δημόσιον δανείων συνέτεινε νὰ δοθῇ κάτοια μεγαλύτερα κινήσεις καὶ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν ἢν καὶ θὰ πρέπη νὰ μὴ λησμονήσῃ κανεὶς ὅτι βασικῶς ἡ κίνησις αὕτη ἤρχισε ἀπὸ τοῦ 1861 διὰ τοῦ νόμου περὶ μεταλλείων (Νόμος τῆς 22]8]1861).

Ἡ ἀνάπτυξις ἰδίως κατόπιν αὐτοῦ τῶν μεταλλευτικῶν ἐπιχειρήσεων ὑπῆρξε σημαντικὴ (1876 Ἐταιρεία Λαυρίου, 1867 Σεργιέρη, Ἐταιρεία Συγγροῦ). Ἀλλὰ καὶ γενικώτερον τὸ κεφάλαιον ἐκινήθη πρὸς ἄλλας ἐπιχειρήσεις παγιότερας (Σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Ἀθηνῶν—Πειραιῶς, νόμος ἔτους 1871), καίτοι ἑκ τῶν σιδηροδρομικῶν παραχωρήσεων αἱ πλεῖστοι δὲν ἐξετελέσθησαν (π.χ. παραχώρησις γραμμῆς Πορτο—Ράφτη—Πατρῶν—Βονίτσης, παραχώρησις σιδηροδρόμων Πελοποννήσου εἰς τὴν Ἐταιρείαν Broadbend M. D'onneille et Cie σύμβασις 1873). Καὶ εἰς ἄλλους ὅμως κλάδους ἢ ἀνάπτυξις ὑπῆρξεν ἔντονος, ἰδίως τὰς συγκοινωνιακὰς τηλεγραφικὰς παραχωρήσεις Eastern telegraph & Co Ltcd σύμβασις 1878, νέα ἔταιρεία Ἀεριοφωτὸς διάταγμα 30]4]1873).

Ἔτσι τὸ ἐπίπεδον τῆς ζωῆς παρ' ὅλην τὴν πτώχευσιν τοῦ 1893 ἔκαμε προόδους ὡς ληφθῆ καὶ μόνον ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀπὸ τοῦ 1835—62 κατεσκευά-

σθησαν ἐν Ἑλλάδι ἀμαξιτοὶ δρόμοι μήκους 150 μόνον μιλίων, ἐνῶ ἀπὸ τοῦ 1863-72 162 μιλίων καὶ ἀπὸ τοῦ 1873-82 385 μιλίων.

Ἡ Τρικουπικὴ περίοδος παρ' ὅλα τὰ σφάλματά της ὑπῆρξε γόνιμος· τὰ σιδηροδρομικὰ ἔργα Μύλων-Καλαμῶν (103 χλμ.), Διακοφτοῦ-Καλαβρυτῶν (23 χλμ.), Μεσολογγίου-Αἰγινίου (45 χλμ.), Πειραιῶς-Λαρίσης (200 χλμ.) ἀπέδωκαν βαθμηδὸν καὶ ἐπέκνωσαν τὴν μεταφορὰν εἰς τὴν χώραν.

Αἱ γενόμεναι τότε παραχωρήσεις καὶ τὰ πρὸς ιδιῶτας καὶ νομικὰ πρόσωπα δάνεια ἐπέτρεψαν τὴν ἰσχυροποίησιν τῶν παραγωγικῶν βάσεων τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας καὶ ἔδωκαν μίαν κίνησιν προσαρμογῆς τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς μὲ τὸν ἔξω κόσμον. Ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμεν τὸ δάνειον τῆς Ἑθνικῆς τοῦ 1880 τῶν 72 ἑκατ., τὰ ἐνυπόθηκα δάνεια τῶν σιδηροδρόμων Πελοποννήσου, τὴν ἀποξήρασιν τῆς Κωπαίδος, τὴν κατασκευὴν τῆς διώρυγος τῆς Κορίνθου καὶ τὰς ἀνωτέρω ρηθείσας σιδηροδρομικὰς παραχωρήσεις πρὸς τὴν Ἀνών. Ἐταιρίαν Σιδηροδρόμων Ἀττικῆς, Θεσσαλίας, Σ.Π.Α.Π., Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος, Πύργου-Κατακόλου, ἐπίσης τὴν ἴδρυσιν τῆς Τραπεζῆς Ἀθηνῶν διὰ ξένων κεφαλαίων Ἴπποσιδηροδρόμους, τὴν Ἐταιρίαν Μονοπωλίων.

Ὅποιος μελετᾷ τὴν τότε κατάστασιν καὶ τὴν σημερινήν, τὴν μετὰ τὸ 1922, εὐρίσκει μεγάλας ὁμοιότητας· ὅπως καὶ τότε αἱ ἐλπίδες ἦσαν ἀνώτεροι τῆς πραγματικότητος, ὅπως καὶ σήμερον ἐγένοντο ἀντιοικονομικαὶ χρησιμοποιήσεις δυσανάλογοι πρὸς τὴν δυναμικότητα τῆς χώρας, ὅπως καὶ τότε ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναστολῆς τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Δημοσίου Χρέους ἐπεβλήθη ἐκ τῶν πραγμάτων συντελοῦσης καὶ τῆς συμπτώσεως κρίσεων, αἱ ὁποῖαι ἔρριψαν καὶ τότε τὰς τιμὰς τῆς ἐξαγωγῆς μας, σήμερον δὲ ἔσταμάτησαν καὶ τοὺς ἀδήλους πόρους.

Δυστυχῶς ἡ εὐχέρεια ἐξευρέσεως πόρων ἐκ δανείων ἐγένετο ὅπως καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἀφορμὴ δυσαναλόγου αὐξήσεως τῶν δημοσίων δαπανῶν πρὸς τὸ ἔθνικόν εἰσόδημα· ἡ αὐξήσις τῆς φορολογίας διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν δημοσίων δαπανῶν ἐμείωνε καὶ τότε τὴν ἀποταμευτικὴν ἱκανότητα τῆς χώρας, δημιουργοῦσα τὰς προϋποθέσεις μιᾶς μελλοντικῆς στενότητος.

#### α) Ἡ συναλλαγματικὴ κατάσταση.

Αἱ πολιτικαὶ ὁμως αἰτίαι καὶ οἱ πόλεμοι (κατάληψις Θεσσαλίας) παρ' ὅλην τὴν εἰσροὴν τοῦ ἐκ δανείων συναλλάγματος ἐπέδρασαν δυσμενῶς εἰς τὸ συνάλλαγμα, τὸ ὁποῖον παρουσίαζε πρὸς τὰ ἄνω ἐπικαταλλαγὴν κατὰ τὸ 1883 μάλιστα ἢ τιμὴ ὑπετιμήθη κατὰ 20 0/0 (ἔτος 1882 μ. ὄρος κυκλοφορίας 3 ἑκδοτικῶν Τραπεζῶν 105 ἑκατ., μέσος ὄρος πρὸς κράτος ἀναγκαστικῶν δανείων 44 ἑκατομμυρ., μ. ὄρος ὑπερτ. συντος 1,12). Ἡ ἄρσις τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας τὴν 31/12/84, γενομένη ὑπὸ συνθήκας οἰκονομικῆς καὶ δημοσιονομικῆς δυσμενείας δὲν ἐπέφερε παρὰ μικρὰ ἀποτε-

λέσματα, διότι τὸ συνάλλαγμα κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἐκινήθη ὡς ἑξῆς :

1884	1,03	3/4
1885	1,05	1/2
1886	1.23	3/4
1887	1,25	1/4
1888	1,26	1/2
1889	1,22	1/4
1890	1,23	1/4
1891	1,29	3/4

Ἀπὸ τῆς περιόδου ὁμῶς αὐτῆς καθ' ἣν ἡ Ἑλλάς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κύκλον τῶν ἡμικαπιταλιστικῶν χωρῶν λόγῳ τῆς συστάσεως τῆς οἰκονομικῆς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τὸ προέχον σημεῖον ὄλων τῶν ἐκδηλώσεων τῆς τοῦ ὁποῖον ἐρρῦθμιζε καὶ τὰς ἄλλας, εἶνε ἢ ἐν γένει θέσις τοῦ ἰσοζυγίου τῶν λ)σμῶν.

Φυσικά, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν παρατεθέντα πίνακα, ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1886 ἐπαγγέλλεται ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία λόγῳ τῆς ἐπιστρατεύσεως καὶ τῆς πιέσεως τῶν πραγμάτων (μεταλλικὸν ἀπόθεμα 31|12|84 ἑκατ. 47,9, 31|8|85 ἑκατ. 24, 9). Ἐνας δὲ λόγος ἦτο καὶ ἡ κάμψις τῆς διεθνοῦς οἰκονομίας κατὰ τὰ ἔτη 1884 καὶ 1884 (πτώχευσις ἐν Γαλλίᾳ Τραπεζῆς Union κατὰ τὸ ἔτος; 1862 καὶ Ἡνωμ. Πολιτείας κατὰ τὸ 1884 πτώχευσις Jay Goud καὶ ἐν Αὐστρίᾳ τῆς Laender Bank.

Ἐπὶ πλέον ἡ ἀφορία τῶν ἐτῶν 1883 καὶ 1884, ἡ δυσπιστία τὴν ὁποῖαν ἐνέπνεον τὰ ἐλλείμματα τῶν προϋπολογισμῶν μὲ τὰς ματαίαις ὑποσχέσεις περὶ ἰσοσκελίσεως, ἡ ἀδυναμία συνεχίσεως τοῦ δανεισμοῦ λόγῳ κορεσμοῦ, ἡ σταφιδικὴ κρίσις καὶ ἡ μικρὰ ἀπόδοσις τῶν δανεισθέντων, ἔφερον τὰ πράγματα μίαν ὥραν ἀρχήτερα πρὸς τὴν πτώχευσιν τοῦ 1893, ἡ ὁποία «μόνον νὰ ἀπεμακρύνετο ἡδύνατο, ὄχι ὁμῶς καὶ νὰ ἀποφευχθῆ» (Συγγρός).

### β) σταφιδικὴ κρίσις

Τὸ τελειωτικὸν κτύπημα ἐδόθη διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς σταφίδος ἐκ τῆς γαλλικῆς ἀγορᾶς, ἡ ὁποία τὸ 1889 ἀπερρόφα σημιανικὸν μέρος τῆς ἐξαγωγῆς; ἡ ἐκπτώσις τῆς ὑπῆρξε καταπληκτικὴ· τὰ ναῦλα τῆς μεταφορᾶς τῆς εἰς Ἀγγλίαν ἦσαν ἀνώτερα ἀπὸ τὴν τιμὴν τῆς κατὰ ἑκατόλιτρον (τιμὴ 1893 Μάιος; 21 σελλίνια τὸ ἑκατόλιτρον, κατόπιν ἔπεσαν εἰς τὰ 6 σελλίνια τὸ ἑκατόλιτρον, ἐνῶ τὰ ναῦλα ἐκόσμιζον 8. 1|2 σελ.) (1)

Ὁ κατωτέρω πίναξ δεικνύει τὴν πτώσιν τῆς ἐξαγωγῆς τῆς σταφίδος, ποῦ ὑπενθυμίζει τὴν τελευταίαν πτώσιν τῆς ἐξαγωγῆς τοῦ καπνοῦ κατὰ τὸ 1931.

ἐξαγωγή 1875 εἰς Ἀγγλίαν	61, 540	εἰς Γαλλίαν	9.261
» 1885 » »	57, 939	» »	40.965
» 1889 » »	52, 251	» »	69.555
» 1893 » »	60. 694	» »	3.187, δηλαδὴ ἡ εἰς Γαλλίαν ἐξαγωγή ἔφθασε τὸ 1893 τὰ 5 ο]ο τῆς ἐξαγωγῆς κατὰ τὸ 1889.

(1) \*Ἴδε Μεσηνέζην «Ἐργασία» 15|1|33.

Ἡ πτώσις τῶν ἐσόδων ἐκ τῆς στασιδῆς καὶ τὸ σταμίτημα τοῦ δανεισμοῦ εἶχε τὸν ἀντίκτυπὸν του μαζὶ μὲ τὴν ὑπερτίμησιν τοῦ συναλλάγματος (ὅπως σήμερον—ἴδε ἄρθρον μας Οἶκον. Ταχυδρόμον 25]12]32) εἰς τὸ ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον, τὸ ἔλλειμμα τοῦ ὁποίου ἐμειώθη, φθίσαν ἐν τέλει εἰς ἰσοζύγιον σχεδόν.

	Εἰσαγωγαὶ	Ἐξαγωγαὶ
1890 εἰς ἑκατ.	153,7	102,1
1891	155,5	101,4
1892	116,0	86,0 ἄρχεται ἡ πτώσις
1893	97,9	94,0 σχεδόν ἰσοζύγιον

Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ὑπῆρξε φυσικὸν λόγῳ τῆς ὑψώσεως τοῦ συναλλάγματος, τὸ ὁποῖον ἀπὸ 1,23 τὸ 1890 ἀνῆλθεν εἰς 1,60, τὸ 1893 καὶ 1,47 καὶ 1,80 τὸ 1894 καὶ 1895. Ἡ ὑψωσις τῆς ἐπικαταλλαγῆς ἐσπρωχνε τὰ πράγματα εἰς ἀδυναμίαν δημοσιονομικὴν, ὅπως καὶ ἡ πτώσις τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἔξαγωγῆς διὰ τῆς μειώσεως τῶν τελωνειακῶν εἰσπραξέων.

Ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ἴσχυσε ἐν μέρει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πλειστάκις ὑπεστηρίζαμεν ὅτι διὰ τὴν ἑλληνικὴν οἰκονομίαν «ἀνεπάρκεια συναλλαγματικὴ σημαίνει καὶ ἀνεπάρκεια δημοσιονομικὴν» λόγῳ τῆς ἰδιαίτερας ὑφῆς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς της, ἡ ὁποία παρουσιάζει τὸ φερίεργον νὰ εἶνε χώρα γεωργικὴ καὶ ἐν τούτοις νὰ εὐρίσκειται εἰς μεγάλην, μεγαλυτέραν καὶ θε ἀλλῆς ἐξάρτησιν, ἀπὸ τὴν διεθνήν κατὰστασιν, τοῦτο δὲ διότι τὸ ἰσοζύγιον της τῶν πληρωμῶν ἀποτελεῖται μόνον κατὰ μικρὰν ἀναλογίαν ἀπὸ ἔσοδα προερχόμενα ἐκ τῶν ἐξαγωγῶν της.

Τὸ συμπέρασμα εἶνε ὅτι ἂν αἱ μέχρι τοῦ 1880 κρίσεις τῆς διεθνοῦς ζωῆς δὲν ἦσκησαν ἐκείνην τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, ὅτι ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὸ ὅτι ἦσαν κρίσεις ἐκ βιομηχανικοῦ ὄργασμοῦ μὴ ἐπιδρῶσαι εἰς μίαν καθυστερημένην καὶ γεωργικὴν οἰκονομίαν.

Ἀπὸ τῆς περιόδου ὅμως καθ' ἣν ἦρχισεν ἡ δυναμότης ἐξακολουθήσεως δανεισμοῦ καὶ λόγῳ τῶν ἀφθόνων κεφαλαίων εἰς τὸ διεθνὲς τραπεζικὸν κέντρον, ἀπὸ τῆς περιόδου αὐτῆς ὅποτε ἡ ἔξαγωγή μας ἦρχισε νὰ παίξῃ σημαντικὸν ρόλον καὶ ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ κρατικὴ ἑλληνικὴ περιοχὴ ἔγινε τὸ κέντρον πρὸς ὃ εἴλκοντο τὰ ἑλληνικὰ κεφάλαια ἀπὸ τότε εἶνε ἀληθὲς μὲν ὅτι τὸ ἐπίπεδον τῆς ζωῆς ὑψώθη, ἀλλὰ συγχρόνως ὅμως ἠναγκάσθημεν νὰ ὑποκείμεθα εἰς τὰς διεθνεῖς κρίσεις καὶ νὰ συμμετέχωμεν ἐνεργότερον εἰς τὰς οἰκονομικὰς διακυμάνσεις τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς ζωῆς. (1).

Ἄς σημειωθῆ ὅτι κατ' ἐξοχὴν πλεῖστα εὐπαθῆ σημεῖα παρουσιάζει εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν κρίσεων ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία, λόγῳ τῆς φύσεως τῆς ἔξαγωγῆς της τὰ εἶδη τῆς ὁποίας καίτοι εἶνε προϊόντα γεωργικά, ἐν τούτοις

(1) Ἴδε Καλιτσουάνι «Οἰκονομικὴ Πρόγνωσις» 1930 καὶ προσπάθειαν Μουσοῦτη διὰ τὸν καταρτιστὸν Ἑλληνικοῦ Οἰκονομικοῦ βαρομέτρου.

μικρὸν ἔδαφος ἐσωτερικῆς καταναλώσεως παρουσιάζουν (σταφίς, καπνὸς) καὶ δὲν παρουσιάζουν οἰκονομικὸν συμφέρον ἢ εἶνε ἀδύνατον νὰ καταναλωθῶν ἐσωτερικῶς διὰ βιομηχανοποιήσεώς των ἢ ὑπὸ νέας μορφᾶς.»

### III. Η ΠΤΩΧΕΥΣΙΣ

Ὁ νόμος τῆς 1ης 10)12)1893 περὶ ἀναστολῆς τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Λημοσίου Χρέους δὲν εἶνὲ βέβαια ἓνα γεγονός μικρὸν τὸ ὅποιον ἠδύνατο νὰ μὴ ἐξήσκει καμμίαν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ὑφῆν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, τῆς τὸσον σιτηρίζομένης εἰς τοὺς ἀδήλους πόρους, ὅπως ἐτονίσθη προηγουμένως. Ὁ ρυθμὸς τῆς προόδου ἀποτόμως ἀνεστάλη. αἱ ἐμπορικαὶ πιστώσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ περιορίσθησαν, τὸ δὲ συνάλλαγμα, ὅπως καὶ σήμερον, ἀντιλόγῳ τῆς ἀναστολῆς νὰ πέσῃ ἠκολούθησε τὴν ἀντίθετον τροχίαν, οὔτω ἔχομεν : διὰ τὸν 1891 μ. ὄ. 1,29, διὰ τὸ 1892 μ. ὄρον 1,43, διὰ τὸ 1893 1,59 διὰ τὸ 1894 1,74 διὰ τὸ 1895 1,80, καὶ διὰ τὸ 1896 1,73 πρῶγμα τὸ ὅποιον ἐδημιούργησε καὶ τότε ζήτημα ἐμπορικῶν πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν χρεῶν, ὅχι ἀσήμαντον.

Ὁ γενικὸς ρυθμὸς ἐπεβραδύνθη διότι ἐκτὸς τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἐξωτερικῶν πιστώσεων καὶ ἡ δυναμικότης τῶν τραπεζῶν ἐξησθένησε λόγῳ τῶν χρεωγράφων, ἅτινα εἶχον ἀγοράσει καὶ τὰ ὅποια ἐξέπεσαν μετὰ τὴν πτώχευσιν κατὰ βαθμὸν σημαντικώτατον π. χ. τὸ δάνειον τοῦ 1881 εἰς τὸ χρηματιστήριον τοῦ Λονδίνου ἀπὸ 93, 50 (τῷ 1890) ἐξέπεσε τῷ 1893 εἰς 30, τὸ δὲ δάνειον τοῦ 1884 ἀπὸ 93,50 τοῦ εὐρίσκετο κατὰ τὸ 1890 εὐρέθη εἰς τὰς 29.

Μετὰ μακρῆς διαπραγματεύσεις καὶ τὸν ἀτυχή πόλεμον τοῦ 1897 ἐπετεύχθη τέλος ὁ συμβιβασμὸς τοῦ νόμ. ΒΦΙΘ ἐκκαθαρισθέντος τοῦ δημοσιονομικοῦ παρελθόντος, πρῶγμα τὸ ὅποιον ἀπετέλεσε τὴν βύσιν ἐφ' ἧς ἐστηρίχθη ἡ ἀνύρρωσις τῶν κοινωνικῶν καὶ δημοσίων οἰκονομικῶν, κυρίως ὅμως ἐγένετο τοῦτο χάρις εἰς τὴν ἐκδήλωσιν νέων στοιχείων τὰ ὅποια ἠλλοίωσαν ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον τὴν σύστασιν τῶν οἰκονομικῶν μας.

Διὰ νὰ τελειώσωμεν μὲ τὴν μέχρι τοῦ 1898 περίοδον, ἀναφέρομεν τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἐμπορίου μὲ τὸ ἐξωτερικὸν (πρέπει ὅμως νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ διαφορετικὴ τιμὴ τοῦ συναλλάγματος εἰς ἑκάστην τῶν περιόδων) Οὔτω ἔχομεν :

	Εἰσαγωγή	Ἐξαγωγή	Σύνολον	Ἐλλειμμα
Μ. ὄρος 1881-1890	122.081.000	85.981.000	208.062.000	36.100.000
» 1891-1900	120.257.000	86.419.000	206.676.000	33.838.000

μὲ πληθυσμὸν διὰ τὴν δεκαετίαν 1881-90 2.107.412 κατοίκων καὶ 2.397.120 διὰ τὴν δεκαετίαν 1891-900. τῆς εἰσαγωγῆς ἀνερχομένης κατὰ κάτοικον τὴν πρώτην δεκαετίαν εἰς 57,09 καὶ τῆς ἐξαγωγῆς εἰς 40,80, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν εἰς 50,17 καὶ 36,05. (Πάντως διὰ τὴν ἐξαγωγὴν ὁρθῶν συμ-

περασμάτων πρέπει νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ συναλλαγματικὴ διαφορὰ. Ἀριθμοὺς σχετικούς ἐδώσαμεν προηγουμένως).

## ΜΕΡΟΣ ΒΟΝ

### 1) ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Εἰς τὰ προηγούμενα ἐδώσαμεν, ὑποθέτομεν, μίαν ἀτελῆ σχετικῶς εἰκόνα τῆς ἑλληνικῆς οικονομίας μέχρι τοῦ τέλους 19ου αἰῶνος καὶ τῶν αἰτιῶν, πολιτικῶν καὶ οικονομικῶν, αἱ ὁποῖα ἐπέδρασαν ἐπ' αὐτῆς. Ἦδη δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν μίαν νέαν περίοδον ἡ ὁποία ἀρχεται ἀπὸ τοῦ ν.Β.Φ.ΙΘ. καὶ φθάνει μέχρι τῶν Βαλκανικῶν πολέμων· κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν αἱ ὀργανικαὶ μεταβολαὶ ὑπῆρξαν βαθεῖαι, καὶ ριζικαί. Αἱ καταβληθεῖσαι προσπάθειαι ἀπὸ τοὺς πολιτικούς διὰ τὴν προσαρμογὴν εἰς τὴν διεθνή ζωὴν ὑπῆρξαν μεγάλαι. Ἡ ἰσχυρὰ μορφή τοῦ Βενιζέλου δίδει τὸν τόνον εἰς τὴν ὅλην προσπάθειαν, ἡ ὁποία κατέληξε εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ 1913. Τὰ ὄνειρα τοῦ Τρικούπη γίνονται πραγματικότητες. Τὸ ἑλληνικὸν κράτος καθιθίσταται ἀπείρως μεγαλυτέρας ἐλκτικῆς ἰκανότητος, ἐλκύων τὸ ἐν διασπορᾷ ἑλληνικὸν κεφάλαιον. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς καθίσταται πλέον ἐκδηλὸς ἡ ἐπίδρασις τοῦ συναλλάγματος εἰς τὴν ζωὴν τῆς χώρας.

Πρὸς εὐκολίαν διαιροῦμεν τὴν περίοδον αὐτὴν εἰς διάφορα τμήματα :

#### 1) Ἡ Κίνησις τοῦ ἐμπορίου μέχρι τοῦ 1913

Ἡ ὑπαρξις ἀφ' ἑνὸς τῆς Δ.Ο.Ε., τὰ ἐμβάσματα τῶν μεταναστῶν, ἡ ναυτιλία κλπ. ἐβελτίωσαν τὴν ἀγοραστικὴν δυναμικότητα τῆς Ἑλλάδος· ἡ δραχμὴ ἐν τῷ μεταξύ, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐβελτιώθη· ὅλα τὰ γεγονότα ἐπέδρασαν εὐμενῶς, ἐν τῷ μεταξύ ὁ ὄργανισμὸς εἰς τὴν διεθνή οἰκονομίαν ὑπῆρξε ζωηρὸς ἰδίως εἰς τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον. Ἡ ἐποχὴ αὕτη θεωρεῖται ὡς μία κατὰ τὴν ὁποῖαν ὑπῆρξεν ἐντελῶς ἐξαιρετικὴ ἡ κίνησις τοῦ ἐμπορίου τῆς οἰκουμένης. Ὁ λόγος τῆς τοιαύτης διεθνοῦς κινήσεως νομίζουσι ὅτι εὐρίσκειται εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς τοῦ χρυσοῦ καὶ εἰς τὰς τιμὰς (τιμῆριθμος χονδρικός 1893 76,5 Ἡνωμ. Πολιτειῶν, τιμῆριθμος 1910 100 κ.οκ. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν χρυσὸν ἡ μέση παραγωγὴ τῆς πενταετίας 1896-1900 ἔφθανε εἰησίως 387.143 χ|γ, διὰ νὰ φθάσῃ 684.757 χ|φ τὸ 1910).

Στατιστικαὶ παρατηρήσεις ἀποδεικνύουσιν ὅτι πράγματι καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον παρηκολούθησε τὰς διακυμάνσεις τῶν εἰσαγωγῶν 33 χωρῶν τῆς οἰκουμένης (Μουσμουτύης).

Ἄναλυτικώτερον ἡ κίνησις εἶχεν ὡς ἑξῆς :

	εἰσαγωγή	ἐξαγωγή	ἔλλειμμα
	εἰς χιλ. δρ.	χιλ. δρ.	
1898	138.267	88.221	50.046
1899	131.258	93.802	37.456
1900	131.386	102.738	28.648

	εἰσαγωγή εἰς χιλ. δρ.	ἐξαγωγή χιλ. δρ.	ἔλλειμμα	
1901	140.506	93.994	46.512	κάτοικοι 2.521.951
1902	137.229	79.663	57.566	
1903	137.494	85.924	54.570	
1904	137.016	90.570	46.446	
1905	141.756	83.691	68.065	
1906	144.636	123.526	21.110	
1907	149.068	117.620	31.448	
1908	154.633	110.713	43.920	
1909	137.549	101.617	35.862	
1910	160.536	144.571	15.965	
1911	173.510	140.903	32.607	
1912	157.657	146.163	11.494	πληθυσμ. κάτ. 2.719.422
1913	177.933	119.001	58.932	» » 4.819.793

Ἐντύπωσιν κάμει τὸ γεγονός τῆς βελτιώσεως τοῦ ποσοστοῦ ἐξαγωγῆς ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς τὸ ὁποῖον παρουσιάζει τὴν κάτωθι μορφήν :

1901	69,90	δρχ. ἐπὶ 100 εἰσαγωγῆς	
1902	58,05	» » » »	τὸ μίνιμουμ τῆς περιόδου
1906	85,40	» » » »	
1910	90,05	» » » »	
1912	92,71	» » » »	τὸ μάξιμουμ τῆς περιόδου διὰ τὰ πέση
τῷ 1913	66,88	» » » »	διὰ τὴν ἀπότομον αὐξησιν τῶν κα- τοίκων.

Θὰ πρέπει νὰ προσθέσωμεν εἰς ὅσα ἐνδεικτικῶς ἀναφέραμεν, καὶ τὰ ὁποῖα λεπτομερέστερον θὰ ἀναλύσωμεν, ὅτι τῆς πολιτικῆς τοῦ Τρικοῦπη τ' ἀγαθὰ ἤρχισαν νὰ φαίνωνται κατὰ τὸ διάστημα αὐτό, διότι ἡ ἐπίδρασις τῆς ὀδοποιΐας καὶ τῶν λοιπῶν παραγωγικῶν οὐδέποτε εἶνε δυνατόν νὰ εἶνε ἄμεσος εἰς μίαν ἐθνικὴν οἰκονομίαν.

Κατ' αὐτὴν τὴν περίοδον ἓνα νέον προϊόν ἐνεφανίσθη μὲ ἰσχυρὰν θέσιν εἰς τὴν ἐξαγωγὴν μας: ὁ καπνός, ὁ ὁποῖος ἀργότερα καὶ καταλαμβάνει τὴν πρωτεύουσαν θέσιν. Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τῆς σταφίδος ἡ θέσις ἐβελτιώθη χάρις εἰς τὴν Προνομοιοῦχον. Ἐπίσης καὶ ἡ ἐξαγωγή τῶν ἐλαίων ἐτονώθη, τῶν οἴνων κτλ. Τὸ ἐμπορικὸν δηλαδὴ ἰσοζύγιον ἤρχισε νὰ ὁμοιάζῃ περίπου μὲ τὴν φόρμαν τὴν ὁποίαν ἔχει καὶ σήμερον, ἂν ἀνπιστρέψῃ κανεὶς τὴν σταφίδα διὰ τοῦ καπνοῦ καὶ μειώσῃ τὴν ἀναλογίαν τῶν μεταλλευμάτων.

Χαρακτηριστικῶς δίδομεν τὴν ἀνάλυσιν τῆς ἐξαγωγῆς τοῦ 1910.

σταφίδες	30,25 ο]ο
μεταλλεύματα	19,50 ο]ο
ἔλαια κλπ.	13,90
κρασιὰ	13,40
καπνός	8,80

## 2) Τὰ ἐμβάσματα

Ἡ τάσις πρὸς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων εἶνε φυσικὴ εἰς τὴν ῥῆσιν αὐτὴν. Σήμερον δὲν θὰ εἶμεθα ὑπερβολικοὶ ἂν ὑποστηρίξωμεν ὅτι ὀργανικῶς εἰς τὸν τόπον καὶ τὴν φυλὴν αὐτὴν δύο εἶνε χαρακτηριστικά: εἰς τὸν τόπον νὰ παρίγη κα π ν ὀ ν καὶ εἰς τὴν φυλὴν νὰ εἶνε ἀνήσυχος καὶ νὰ ζητῇ διεξόδους μεταναστευτικάς.

Φυσικὸν λοιπὸν μόλις παρουσιάσθη ἡ εὐκαιρία, μετὰ τὸν ἀτυχή πόλεμον τοῦ 1897, εἰς τὰς παλαιὰς κοινότητας ἅς ἀνεφέραιμεν προσετέθη μία νέα χώρα, ἡ ὁποία εἴλκυσε τὴν ἀποδημητικὴν τάσιν τῶν Ἑλλήνων: ἡ Ἀμερικὴ.

Τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ Ἑλληνος μετανάστου εἶνε ἡ διαρκὴς διάθεσις του νὰ ξαναγυρίσῃ πίσω, διάθεσις ἡ ὁποία ἐξαρτᾶται ἀπὸ διαφόρους αἰτίας τὰς ὁποίας μποροῦμε νὰ ἀνακεφαλαιώσωμεν ὅτι σχετίζονται: 1) μὲ τὴν ἀνωτέραν ἀξίαν τοῦ χρήματος ἐν Ἑλλάδι, 2) τὴν ἐγκατάλειψιν ἐν Ἑλλάδι συνήθως μικρᾶς ἔστω, ἀκινήτου ἰδιοκτησίας, πρῶγμα ποῦ τὸν συνδέει καὶ 3) διότι ἐπιστρέφων εἰς τὴν πατρίδα του καταλαμβάνει μίαν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἔχει εἰς τὴν θετὴν του πατρίδα.

Ἀντιθέτως (1) ἡ διάθεσις πρὸς παλινόστησιν κάμπτεται α) ἂν μείνῃ πολλὰ χρόνια μακριά, β) ἂν συνδεθῇ ἐκεῖ μὲ συμφέροντα μεγάλα καὶ γ) ἂν ἡ ἐν γένει πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ κατάστασις εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶνε ἀνώμαλος καὶ δειλιάζει νὰ μεταφέρῃ τὰ κεφάλαιά του καὶ νὰ ζήσει εἰς τὴν πατρίδα του (δήμευσις εἰς χρυσὸν καταθέσεων, δραχμοποιήσις κλπ.).

Ἐν πάσῃ περιπτώσει διὰ νὰ μὴ εισέλθωμεν εἰς λεπτομερείας θὰ ἐξετάσωμεν μόνον τὴν οἰκονομικὴν ἐπίδρασιν τοῦ νέου αὐτοῦ παρᾶγοντος, ποῦ τόσον ὑπολογίζεται διὰ τὴν οἰκονομίαν μας.

Ὅταν ὅμως ὁμιλῶμεν περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς μεταναστεύσεως ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν τὴν εἰς δύο κατηγορίας διαίρεσιν αὐτῆς.

1) εἰς τὰς προικίας: ἐκεῖνας εἰς τὰς ὁποίας οἱ ἀποδημοῦντες καὶ ἐγκαθιστάμενοι ἀνήκουν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις (ἔμποροι κλπ.) καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἐπίδρασις εἰς τὰ οἰκονομικὰ ἦτο σχετικῶς περιορισμένη. Ἡ ἕπαρξις των ἐγένετο αἰσθητὴ μᾶλλον διὰ τῆς κατασκευῆς μεγάλων ἔργων (Ἀβέρωφ, Ζάππα κλπ.) ἢ ἐκ τῶν κληρονομιῶν καὶ προικίσεων καὶ

2) τοὺς μετανάστας τῶν Ἠνωμ. Πολιτειῶν, κυρίως, ἀνήκοντας εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις καὶ οἱ ὁποιοὶ ἀπέστελλον τακτικῶς μέρος τῶν ἐσόδων των εἰς τὰς οικογενείας των διὰ νὰ ζήσουν, εἴτε καὶ πρὸς ἀποταμίεισιν ἢ ἀγορὰν ἀκινήτων.

Οἱ λόγοι ποῦ ἐξηνάγκαζον τοὺς Ἑλληνας νὰ ἀποδημήσουν, ἐκτὸς τῆς φυσικῆς διαθέσεως τοῦ λαοῦ, ἦσαν βεβαίως καὶ ἡ μικρὰ παραγωγικότης τῆς γῆς, ἡ ἕπαρξις ἀνέκαθεν εἰς τὸν χῶρον ἐνὸς σχετικοῦ ὑπερπληθυσμοῦ, τοῦ ὁποίου τὴν φύσιν εἰδικώτερον θ' ἀναλύσωμεν εἰς τὸ τελευταῖον μέρος.

(1) Ἴδε καὶ Τουρνάκη Διεθνεῖς μεταναστεύσεις 1930.

Κατὰ τὸ 1912 ὑπελογίζοντο οἱ ἐν Ἠνωμ. Πολιτείας Ἕλληνες εἰς 180.000 περίπου, δηλαδή τὰ 20—25<sup>ο</sup>/<sub>ο</sub> τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἂν και διεξήχθη ἀπὸ τότε μία ἐκστρατεία κατὰ τῆς μεταναστεύσεως (1).

Διαιτητικῶς πλήρη στοιχεῖα τῶν ἐμβασμάτων κατὰ τὴν περιόδον αὐτὴν δὲν ὑπάρχουν· ἐν τούτοις ὡς δείκτις δύναται νὰ μεταχειρισθῆ κανεὶς (2) τὸν ἀριθμὸν τῶν συστημένων ἐπιστολῶν ἀνελθουσῶν ἐξ Ἠνωμ. Πολιτειῶν ἀπὸ 52.068 τὸ 1901 εἰς 162.286 τὸ 1905, ἀπὸ δὲ τοῦ 1905 ἔχομεν καὶ τὸν δείκτιν τῶν ταχυδρομικῶν ἐπιταγῶν· οὕτω δι' αὐτῶν εἰσηλθόν:

τὸ	1906	φρ. χρ.	6.805.167
	1907	»	12,845.374
	1908	»	8.837.587
	1909	»	13.327.854
	1910	»	20.427.062
	1911	»	19.579.887
	1912	»	18.711.281
	1913	»	17.281.140

Ἔλα τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶνε ἐντελῶς ἐλάχιστα· ἡ πραγματικὴ κίνησις ἀσφαλῶς ὑπῆρξε μεγαλυτέρα ἀσυγκρίτως, δοθέντος τοῦ ὄργανοῦ ποῦ ἐπεκράτησε εἰς Ἠνωμ. Πολιτείας κατ' αὐτὴν τὴν περιόδον, ἐξαιρέσει τῆς Ἀμερικανικῆς κρίσεως τοῦ 1907 καὶ 1909, εἴη κατὰ τὰ ὅποια παρ' ὄλην τὴν αἰῆσιν τῶν μεταβαινόντων, ὁ προσοδευτικὸς ρυθμὸς τῶν ἐμβασμάτων ἀνεσάλη διὰ νὰ πηδήσῃ τὸ 1910 ἀπτόμα. Ἡ πρώτη ἀπὸ αὐτὰς τῆς κρίσεως ἐκπάσσασα κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1907 ἐνεφανίσθη μὲ τὴν μορφήν τοῦ γενικοῦ κλονισμοῦ τῆς πίστεως διὰ τῆς πτωχεύσεως τοῦ Cornet τοῦ χαλκοῦ καὶ τῆς πτώσεως τῆς Knicker boker trust καὶ Cie· τόση ἦτο ἡ καταστροφὴ ὥστε ὁ τόκος διὰ χρηματιστηριακοὺς δανεισμοὺς μιᾶς ἡμέρας ἀνῆλθεν εἰς ὕψη μεγάλα. Ἡ Ἀγγλία ἐξ ἀνταναλλάσεως ὕψωσεν τὸν τόκον εἰς 7<sup>ο</sup>/<sub>ο</sub>, πρᾶγμα ποῦ εἶχε νὰ τὸ κάμῃ ἀπὸ τοῦ 1873 (3). Ἡ κρίσις αὐτὴ ἐπέδρασε σημαντικῶς καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐξ ἀνικτύπου ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ Γερμανίαν.

Συντόμως ὁμοῦς ἡ ἀμερικανικὴ οἰκονομία ἀνέλαβε λόγῳ τῶν μεγάλων οἰκονομικῶν δυνατοτήτων αὐτῆς τῆς πλουσίας περιοχῆς, τῶν ἐμβασμάτων οὕτω αὐξανόμενων κατὰ βαθμὸν τὸν ὅποιον θὰ ἴδωμεν εἰς τὴν περιόδον 1913—22 καὶ 1923—1931

Διὰ νὰ δώσωμεν ὁμοῦς καὶ ἐκτιμήσεις ἀφορώσας τὴν εἰσροὴν συναλλάγματος ἐξ ἐμβασμάτων, ἀναφέρομεν ἀπλῶς ὅτι ὁ Βαλαωρίτης ὑπελόγησε αὐτὰ τῷ 1903 εἰς 20 ἑκατ. φρ. χρ., ἔτεροι δὲ ὑπολογισμοὶ ἀναφέρουν μέσον ἐτήσιον ἔσοδον κατὰ τῷ 1907—1909 εἰς 30—35 ἑκατ.

### 3) *Ναυτιλία*

Ἄλλὰ δὲν εἶνε μόνον τὰ ἐμβάσματα. Πρέπει νὰ σημειώσωμεν τὴν

(1) Ὑπὸ τοῦ Ρέπουλη.

(2) Ἴδε Καψάλην.

(3) Ἴδε Σπουργίτην καὶ Lescure.

ναυτιλίαν, ἡ ὅποια ἀπὸ τῶν πρὸ τῆς ἀνεξαρτησίας χρόνων, ἀπετέλει μίαν πηγὴν πλοῦτου ὄχι ἀσήμαντον. Ἀκόμη καὶ τὸ 1834 ὑπελογίζοντο τὰ ἱστοφώρα εἰς 75.000 τόννους (1) καὶ τὸ 1870 εἰς 5821 πλοῖα 398.703 τοναῖς.

Τέλος κατὰ τὸ 1901 ἔχουμεν ἱστοφώρα 92ῶ μὲ τωναῖς 181.473, παρατηρεῖται δηλαδὴ εἰς αὐτὴν τὴν περίοδον μία ὀπισθοχώρησις ἐνῶ τὰ ἀτμόπλοια αὐξάνουν, ὥστε νὰ ἔχουμεν κατὰ τὸ ἔτος 1898 144 μὲ τωναῖς 96.358.

Ἡ περίοδος τὴν ὁποίαν ἐξετάζομεν μέχρι τῶν βαλκανικῶν πολέμων ὑπῆρξε ἀνιούσα καὶ παρουσιάζει καὶ τὴν ναυτιλίαν μας αὐξανομένην ὑπὸ τὴν κάτωθι μορφήν:

1901	ἱστ.	925	τόν.	181.473	ἀ]πλ.	137	τόν.	138.644
1905	»	1045	»	147.462	»	285	»	288.573
1912	»	760	»	101.459	»	389	»	433.663
1913	»	788	»	106.671	»	450	»	493.404

Ἡ κίνησις ἐξελιξέως ἱστοφώρων καὶ ἀτμοπλοίων εἶνε ἀντίστροφος. Ὁ πόλεμος τοῦ Τράνσβααλ ὑπῆρξεν ἐν κίνητρον ἰσχυρὸν διὰ τὴν ἐμπορικὴν μας ναυτιλίαν ἡ ὅποια διενήργησε σημαντικὰς τότε μεταφορὰς ἐπικερδῶς πρᾶγμα ποῦ ἔστρεψε τὴν προσοχὴν εἰς αὐτὸν τὸν κλάδον τῶν ὁμογενῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ (Ρωσίας, Ἀγγλίας κλπ.).

Χάρις εἰς τὰ μέτρα αἶνα ἐλήφθησαν τότε (ν. 5412) ἡ ναυτιλία ηὐξήθη σημαντικώτατα, ὥστε μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ παγκοσμίου πολέμου ἦτο ἐτοίμη νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας της, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ προσωρινῶς ἐκτῆθησαν μεγάλα κέρδη, ἀπωλεσθέντα τὰ πλεῖστα κατόπιν (τὰ ἐξ αὐτῆς ἔσοδα ὑπελογίζοντο ἑτησίως εἰς 15—20 ἑκατ. φράγκα διὰ τὰ ἔτη 1905-1910),

#### II ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΗ ΘΕΣΙΣ

Κάπως ἀναλυτικὰ, διότι ἡ ἐξέτασις αὐτῆς τῆς περιόδου μᾶς δείχνει τὰ ἔχνη τῆς μετέπειτα κινήσεως, ἐξητήσαμεν τὴν θέσιν τοῦ ἐμπορίου, τῆς μεταναστεύσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ναυτιλίας. Ὅλα αὐτὰ θὰ συμπληρωθοῦν διὰ νὰ ἔχουμεν μίαν πλεόν ὀλοκληρωτικὴν εἰκόνα μὲ τὴν δημοσιονομικὴν μας κατάστασιν κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον καὶ ὄλως ἰδιαιτέρως μὲ τὴν συναλλαγματικὴν μόνον ἢ συναρτηστικὴν συσχέτισις τῶν διαφόρων αὐτῶν παραγόντων δύναται νὰ μᾶς δώσῃ μίαν πληρεστέραν εἰκόνα τῆς θέσεως τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας εἰς τὸ πλαισίον τῆς διεθνοῦς τοιαύτης καὶ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἢ παρακολούθησις τῆς ὀργανικῆς αὐτῆς ἐξελιξέως διὰ νὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ κάμωμεν χρῆσιμους διαπιστώσεις διὰ τὸ παρόν.

Ἀπὸ αὐτῆς δὲ τῆς ἀπόψεως ἡ ἀναδρομὴ εἰς τὸ παρελθὸν ἔχει μεγίστην ἀξίαν.

#### α) Δημοσιονομικὴ κατάστασις 1898—1913.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιβολῆς τοῦ ἐλέγχου ὑπῆρξαν ἀπὸ τινων ἀπόψεων ἐξαιρετικῶς εὐμενῆ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἰδιωτικῆς

1) Ὡδε Παπαμιχαλόπουλον.

οἰκονομίας λόγῳ τῆς ἐμπιστοσύνης τὴν ὁποίαν ἐνέπνεεν ἡ διαχείρησις ἡ κρατικὴ καὶ ὁ ἀποκλεισμὸς φόβων πληθωρισμοῦ, καὶ ἐκδόσεων ὑπὲρ τοῦ Κράτους ὑπῆρξε ταχὺτάτη καὶ λόγῳ τῶν ἐξωγενῶν αἰτίων τὰ ὁποῖα ἠλλαξάν ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον τὴν διάρθρωσιν τῆς ὅλης μας οἰκονομίας.

Φυσικὰ καὶ ἡ ἀπόδοσις τῶν ἐσόδων ὑπῆρξεν ἀνωτέρα, ὅπως ἀποδεικνύουν τὰ πρᾶγματα. Οὕτω αἱ εἰσπράξεις τῶν ὑπεγγύων προσόδων ὑπολογισθεῖσαι ἀρχικῶς εἰς δρχ. 39.600.000 κατ' ἔτος ἀπέδωσαν πλέον τὴν πενταετίαν 1899—1903 κατὰ μέσον ὄρον 11.479.327 δρχ.

1904—1908 » » » 16.400.454 »

1908—1913 » » » 18.813.385 »

Ἡ καλὴ δημοσιονομικὴ κατάστασις καὶ ἡ ἐπάνοδος τῆς πίστεως ἐπέτρεψε κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὴν σύναψιν σημαντικῶν δανείων, ὅπως τὸ τῶν σιδηροδρόμων, χρησιμοποιοῦν διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ δικτύου Πελοποννήσου (Πύργου—Μεγαλιὰ) ἔξ 11.700.00 δρχ., τὴν Γραμμὴν Πειραιῶς—Συνόρων ἐκ δρχ. 56.250.000, ἐπίσης τὰ δάνεια τῶν Εἰδικῶν Ταμείων καὶ τῶν 110 ἑκατομ. (20 ἑκατ. Ταμείον Ἐθνικῆς Ἀμύνης, 15 ἑκατ. Θεσσαλικοῦ Ταμείου, σημειωτέον ὅτι τὸ δάνειον τῶν 110 ἑκατ. τοῦ 1910 εἶνε τὸ πρῶτον μεγάλον ἐξωτερικὸν μετὰ τὴν πτώχευσιν ἀναληφθὲν κατ' ἀναλογίαν 37.1)2 % ἐν Ἑλλάδι, 50 % ἐν Γαλλίᾳ καὶ 12.1)2 % ἐν Ἀγγλίᾳ.)

Τέλος κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον μέχρι τῶν Βαλκανικῶν πολέμων τὸ κεφάλαιον τοῦ Δ. Χρέους ηὔξήθη ὡς ἑξῆς :

1898 767.920.511

1909 757.988.011 χωρὶς ἴχνος κυμαινομένου χρέους καὶ μὲ τυπικὴν

1910 788.276.511 ἀναγκ. κυκλοφορίαν

1911 848.427.011

1912 877.349.511

1913 1006.990.511

Διὰ τὴν πληρεστέραν κατατόπισιν ἀναφέρομεν ὅτι αἱ χρήσεις 1898—1913 ἐπραγματοποίησαν Ἔσοδα ἔξ ἑκατ. δρχ. 2714, ἔξοδα δὲ 2428 ἑκατ. καὶ πλεόνασμα λογιστικὸν 286 ἑκατ.

\* \*

### β) *Συναλλαγματικὸν καὶ Νομισματικὸν* (Ν. ΓΧΜΒ)

Ἡ ἐξέλιξις τοῦ συναλλάγματος περιττόν νά τονισθῆ ὕστερα ἀπὸ τὰ παρατεθέντα γεγονότα ὅτι ὑπῆρξεν εὐνοϊκὴ, ἀφοῦ ἡ κίνησις τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν ὑπῆρξε θετικὴ.

Ὡς γνωστὸν διὰ τοῦ ν. Β. Φ. ΙΘ. ἀνελήφθη ἡ ὑποχρέωσις τοῦ περιορισμοῦ τοῦ ἀντιγκαστικῶς κυκλοφοροῦντος χαρτονομίσματος ἀπὸ 81.1)2 εἰς 40 ἑκατ. διὰ πληρωμῆς παρὰ τοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ 1900 ἑτησίως 2 ἑκ. διὰ λ)σμόν τῶν δανείων ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας.

Ἡ ἀνείρροπος ὁμῶς αὔξησις τοῦ ὄγκου τῶν συναλλαγῶν καὶ ἡ εἰσροτὴ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ χρυσοῦ ἐπιζητοῦντος τὴν μετατροπὴν εἰς δραχμάς, ὕψωνε τὴν ἀξίαν τῆς δραχμῆς, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ 1898 ἐξειλίχθη ὡς ἑξῆς :

1898	147.1/2	1902	162.1/2	1906	110
1899	156.1/2	1903	156.1/2	1907	108 3/4
1900	164.3/8	1904	137.7/8	1908	108 1/8
1901	165.3/5	1905	123.1/8	1909	103

Εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι παρ' ὄλην τὴν θετικὴν αὔξησιν τῶν συναλλαγματικῶν πόρων μετὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ἐλέγχου, ἐν τούτοις τὸ συνάλλαγμα κατὰ τὰ ἔτη 1899, 1900 καὶ 1901 ἔδειξε τάσεις ὑψωτικὰς, διὰ τὴν πέση συνεχῶς κατὰ τὰ ἐπόμενα καὶ τὴν ἐπανέλθῃ βαθμηδὸν εἰς τὸ ἄριον καὶ τὴν τὸ ὑπερβῆ ἐνίοτε. Ὁ λόγος τῆς τοιαύτης κινήσεως ἀποδίδεται εἰς τὰ ἑξαχθέντα μεγάλα ποσὰ δι' ἀγορὰν πλοίων.

Ἐν τούτοις ἡ συνεχὴς ἐλάττωσις τοῦ κυκλοφοροῦντος χαρτονομίσματος κατὰ 2 ἑκατ. ἑτησίως, ἐπέφερε μίαν στενότητα ἀναστέλλουσαν τὸν αὐξοῦντα προοδευτικὸν ρυθμὸν, ὅταν μάλιστα ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἀφ' ἑνὸς ὅτι καὶ ὁ πληθυσμὸς ἤϋξανε καὶ ὁ πλοῦτος τῆς χώρας καὶ ἡ γενικὴ οἰκονομικὴ κίνησις. Ἡ δοθεῖσα λύσις εἰς τὴν στενότητα διὰ τοῦ περιφήμου νόμου τοῦ Βαλαωρίτου Γ. ΧΜΒ συνίστατο εἰς τὴν παροχὴν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς ἐκδόσεως διὰ λ)σμὸν τῆς τραπεζογραμματίων πέραν τοῦ ποσοῦ τῶν 66 ἑκατ. τὰ ὅποια ἐδικαιοῦτο νὰ κυκλοφορεῖ κατὰ τὸ 1910, διὰ τῶν ὁποίων ὁμοῦ θὰ ἠγόραζε χρυσὸν καὶ συνάλλαγμα κατ' ἀνώτατον ὄριον εἰς τὸ ἄριον, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πωλῆ τὸ ἀγοραζόμενον συνάλλαγμα καὶ χρυσὸν εἰς τὸ ἄριον πλέον 1 ο)οο, τὸ δὲ συνάλλαγμα πρὸς 100.50 % τὸ γαλλικὸν χρ. φράγκον (').

Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἐγένετο κατορθωτὸν νὰ μὴ ἀνατραπῆ ὁ βασικὸς νόμος ἐλέγχου, διότι αὐτὸς οὗτος εἰς τὸ ἄρθρον 30 ὀρίζει ὅτι «οὐδέ μίαν ἐτέραν ἐκδόσιν πιστωτικοῦ νομίσματος δύναται ν' ἀποφασισθῆ ἢ νὰ ἐπιτραπῆ ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐκτὸς ἐκείνων αἵτινες ἠθέλον γίνη διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐμπορίου ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν ἐπιτρεπομένων ἢ ἐπιτραπησομένων ὑπὸ τῶν Καταστατικῶν τῶν συνεστημένων ἢ συσταθησομένων Τραπεζῶν ἐκδόσεως».

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ νόμου αὐτοῦ ὑπῆρξαν λαμπρά, χωρὶς διαταραχὰς εἰς τὴν οἰκονομίαν ἀπεκτῆθησαν μεγάλα ποσὰ ἑξωτερικοῦ συναλλάγματος. Εἰδικώτερον διὰ συμβάσεων ἐπετράπη κατὰ τὸ 1910 πρόσθετος κυκλοφορία μέχρις 25 ἑκατομμ. ἢ ὅποια ἠϋξήθη κατὰ Μάρτιον 1911 κατὰ ἕτερα 10 ἑκατομμ. μὲ ὑποχρέωσιν πωλήσεως τοῦ μὲν χρυσοῦ εἰς τὸ ἄριον, τοῦ δὲ συναλλάγματος ἐπὶ Παρισίων κατὰ 100.1)4. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐγένετο τὸ τελειωτικὸν βῆμα πρὸς τὸ ἄριον μὲ ἀποτέλεσμα συγχρόνως τὸ μὲν κράτος, χάρις εἰς τὴν εὐρυσίαν τῶν συναλλαγῶν, νὰ εἰσπράττη καὶ νὰ ἐχη διαθέσιμα, ὡς ἐξηγήσαμεν προηγουμένως, ἡ δὲ Ἐθνικὴ Τράπεζα νὰ

1) Κριτικὴν τοῦ νόμου ἴδε κυρίως εἰς Σπουργίτην Τραπεζικὰ μελετήματα.

ἔχη εἰς τὴν διάθεσιν μεγάλα σχετικῶς ποσὰ συναλλάγματος εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀποκτηθέντα δι' ἐκδόσεως περαιτέρω 140 ἑκατ. δυνάμει τοῦ Νόμου Γ.Χ.Μ.Β.

Δεῖγμα τῆς ἀκμῆς κατ' αὐτὴν τὴν περιόδον εἶνε ὅτι ἐκτὸς μιᾶς Τραπεζῆς, καὶ αὐτῆς ἐπὶ βραχὺ διάστημα, καμμία δὲν ἔκαμε χρῆσιν τοῦ δικαιώματος ἀναστολῆς ἀποδόσεως τῶν καταθέσεων, ποῦ ἐπέτρεψε τὸ Κράτος εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ Πολέμου (').

**γ) Τὸ ἰσοζύγιον λογαριασμῶν**

Διὰ τὰς δύο περιόδους τὰς ὁποίας διετρέξαμεν προηγουμένως τὴν μίαν μέχρι τοῦ 1898 καὶ τὴν ἑτέραν τὴν μέχρι τοῦ 1913, τὰ στοιχεῖα βάσει τῶν ὁποίων θὰ ἔκαμε κανεὶς μίαν εἰκόνα τῆς κινήσεως τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν εἶνε ἔλλειπῆ, τὸ πρᾶγμα δικαιολογεῖται διότι ἀκόμη καὶ σήμερον ἡμεῖς καὶ πλέον προηγμένα κράτη ἡμῶν, δίδουν μόνον στοιχεῖα τινὰ τὰ ὅποια ὡς ἐνδείξεις δύνανται νὰ χρησιμεύσουν.

Οὐχὶ ἄπαξ κατ' αὐτὰς τὰς περιόδους καὶ ἰδίως εἰς τὰς σιγμὰς τῆς κρίσεως ἐγίνετο λόγος περὶ τοῦ οἰκονομικοῦ ἰσοζυγίου· τεκμήριον πάντως ἐλαμβάνετο, ἴσως ὄχι ἀδίκως, ἡ κίνησις τοῦ συναλλάγματος τῶν Τραπεζῶν καὶ ἰδίως τῆς Ἑθνικῆς· ἀκόμη καὶ κατὰ τὸ 1910 ὁ Βαλαωρίτης ἐτόνιζε «ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ καταγράψῃ τις μετ' ἀκριβείας τὰς δύο στήλας τοῦ ἀλληλοχρέου μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς λησιμῶ . . . », ὡς μέτρον δὲ ἐλάμβανεν ὀρθῶς τὴν κίνησιν τοῦ συναλλάγματος πρὸς τὴν ἄλλοτε ἀνέχεια, ἥτις ὑπῆρχον σιγμαὶ καθ' ἃς ἐξικνεῖτο καὶ μέχρις ἀπολύτου ἀνυπαρξίας».

Πάντως ἀπὸ τὰ διάφορα στοιχεῖα (ἐκθέσεις Ἑθνικῆς, Λῶ, κλπ.) δύναται νὰ βγῆ ἡ ἀκόλουθος εἰκὼν τὴν ὁποίαν δίδομεν διὰ τὰς τότε περιόδους. Ἐνδεικτικῶς ἄνευ εἰθύνης παραθέτομεν τοὺς πίνακας ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὴν ὄλην γενικὴν οἰκονομικὴν καὶ δημοσιονομικὴν κατάστασιν, δύνανται νὰ ἐξαχθοῦν μερικὰ συμπεράσματα (').

**Κατὰ μέσον ὄρον Περίοδος 1880—85 εἰς φρ. χρ. ἑκατ.**

**Ἴσοζύγιον πληρωμῶν**

**ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΝ**

**ΠΑΘΗΤΙΚΟΝ**

Ἐξαγωγή ἐμπορευμάτων	70	Εἰσαγωγή ἐμπορευμάτων	110
Κέρδη ἐμπορ. Ναυτιλίας	7,5	Ἐξοδα Κράτους	3
Ἐμπορικὰ κέρδη, τόκοι κεφαλαίων	15	Τόκοι κεφαλαίων ξένων ἐν Ἑλλάδι	1
Ἐλλειμμα	21,5		
	<hr/> 114		<hr/> 114

1) Ἴδε καὶ Τσαλίχην.

2) Ὑπολογισμοὶ κ. Καψάλη.

1898	147.1/2	1902	162.1/2	1906	110
1899	156.1/2	1903	156.1/2	1907	108 3/4
1900	164.3/8	1904	137.7/8	1908	108 1/8
1901	165.3/5	1905	123.1/8	1909	103

Εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι παρ' ὄλην τὴν θετικὴν αὔξησιν τῶν συναλλαγματικῶν πόρων μετὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ἐλέγχου, ἐν τούτοις τὸ συνάλλαγμα κατὰ τὰ ἔτη 1899, 1900 καὶ 1901 ἔδειξε τάσεις ὑψωτικὰς, διὰ τὴν πέση συνεχῶς κατὰ τὰ ἐπόμενα καὶ τὴν ἐπανέλθῃ βαθμηδὸν εἰς τὸ ἄριον καὶ τὴν τὸ ὑπερβῆ ἔνιστε. Ὁ λόγος τῆς τοιαύτης κινήσεως ἀποδίδεται εἰς τὰ ἑξαχθέντα μεγάλα ποσὰ δι' ἀγορὰν πλοίων.

Ἐν τούτοις ἡ συνεχὴς ἐλάττωσις τοῦ κυκλοφοροῦντος χαρτονομίσματος κατὰ 2 ἑκατ. ἔτησίως, ἐπέφερε μίαν στενότητα ἀναστέλλουσαν τὸν αὐξοῦντα προοδευτικὸν ρυθμὸν, ὅταν μάλιστα ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἀφ' ἑνὸς ὅτι καὶ ὁ πληθυσμὸς ἠύξανε καὶ ὁ πλοῦτος τῆς χώρας καὶ ἡ γενικὴ οἰκονομικὴ κίνησις. Ἡ δοθεῖσα λύσις εἰς τὴν στενότητα διὰ τοῦ περιφήμου νόμου τοῦ Βαλαωρίτου Γ. ΧΜΒ συνίστατο εἰς τὴν παροχὴν εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν τῆς ἐκδόσεως διὰ λ)σμόν τῆς τραπεζογραμματίων πέραν τοῦ ποσοῦ τῶν 66 ἑκατ. τὰ ὅποια ἐδικαιοῦτο νὰ κυκλοφορεῖ κατὰ τὸ 1910, διὰ τῶν ὁποίων ὁμοῦ θὰ ἠγόραζε χρυσὸν καὶ συνάλλαγμα κατ' ἀνώτατον ὄριον εἰς τὸ ἄριον, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πωλῆ τὸ ἀγοραζόμενον συνάλλαγμα καὶ χρυσὸν εἰς τὸ ἄριον πλέον 1 ο)οο, τὸ δὲ συνάλλαγμα πρὸς 100.50 % τὸ γαλλικὸν χρ. φράγκον (').

Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἐγένετο κατορθωτὸν νὰ μὴ ἀνατραπῆ ὁ βασικὸς νόμος ἐλέγχου, διότι αὐτὸς οὗτος εἰς τὸ ἄρθρον 30 ὀρίζει ὅτι «οὐδέ μίαι ἐτέρα ἐκδοσις πιστωτικοῦ νομίσματος δύναται ν' ἀποφασισθῆ ἢ νὰ ἐπιτραπῆ ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐκτὸς ἐκείνων αἵτινες ἠθέλον γίνη διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐμπορίου ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν ἐπιτρεπομένων ἢ ἐπιτραπησομένων ὑπὸ τῶν Καταστατικῶν τῶν συνεστημένων ἢ συσταθησομένων Τραπεζῶν ἐκδόσεως».

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ νόμου αὐτοῦ ὑπῆρξαν λαμπρά, χωρὶς διαταραχὰς εἰς τὴν οἰκονομίαν ἀπεκτῆθησαν μεγάλα ποσὰ ἑξωτερικοῦ συναλλάγματος. Εἰδικώτερον διὰ συμβάσεων ἐπετράπη κατὰ τὸ 1910 πρόσθετος κυκλοφορία μέχρις 25 ἑκατομμ. ἢ ὅποια ἠϋξήθη κατὰ Μάρτιον 1911 κατὰ ἔτερα 10 ἑκατομμ. μὲ ὑποχρέωσιν πωλήσεως τοῦ μὲν χρυσοῦ εἰς τὸ ἄριον, τοῦ δὲ συναλλάγματος ἐπὶ Παρισίων κατὰ 100.1)4. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐγένετο τὸ τελειωτικὸν βῆμα πρὸς τὸ ἄριον μὲ ἀποτέλεσμα συγχρόνως τὸ μὲν κράτος, χάρις εἰς τὴν εὐρυσίαν τῶν συναλλαγῶν, νὰ εἰσπράττη καὶ νὰ ἔχη διαθέσιμα, ὡς ἐξηγήσαμεν προηγουμένως, ἡ δὲ Ἑθνικὴ Τράπεζα νὰ

1) Κριτικὴν τοῦ νόμου ἴδε κυρίως εἰς Σπουργίτην Τραπεζικὰ μελετήματα.

ἔχη εἰς τὴν διάθεσιν μεγάλα σχετικῶς ποσὰ συναλλάγματος εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀποκτηθέντα δι' ἐκδόσεως περαιτέρω 140 ἑκατ. δυνάμει τοῦ Νόμου Γ.Χ.Μ.Β.

Δεῖγμα τῆς ἀκμῆς κατ' αὐτὴν τὴν περίοδον εἶνε ὅτι ἐκτὸς μιᾶς Τραπεζῆς, καὶ αὐτῆς ἐπὶ βραχὺ διάστημα, καμμία δὲν ἔκαμε χρῆσιν τοῦ δικαιώματος ἀναστολῆς ἀποδόσεως τῶν καταθέσεων, ποῦ ἐπέτρεψε τὸ Κράτος εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ Πολέμου (').

**γ) Τὸ ἰσοζύγιον λογαριασμῶν**

Διὰ τὰς δύο περιόδους τὰς ὁποίας διετρέξαμεν προηγουμένως τὴν μίαν μέχρι τοῦ 1898 καὶ τὴν ἑτέραν τὴν μέχρι τοῦ 1913, τὰ στοιχεῖα βάσει τῶν ὁποίων θὰ ἔκαμε κανεὶς μίαν εἰκόνα τῆς κινήσεως τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν εἶνε ἔλλειπῆ, τὸ πρᾶγμα δικαιολογεῖται διότι ἀκόμη καὶ σήμερον ἡμεῖς καὶ πλέον προηγμένα κράτη ἡμῶν, δίδουν μόνον στοιχεῖα τινὰ τὰ ὅποια ὡς ἐνδείξεις δύνανται νὰ χρησιμεύσουν.

Οὐχὶ ἅπαξ κατ' αὐτὰς τὰς περιόδους καὶ ἰδίως εἰς τὰς στιγμὰς τῆς κρίσεως ἐγίνετο λόγος περὶ τοῦ οἰκονομικοῦ ἰσοζυγίου· τεκμήριον πάντως ἐλαμβάνετο, ἴσως ὕχι ἀδίκως, ἡ κίνησις τοῦ συναλλάγματος τῶν Τραπεζῶν καὶ ἰδίως τῆς Ἑθνικῆς· ἀκόμη καὶ κατὰ τὸ 1910 ὁ Βαλαωρίτης ἐτόνιζε «ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ καταγράψῃ τις μετ' ἀκριβείας τὰς δύο στήλας τοῦ ἀλληλοχρέου μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς λ)σμοῦ . . . », ὡς μέτρον δὲ ἐλάμβανεν ὀρθῶς τὴν κίνησιν τοῦ συναλλάγματος πρὸς τὴν ἄλλοτε ἀνέχεια, ἧτις ὑπῆρχον στιγμαὶ καθ' ἃς ἐξικνεῖτο καὶ μέχρις ἀπολύτου ἀνυπαρξίας».

Πάντως ἀπὸ τὰ διάφορα στοιχεῖα (ἐκθέσεις Ἑθνικῆς, Λῶ, κλπ.) δύναται νὰ βγῆ ἡ ἀκόλουθος εἰκὼν τὴν ὁποίαν δίδομεν διὰ τὰς τότε περιόδους. Ἐνδεικτικῶς ἀνευ εἰθύνης παραθέτομεν τοὺς πίνακας ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὴν ὄλην γενικὴν οἰκονομικὴν καὶ δημοσιονομικὴν κατάστασιν, δύνανται νὰ ἐξαχθοῦν μερικὰ συμπεράσματα (').

**Κατὰ μέσον ὄρον Περίοδος 1880—85 εἰς φρ. χρ. ἑκατ.**

**Ἴσοζύγιον πληρωμῶν**

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΝ		ΠΑΘΗΤΙΚΟΝ	
Ἐξαγωγή ἐμπορευμάτων	70	Εἰσαγωγή ἐμπορευμάτων	110
Κέρδη ἐμπορ. Ναυτιλίας	7,5	Ἐξοδα Κράτους	3
Ἐμπορικὰ κέρδη, τόκοι κεφαλαίων	15	Τόκοι κεφαλαίων ξένων ἐν Ἑλλάδι	1
Ἐλλειμμα	21,5		
	114		114

1) Ἴδε καὶ Τσαλίκην.

2) Ὑπολογισμοὶ κ. Καψάλη.

Οἱ ἐργασθέντες διὰ τὴν κατὰστρωσιν τοῦ ἀνωτέρου πίνακος νομίζουσι ὅτι «ὅταν τὸ ἔλλειμμα τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου δὲν ὑπερέβαινε τὰ 15—20 ἑκατ. τὰ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἦρουν νὰ τὸ καλύψουν, ὅπως συνέβη κατὰ τὸ 1888, ὅποτε τὸ ἔλλειμμα τῆς ἐμπορικῆς πλάστιγγος δὲν ὑπερέβη, χάρις εἰς τὴν ἐξαγωγὴν τῶν σταφίδων, τὰ 12 ἑκ. φράγκων».

Ἀπὸ τῆς πτωχεύσεως ὅμως μέχρι τοῦ σιμβιβασμοῦ τὸν ὅποιον ἐθεωρήσαμεν ὡς τὸ ὄριον τῆς πρώτης περιόδου, τὸ ἐμπορικὸν ἔλλειμμα ἠϋξάνεν ὡς ἑξῆς :

1894	20	ἑκατ. χρ. φρ.	1897	21	ἑκατ. χρ. φρ.
1895	19	» » »	1898	34	» » »
1896	25	» » »			

Αἱ ἰσοροποῦσαι ὅμως δυνάμεις ἐκινήθησαν διὰ τῆς παραλλαγῆλου ὑψώσεως τοῦ συναλλάγματος ἀνεληθόντος κατὰ τὰ αὐτὰ ἔτη μέχρις 80% (ἔτος 1894 παρ. χ.) Ἡ βελτίωσις συνεπῶς τῆς πλάστιγγος τοῦ ἰσοζυγίου λισμῶν κατὰ τὴν μέχρι τοῦ 1913 περίοδον καὶ μὲ συνάλλαγμα εἰς τὸ ἄριον ἐπῆλθε διὰ τῶν νέων παραγόντων, ὥστε κατὰ τὸ 1910 ἔλαβε τὴν κάτωθι μορφήν :

*Ἔτος 1910 εἰς φρ. χρ.*

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΝ

ΠΑΘΗΤΙΚΟΝ

Ἐξαγωγή	144	Εἰσαγωγή	160
Ἐμβάσματα μεταναστῶν	50	Ἐξωτερικὸν χρέος	23,5
Κέρδη ναυτιλίας	25	Τοκ. κεφ. τοποθ. ἐν Ἑλλάδι	7,5
Εἰσόδ. ἀπὸ ἐξωτ. ἐμπορ.		Ἐξοδα ἐλλήνων εἰς ἐξωτ.	4
κέρδη	20		
Τουρισμὸς	2	Πλεόνασμα	46
	<hr/> 241		<hr/> 241

Ὅπως φαίνεται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη χάρις εἰς τοὺς νέους προστεθέντας εὐνοϊκοὺς παράγοντας, τὸ ἔλλειμμα μετετράπη εἰς πλεόνασμα· σχετικῶς μάλιστα ὁ Βαλαωρίτης ἔγραφε «θεωροῦμεν ἀναμφίβολον ὅτι ἡ στήλη εἰσαγωγῆς χρυσοῦ ὑπερτερεῖ τὴν τῆς ἐξαγωγῆς κλπ». (Ἀκρόπολις 1)4)1910).

Ἀπὸ τῶν βαλκανικῶν ὅμως πολέμων ἡ διόρθωσις τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας ὑπέστη μίαν ριζικὴν ἀλλαγὴν εἰς τὴν μορφήν τῆς ὀφειλομένην εἰς τὴν νέαν διαμόρφωσιν τῶν κρατικῶν ὀρίων, εἰς τὴν αἴξησιν τοῦ πληθυσμοῦ τὰς ἐσωτερικὰς κοινωνικὰς μεταβολάς, τὸν παγκόσμιον πόλεμον, καὶ τὰς λοιπὰς μεταβολὰς τῆς διεθνοῦς οἰκονομίας.

## ΜΕΡΟΣ ΓΟΝ

Ἡ περίοδος 1913—22 ἐνδιαφέρουσα ἀπὸ πάσης ἀπόψεως διότι σχετίζεται μὲ μεγάλα γεγονότα, ἀρχίζει ἀπὸ μίαν νίκην καὶ καταλήγει εἰς μίαν ἥτταν. Ἀρχισε μὲ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ κατέληξε εἰς τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν.

Αἱ οἰκονομικαὶ μεταβολαὶ ὑπῆρξαν καθόλου αὐτὸ τὸ διάστημα μεγάλαι, τὰς παρερχόμεθα ὅμως λόγῳ ἑλλείψεως χώρου διὰ νὰ εἰσελιθῶμεν εἰς τὴν κυρίως ἐνδιαφέρουσαν ἡμῶς περίοδον τῆς τελευταίας δεκαετίας, τὴν περίοδον 1922—32.

## ΜΕΡΟΣ ΔΟΝ

### I. Η ΠΑΡΑΓΝΩΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΤΗΣ STRUCTURE

Εἰς τὰ ἄκρα τῆς περιόδου αὐτῆς, τῆς τόσον τραγικῆς διὰ τὸν Ἑλληνισμόν, ἴστανται δύο καταστροφαί: ἡ μιὰ στρατιωτικὴ (1922) καὶ ἡ ἄλλη οἰκονομικὴ (1932), ἡ μία συνάρτησις τῆς ἄλλης. Ἡ μακρὰ ἐξάντησις κάθε οἰκονομικῆς ἰκμᾶδος ἀπὸ τοὺς πολέμους μίαν δικαίωσιν καὶ μίαν ἱκανοποίησιν θὰ εἶχε: τὸ ἀποτέλεσμα τῆς νίκης. Δυστυχῶς ὅμως πολιτικαὶ καὶ κατ' ἀντανάκλασιν οἰκονομικαὶ αἰτίαι ἐπέφεραν τὸν τραγικὸν σταθμὸν τοῦ 1922.

Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλληνικῆς κρατικῆς περιοχῆς, τὸ χαρακτηριζόμενον ἀνέκαθεν ἀπὸ τὴν μικρὰν οἰκονομικὴν δυναμικότητα, ἦλθαν νὰ προστεθοῦν καὶ πλήρη προσφύγων διωκομένων ἀπὸ τὴν ἀντίπεραν ὄχθην τοῦ Αἰγαίου.

Ἡ Μικρασιατικὴ ὅμως καταστροφὴ εἶχε καὶ ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα ἐξεδηλώθησαν βαθμηδὸν καὶ τα ὁποῖα συχνὰ δυστυχῶς οἱ ἰθύνοντες τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῆς πολιτικῆς τῆς χώρας παρεγνώρισαν καὶ κακῶς ἐξετίμησαν. Παρατηρήθη δηλ. ἀπὸ τῆς ἐπαύριον τῆς καταστροφῆς ἡ ἐπικράτησις ἐνὸς πνεύματος αισιοδοξίας, ἴσως *ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν πτώσιν*, τὸ ὁποῖον ὅμως δυστυχῶς ἀνεπτύχθη «ὑπερτροφικῶς» καὶ συνέτεινεν εἰς τὴν *παρεξήγησιν* τῆς νέας πραγματικότητος, τῆς ὁποίας κυριώτερα ἐκδηλώσεις ἦτο ἡ καταστροφὴ μὲ τὴν ἀπώλειαν τοῦ χώρου τῆς διασπορᾶς τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ δημιουργία νέου οἰκονομικοῦ πλαισίου.

Χωρὶς βεβαίως νὰ ὑποτιμᾶ κανεὶς ὅλας τὰς προσπάθειας, αἵτινες ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς δεκαετίας αὐτῆς διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἀπωλεσθείσης ἰσορροπίας, δὲν θὰ πρέπει νὰ λησμονήσῃ καὶ τὰς παρερμηνείας αἵτινες ἐδόθησαν πλειστάκις εἰς διαφόρους ἐκδηλώσεις, ἐρμηνεύειας ἐντελῶς συμπτωματικᾶς, αἵτινες ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐκ οὐσίαν μέχρῃ τινος παρανόησιν τῆς πραγματικότητος.

Καθὼς θὰ παρακολουθήσωμεν ὅλην τὴν ἀγωνιώδη προσπάθειαν διὰ τὴν ἄνοδον ἀπὸ τὴν πτώσιν, δὲν θὰ εἶνε λίγες οἱ φορῆς ποῦ θὰ σταματήσωμεν εἰς τὴν ἑλλειψιν ὀργανικῶν ἐξηγήσεων, πρᾶγμα ποῦ ἔφερε ἀπότομα τὴν

κοινωνικήν μας καὶ δημοσίαν οἰκονομίαν εἰς μίαν νέαν πτώσιν, ὅπως ἡ τελευταία.

Ἡ πλέον καταφανὴς ἐξ ὅλων εἶνε ἡ δοθεῖσα ἐξηγήσις ὅτι τὸ ἐλληνικὸν οἰκονομικὸν πρόβλημα εἶνε ἀπλῶς «νομισματικόν» καὶ ὄχι βαθύτερον ὀργανικόν. μία μόνον ἐκδήλωσις τοῦ ὁποίου εἶνε καὶ ἡ νομισματικὴ ἀστάθεια.

Ἡ παραγνώρισις τῆς διορθώσεως τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας ὅπως διεμορφώθη μετὰ τὸ 1922 λόγῳ τῆς ἀλλοιώσεως τῆς παλαιᾶς structure ἔκαμε νὰ μὴ ἀκολουθήσωμεν ἐγκαιρῶς τὰς κατευθυντηρίους ἐπιταγὰς αἱ ἔδιδεν ἡ νέα μορφή τῶν πραγμάτων καὶ βλέπομεν οὕτω νὰ ἀκολουθοῦμεν μίαν ἐσφαλμένην πολιτικὴν εἰς τὸ ζήτημα τῶν εισαγωγῶν, νὰ μὴ λαμβάνωμεν μέτρα διὰ τὴν ἐξαγωγήν, ν' ἀκολουθῶμεν μίαν ἱνflation εἰς τὰ δημόσια ἔξοδα καὶ γενικώτερον νὰ ἀπολείπη ἡ συνειδητὴ γνῶσις τῆς πραγματικότητος ὅπως διεμορφώθη ἀπὸ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης. Βεβαίως αἱ καταβληθεῖσαι ἀντίρροποι προσπάθειαι δὲν ἦσαν ἄνευ ἀποτελεσμάτων ἔλειπε ὅμως ἡ πλήρης ἐπίγνωσις, τὴν ὁποίαν ἐλάχιστοι, χαρακτηριζόμενοι ὡς ἀπαισιόδοξοι, ἠγνόουν, διὰ νὰ συμφωνήσωμεν ἐπὶ τῶν πραγματικῶν αἰτιῶν ὅλοι, κάπως ἀργὰ εἶνε ἀληθές, ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως τοῦ 1932, τὴν παραμονὴν τῆς πτωχεύσεως.

## II. Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΖΩΗ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1927

Προτοῦ ὅμως εισέλθομεν εἰς τὴν ἀνατομικὴν ἀνάλυσιν τῶν οἰκονομικῶν ἐκφάνσεων τῆς ἐλληνικῆς πραγματικότητος, θὰ προσπαθήσωμεν ἐν ὀλίγοις νὰ συλλάβωμεν τὴν παράλληλον κίνησιν τῆς διεθνοῦς ζωῆς, ἐντὸς τοῦ γενικοῦ πλαισίου τῆς ὁποίας ἐκδηλοῦται καὶ ἡ Ἑλληνικὴ τοιαύτη, ὡς ἀσήμαντον τμῆμα ἐνὸς ὅλου.

Καὶ ἐφ' ὅσον βεβαίως διήρκει ὁ πόλεμος λόγῳ τῶν ἀνωμάλων συνθηκῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διεπίστωνε κανεὶς τὰς βαθεῖας ὀργανικὰς μεταβολὰς, αἵτινες ἔλαβον χώραν εἰς τὸ παγκόσμιον καθεστῶς, ἀπὸ τῆς εἰρήνης ὅμως καὶ κατόπιν ἐγένετο καταφανὴς ἡ μετατόπισις τῶν οἰκονομικῶν κέντρων, ἡ ὁποία ἀπὸ χρόνων ἔτεινε βαθμιαίως ἀπὸ τὰς Ἀνατολὰς καὶ τὴν Μεσόγειον πρὸς τὴν Δύσιν, διὰ νὰ ὑπερβῇ ἀπὸ τοῦ 1914 τὸν Ἀτλαντικόν.

Ἐν τούτοις ἡ διεθνὴς ζωὴ εἰς τὸ διάστημα τῶν τελευταίων χρόνων ὑπέστη ραγδαίως ἀνελίξεις καὶ μεταπτώσεις ταχείας, παρ' ὅλον ὅτι ἐχαρακτηρίζετο συνεχῶς ἀπὸ μίαν παγίαν ὀργανικὴν νοσηρότητα. Οἱ οἰκονομικοὶ κύκλοι διεδέχοντο ἀλλήλως «ἀσυμμέτρως» καὶ αἱ παρατηρούμεναι τὴν τελευταίαν περίοδον «ἐκτροπαί» ἦσαν τόσον ἰσχυραὶ καὶ εἶνε, ὥστε νὰ φθάνη κανεὶς εἰς τὸ συμπέρασμα μὲ τὸν Cassel ὅτι ἡ κρίσις αὕτη (ἡ τοῦ 1929 ἰδίως) εἶνε ἐντελῶς «νέον φαινόμενον» μὴ δυνάμενον νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τῶν κυκλικῶν θεωριῶν. Τὰ ἐξωγενῆ αἷτια (πολιτικά, κοινωνικά, ἠθικά κλπ.) προσοιθέμενα εἰς τὰ γνωστὰ μεταβάλλουν τὴν ὑφὴν αὐτῶν καὶ ἀπὸ ἐπαδρῶντα γίνονται στοιχεῖα ἀλλοιώσεως βασικῆς διὰ τὴν παροῦσαν κρίσιν ἀσφαλῶς δὲν ἰσχύει ὁ ἀφορισμὸς τοῦ With «ὅτι αἱ κρίσεις μποροῦν νὰ

παραβληθῶν μὲ καταγιδα, πὺ ναι μὲν προξενεῖ μεγάλας καταστροφάς, ἀλλὰ ρίχνει συγχρόνως βροχὴν πὺ καθαρίζει τὸ ἔδαφος καὶ τὸ καθιστᾷ πλέον καρποφόρον».

Ἡ πρώτη μεταπολεμικὴ κρίσις τοῦ 1920, ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τοῦ μεγάλου κύκλου. Ἡ κρίσις εἰς τὰς τιμὰς μεταδίδεται καὶ εἰς τὰ χρηματιστήρια, ὁ ψυχολογικὸς παράγων εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν μας τῶν κινητῶν καὶ παρασιατικῶν ἀξιῶν εἶνε ἰσχυρότατος. Αἱ πτωχεύσεις τῶν Τραπεζῶν καὶ ἐπιχειρήσεων μὲ αὐξήσει τῆς ἀνεργίας ἀποτελοῦν τὸ χαρακτηριστικόν. Ἐν τούτοις ἡ κρίσις δὲν διήρκεσε ἐπὶ πολὺ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1922 παρατηρεῖται κάποια βελτίωσις ἰδίως εἰς τὴν Ἀμερικὴν.

Ἀπὸ τοῦ 1923 ἤρχισε κάποια βελτίωσις γενικὴ, τοῦ Minor Cycle φθίσαντος εἰς τὸ ἀνώτατον κατὰ τὸ 1925 ὅπως τὸ δεικνύουν καὶ οἱ τιμάριθμοι, ἀπὸ τοῦ 1926 ὅμως σημειοῦται κάποια μεταβατικὴ πτώσις (1).

### Τιμάριθμοι

Ἔτη	Ἡνωμ. Πολ.	Ἀγγλία	Γαλλία	Γερμανία	Ἰταλία	παρατηρήσεις
1923	101	159	419	—	504	
1924	98	166	488	137	497	
1925	103	159	551	142	612	μάξιμουμ περὶ τὸ
1926	100	148	703	134	618	1925 καὶ 1926
1927	95	141	617	138	467	
1928	98	140	620	140	453	
1929	96	136	611	137	440	

Ἀπὸ τοῦ 1926 ἐν τούτοις οἱ τόκοι ὑψοῦνται καὶ ἡ συναλλαγματικὴ κρίσις παρουσιάζεται ἀρκετὰ ὀξεῖα διεθνῶς, διὰ νὰ ἰσορροπήσουν σχετικῶς τὰ πράγματα ἀπὸ τοῦ 1927 (ἐπέκτασις σταθεροποιήσεως νομισμάτων κλπ.) ἐπανελεύσεως τῆς εὐημερίας τοῦ δευτέρου ἐλάσσονος κύκλου μέχρι τοῦ 1929 καὶ τῆς χρηματιστηριακῆς κρίσεως τῆς Ν. Ὑόρκης.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀνωτέρω κρίσεων καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἐκδηλοῦται καὶ λόγφ ἄλλων αἰτιῶν κυρίως ὑπὸ τὴν μορφήν στενότητος, ὑψώσεως τοῦ συναλλάγματος καὶ χρηματιστηριακῶν καταστροφῶν. Τὴν στενότητα κατὰ τὴν πρώτην κρίσιν κάπως ἐθεράπευσε τὸ Ν. Δ. τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1923 παρουσιάζον παραλλαγὴν τοῦ ν. ΓΧΜΒ.

Ὁμοίως καὶ ἡ κρίσις τοῦ 1926 παρουσιάζει τὸν ἀντίκτυπόν της εἰς τὸ χρηματιστήριον καὶ εἰς τὴν στενότητα τῶν κυκλοφοριακῶν μέσων.

Ἀλλὰ ὡς παρακολουθήσωμεν τὰς εἰδικωτέρας ἐκδηλώσεις χρονογραφικῶς κάπως. (Αἱ ἐκθέσεις τοῦ κ. Διομήδους τότε Διοικητοῦ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς παρέχουν πολύτιμα στοιχεῖα).

### Ἔτος 1922.

Τὸ ἔτος αὐτὸ ἐστάθη τὸ ἔτος τῶν ἐθνικῶν ἀτυχημάτων, τὰ ὅποια εὗρον τὴν χώραν μας νομισματικῶς κατεστραμμένην αἱ ἐκδόσεις ὑπὲρ τοῦ

1) Ἴδε Μουσμότην.

Δημοσίου εἶχον συντρίψει τὴν πίστιν. Ἡ ἀνάγκη δανειακῆς ἐνισχύσεως ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν ἤρχισε νὰ ἐκδηλοῦται ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅμως ὅτι «τὸ δάνειον θὰ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σταθερὰ ἀφετηρία ἐξυγιάνσεως τῶν δημοσίων οικονομικῶν καὶ ὡς ἐνίσχυσις, ὅχι ἐφήμερος, ἀλλὰ διαρκῆς τῆς οικονομίας τοῦ τόπου...».

Ἡ λίρα κυμαινομένη μεταξὺ 97 δρχ.—386 δρχ. σταματᾷ κάθε προϋπολογισμὸν οικονομικόν Παρὰ ταῦτα ὅμως τὸ συνάλλαγμα εἶνε ἄφθονον λόγῳ παλαιῶν κερδῶν. Οὕτω τὸ 1922 προσεφέρθη συνάλλαγμα Λ.ΣΤ. 15 ἑκατ. Ἡ ἀστάθεια ὅμως τοῦ νομίσματος ἐγέννησε τὴν δυσπιστίαν εἰς τὸ ἐθνικὸν νόμισμα εἰς τὰς συναλλαγὰς καὶ καταθέσεις ἀντικατασταθεῖσας διὰ τοιούτων εἰς συνάλλαγμα καὶ εἰς τὰς ὁποίας ἔθηκε τέρμα ἐσχάτως τὸ μελαγχολικὸν μέτρον τῆς δραχμοποιήσεως.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ θειτικὴ κίνησις κεφαλαίων διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐμπιστοσύνης, περιορίσθη, δημιουργηθεῖσας ἀντιθέτου ροπῆς τῆς ἀποταμιεύσεως νὰ τοποθετεῖται εἰς ξένας ἀξίας.

Τέλος κατὰ τὸ 1922 ὀλόκληρον, ἡ μὲν κυκλοφορία ἠῦξε κατὰ 47.1]2%, ἐνῶ ἡ πμὴ τοῦ συναλλάγματος ἠῦξε κατὰ 300 ο]ο μὲ μικροτέραν ἀναλογίαν ὑψώσεως ἐν σχέσει πρὸς τὸ συνάλλαγμα τῶν ἡμερομισθίων καὶ ἐμπορευμάτων, αἰτία ἣτις ἐδημιούργησε τὴν στενότητα περὶ ἧς ὠμιλήσαμεν προηγουμένως (κατάστασις ἣτις ἐπαναλαμβάνεται καὶ σήμερον).

Ὁ κατωτέρω πίναξ εἶνε ἐνδεικτικὸς τῆς παραλλήλου φορᾶς συναλλάγματος, τιμαρίθμου καὶ κυκλοφορίας μέχρι τοῦ 1931 τῆς ὠθησεως διδομένης πάντοτε ἀπὸ τὸ συνάλλαγμα ὑπὸ καθεστῶς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας.

Ἔτη	Κυκλοφορία εἰς ἑκατ.	Τιμαρίθμος		Ἐνατίμησις	
		Τράπ. Ἑλλ.	Τιμὴ Δολλαρίου	Τιμαρίθμου%	Δολλαρίου %
1922	2.094,3	773,7	37,15	7,7%	7,4
1923	4.157,8	1217,5	64,80	12,1	12,9
1924	4 646,7	1324,8	56,08	12,1	12,9
1925	5.266	1489,9	64,76	14,8	12,9
1926	4.519	1797,9	74,56	17,9	15,9
1927	4.952,8	1938,1	75,81	19,3	15
1928	5.445,1	1957,0	76,61	19,5	15,3
1929	5.388	1970,0	77,13	19,7	15,4
1930	4.895	1858,3	77,08	18,5	15
1931	4.422(1)	1787,1	77,38	17,8	15

1) 30]9]31

### Τὸ ἔτος 1923

Τὰ ἀπρόοπτα συνεχίζονται. Τὸ ἀνώτατον ὄριον κυκλοφορίας ἀπὸ 3698 ἑκ. τὴν 31]12]22 ἀνέρχεται εἰς 5.406 ἑκ. παρουσιάζον αὔξησιν 1708 ἑκατ., ἐξ ὧν περὶ τὰ 1000 ἑκ. ἐτοποθετήθησαν εἰς τὴν ἀγοράν. Ἡ πολιτικὴ

ἡ νομισματικὴ ὀρθῶς τότε ἀπέβλεψε «εἰς τὴν ποιοτικὴν βελτίωσιν τῆς κυκλοφορίας μὲ βραδεῖν καὶ συστηματικὴν ποσοτικὴν μείωσιν.

Αἱ ἀνάγκαι τῆς ἀποκαταστάσεως ἐπέεζον τὸ δὲ ληφθὲν 1 ἑκατ. Λ.ΣΤ. προκαταβολὴ ἔναντι τοῦ Προσφυγικοῦ δανείου ἦτο μικρὸν ποσόν. ἐπιταθείσης οἴτω τῆς ἀνάγκης τῆς αὐξήσεως τῶν τακτικῶν ἐσόδων, τὰ ὁποῖα πράγματι ἠξίηθησαν κατὰ 1200 ἑκατ. ὄχι πάντοτε βεβαίως μὲ τὸ πνεῦμα τῆς φορολογικῆς δικαιοσύνης, ἰδίως διὰ τὰς Ἄνω. Ἑταιρείας.

Ἡ τιμὴ τοῦ συναλλάγματος ἠκολούθησε ἀποτόμους διακυμάνσεις. φθάσασα εἰς 446 δρχ. τὴν λίραν καὶ 98,61 τὸ δολλάριον τὸν χορὸν τῆς λίρας ἠκολούθησε ὁ χορὸς τῶν χρεωγράφων διὰ τὰ καταλήξει εἰς τὸν πανικὸν τοῦ Μαΐου. Αἱ καταστροφαὶ αἴτινες ἐπροξενήθησαν ἀπὸ τὴν πῶσιν ἐντὸς τριῶν μηνῶν τῆς λίρας κατὰ 338 δρχ. ὑπῆρξαν μεγάλαι (464-126 δρχ.).

Ἐν συνόλῳ ἠγοράσθη τὸ 1923 παρὰ τῆς Ἑθνικῆς Λ.ΣΤ. 22,2 ἑκ. καὶ ἐπωλήθησαν Λ.ΣΤ. 19 ἑκ. Τὰ ἔτη αὐτὰ παρὰ τὴν καταστροφὴν τὰ χαρακτηριστίζει ἡ ἐ π ἄ ρ κ ε ι α συναλλάγματος, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἰσχυρὰν θέσιν τῆς ἀποταμεύσεως καὶ τὴν εἴσοδον τῶν προσφύγων οἱ ὁποῖοι μετέφερον τὰς εἰς χρυσὸν ἀποταμεύσεις των (ἴσως περὶ τὰς Λ.ΣΤ. 25 ἑκατ.).

#### Τὸ ἔτος 1924.

Ἡ βελτίωσις εἶνε τὸ χαρακτηριστικὸν παρακολουθοῦν τὴν διεθνή κατεύθυνσιν. Τὸ νόμισμα ἐστάθη καλύτερον κάπως. Ἡ κυκλοφορία ἀντὶ αὐξήσεως παρουσιάζει μείωσιν εἰς τὸ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου τμήμα, ἐνὼ ἀντιθέτως παρουσιάζει αὐξήσιν τὸ ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀγορᾶς (κυκλοφορία 4 866, ἄνωτ. ὄριον 5.292 ἑκ.).

Τὸ συνάλλαγμα παρουσιάζει ἐπίσης ἡρεμίαν σχετικὴν καὶ πρὸ παντὸς ποσοτικὴν αὐξήσιν εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς Ἑθνικῆς.

Ὀῦτω τὸ 1922 ἠγοράσθησαν Λ.ΣΤ. 15 ἑκ. ἐπωλήθησαν δὲ			
1923	»	22,2	» Λ.ΣΤ. 19. ἑκ.
1924	»	34,6	» » 34,2

Μὲ ποσοστὸν ἡμερησίων ἀγορῶν τὸ 1924 Λ.ΣΤ. 49.974 ἔναντι Λ.ΣΤ. 27.412 τὸ 1923. Τὸ γεγονός τῆς πληρεστεράς συναλλαγματικῆς ἐπαρκειᾶς συνδέεται μὲ τὴν ἀνοδὸν τῶν τιμῶν διεθνῶς μέχρι τοῦ 1925, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ἦτο ἡ αὐξήσις τοῦ ἑκ τῶν ἐξαγωγῶν μας συναλλάγματος, ἡ αὐξήσις τῶν ἐμβασιμάτων, αἱ προκαταβολαὶ ἔναντι τοῦ Προσφυγικοῦ καὶ εἰς τὴν μείωσιν δυσπιστίας εἰς τὸ ἔθνικόν νόμισμα.

Ἡ λίρα κατόπιν τούτων ἐκυμάνθη μεταξὺ 298 ἀνωτάτη (δολ. 69,90) μέχρι 202 κατωτάτη (δολ. 46,07) κατὰ Μαΐου. Παρατηρήθη δηλ. ἡ αὐτὴ κίνησις ὅπως καὶ τὸ 1923, ἀποδιδομένη εἰς τὸν χαρακτῆρα τῆς ὅλης οἰκονομίας καὶ εἰς τὰς ἐποχιακὰς τῆς κινήσεις (μὲ μικροτέραν τὴν ζήτησιν συναλλάγματος κατὰ τὸ θέρος λόγῳ τῆς εἰσοδείας καὶ μεγαλειτέραν ζήτησιν τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ ἔτους).

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἤρχισεν ἐκδηλουμένη ἡ ἀνάγκη τῆς σταθερο-



### Ἔτος 1926.

Αἱ πολιτικαὶ ἀνωμαλίαι τοῦ 1926 ἐπέδρασαν εἰς τὴν ὅλην κατάστασιν δυσμενῶς. Τὸ συνάλλαγμα, ὁ εὐπαθέστερος δείκτης τῆς ὅλης καταστάσεως δεικνύων τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κόσμου εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ τὸ νόμισμά της, ἐκινήθη μὲ ἀποτόμους διακυμάνσεις διὰ τὰ φθάση εἰς τὰς 453 δραχ. κατὰ Μάϊον τὴν λ. στερλίαν ἐνῶ τὸ κάλυμμα ἐξηνεμίζετο ἀσκόπως διὰ τὴν ἐπίτευξιν ἀνοήτων σκοπῶν. Ἀποτέλεσμα :

τὸ 1926 ἠγοράσθησαν Λ.ΣΤ. 22,1 ἑκατ. ἔναντι τοῦ π.ἔ. Λ.ΣΤ. 32,8  
καὶ ἐπωλήθησαν » 23 » » 33,9

Τὰ περιστασιακὰ τοῦ ἔτους αὐτοῦ ἀποδεικνύουν τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν παραγόντων εἰς τὴν οἰκονομίαν, ὁ τόκος ἐν τῷ μεταξὺ ἀνήλθε εἰς 14 % τῆς προεξοφλήσεως διὰ τὴν ἀνακόψην τὴν φυγὴν τῶν κεφαλαίων,

Παρὰ ταῦτα ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάπτυξις τῆς παραγωγικῆς βάσεως χάρις εἰς τὴν τραπεζικὴν πολιτικὴν τῆς Ἐθνικῆς ἐσυνεχίσθη, ὅσον καὶ ἂν ἡ στενότης τῶν κεφαλαίων ἐπέδρασε εἰς τὴν ἐπέκτασιν αὐτῆς.

Ἡ διανομὴ τῶν ὁμολογιῶν εἰς τοὺς πρόσφυγας, ἔδωκε κάποιαν κίνησιν ἀνέστειλε δὲ τὴν προϋπίσταν ἀπαθλίωσιν των μετὰ τὴν ἐξάντησιν τῶν οἰκονομιῶν των, ὅσον καὶ ἂν τὸ μέτρον εἶχε τὰ τρατὰ του μὲ τὸν ὑψηλὸν τόκον.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους αὐτοῦ ἡ προσοχὴ ἐστράφη εἰδικώτερον εἰς τὴν ἐντατικωτέραν δανειακὴν πολιτικὴν ὑπὸ τὴν δικαιολογίαν ὅτι «ἡ Ἑλλάς αὐξήσασα εἰς πληθυσμὸν ἀποτόμως δὲν ἠδυνήθη νὰ προσαρμόσῃ τὴν παραγωγὴν της εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν νέων προσθετῶν ἀναγκῶν λόγῳ ἰδίως ἀνεπαρκείας διαιθεσίμων ρευστῶν κεφαλαίων», συνεπῶς ἐκρίνετο «ἀναγκαῖον νὰ προσελκυσθοῦν κεφάλαια διὰ τὴν ἰσορροπήσῃ τὰς δαπάνας του τὸ δημόσιον ταμεῖον, διὰ τὴν ὑψωθῆ τὸ παραγωγικὸν ἐπίπεδον τοῦ τόπου...διὰ τὴν βοηθηθῆ ἡ βιομηχανία...καὶ διὰ τὴν πέσῃ αὐτομάτως ὁ τόκος, ὅστις ἐδημιούργει ἀνυπόφορον ὑποτέλειαν τῆς ἐργασίας εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ κεφαλαίου».

Αἱ ἰδέαι οὗται τοῦ κ. Διομήδους, πρωτεργάτου ὄλων τῶν προσπαθειῶν, ἀπετέλεσαν τὴν γραμμὴν τῆς μετέπειτα οἰκονομικῆς πολιτικῆς τοῦ τόπου. Παρ' ὅλας δὲ τὰς τυχόν ἀντιρρήσεις αἷς πιθανὸν νὰ ἔχη κανεὶς ἐπὶ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς των καὶ τῆς εὐρείας ἐρμηνείας ἧτις ἐδόθη πιθανῶς εἰς αὐτάς, βαισικῶς ὅμως κανεὶς δὲν δύναται νὰ διαφωνήσῃ ὅτι ἦσαν αἱ μόναι θεωρητικῶς ὀρθαὶ καὶ δὲν δύναται νὰ μὴ ἐκτιμήσῃ τὰς προσπαθείας αἱτινες κατεβλήθησαν διὰ τὴν γίνουσαν πρᾶξις, πρᾶγμα ποῦ εἶνε δύσκολον εἰς τὴν χώραν αὐτὴν τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος διαφωνούντων συζητητῶν.

Ἴσως ἡ ἐπάνοδος, ἡ ταχρεία, εἰς τὴν ἐλευθέραν μετατροψιμότητα τῆς δραχμῆς νὰ ἦτο σφάλμα, ἦτο ὅμως καὶ ἀνάγκη ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ὅτι τὸ κεφάλαιον θὰ προσελκύνετο εὐκολώτερον πρὸς μίαν δραχμὴν παρέχουσαν τὰ ἐφόδια τῆς μετατροπῆς της εἰς συνάλλαγμα καὶ ἐκ τῶν ὑπέρων κινηλῶν

κανείς ὅτι καλῶς μᾶλλον ἐγένετο ἡ σταθεροποίησις (ἴν καὶ διατηρεῖ κανείς τὰς ἐπιφυλάξεις του εἰς ὠρισμένα τεχνικὰ σημεῖα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς) ἐφ' ὅσον ἄλλος τρόπος προσελκύσεως κεφαλαίων δὲν ὑπῆρχε καὶ ἡ δραχμὴ κατόπιν τῆς ἀπωλείας τῶν ἐρεισμάτων τῆς, ἔπρεπε νὰ ἐστηρίζετο κάπου, ὡς ἔρεισμα δὲ ἐκρίθη ὅτι ἔπρεπε νὰ ἦτο ἡ πίστις τῆς, ἔπρεπε νὰ ἐστηρίζετο κάπου, ὡς ἔρεισμα δὲ ἐκρίθη ὅτι ἔπρεπε νὰ ἦτο ἡ πίστις διὰ τῆς ὁποίας θὰ προσελκύνετο τὸ ἔξω Ἑλληνικὸν κεφάλαιον ἀφοῦ τὸ ἐσωτερικὸν τοιοῦτον ἦτο ἀνεπαρκές.

Αἰσιοδόξως βέβαια ἐκρίνετο τότε «ἡ ἀσθένεια ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐνόσουν τὰ οἰκονομικὰ δὲν ἦτο βαθεῖα καὶ ριζική», ἐνῶ ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον ἦτο τὸ ὀρθόν, ὅπως φρονοῦν σήμερον καὶ οἱ τότε φρονοῦντες ἀντιθέτως.

### \*Ἔτος 1927

Τὸ ἔτος αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν μιᾶς νέας περιόδου, διότι κατ' αὐτὸ ἐτέθησαν αἱ βίσεις τῆς σταθεροποιήσεως, ἥτις ἤρξατο νομίμως ἀπὸ τῆς 14]5]28 διὰ νὰ κλείσῃ μὲ τὸν ν. 5422 τῆς 26]4]32.

Ἡ κυκλοφορία κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος σταθερῶς ἐκυμάνθη περὶ τὰ 4.530 ἐκ. Ἡ δὲ συναλλαγματικὴ κατὰστασις ἤρεμος διεκυμάνθη μὲ τιμὴν λίρας ἀνωιότην 38ᾶ καὶ κατωιότην 35ῖ δραχ. Ἡ εἴσοδος τῆς διεθνοῦς οἰκονομίας εἰς τὸν δευτέρον ἐλάσσονα κύκλον ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας παρουσιαζούσης ἰδιαίτερα εὐνοϊκὰ γνωρίσματα λόγῳ τῆς συνεχίσεως ἐντατικῆς δανεισμῶ ἀπὸ τοῦ τριμεροῦς δανείου καὶ ἐνιεύθεν καὶ διὰ τὸν λόγον τῆς ἡρέμου πολιτικῆς καταστάσεως (Οἰκουμενική, τετραετία Βενιζέλου).

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐτέθησαν εἰς ἐφαρμογὴν αἱ σκέψεις περὶ ἐνισχύσεως τῆς βιομηχανίας, ἐκτελέσεως ἔργων ὁδοποιίας, ἀποξηράνσεων, ἀναπτύξεως κτηματικῆς πίστεως, βελτιώσεως ποιοτικῶς τῆς σιτοπαραγωγῆς κλ.

Γενικῶς τὸ ἔτος αὐτὸ ἀποτελεῖ ἓν ἔτος γονίμου δημιουργικῆς δράσεως καὶ τὸ τέρμα μιᾶς χρονικῆς περιόδου ἡ δαιμία ἤρρισε μὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ 1922 διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν σταθεροποίησιν τοῦ 1928.

Διὰ νὰ κριθῆ ὁμως ἡ σταθεροποίησις, δὲν εἶνε ἄσκοπος ἡ παρήθεσις ὠρισμένων στοιχείων ἀφορώντων τὴν ἐν γένει οἰκονομικὴν θέσιν κατὰ τὸ 1927, ἡ ὁποία: 1) ἐχρηματικεῖτο ἀφ' ἐνὸς ἀπὸ στενότητα κεφαλαίων καὶ ἀπὸ ἀνιούσαν δρᾶσιν οἰκονομικὴν ὄφ' ἐτέρου, 2) αἱ γενικαὶ εὐμενεῖς προϋποθέσεις διεθνῶς ἐπέδρασαν ὥστε νὰ παραβλεφθῶν ὠρισμένα σημεῖα τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας τὰ ὁποία ἐδείκνυον τὴν παγίαν τῆς νοσηρότητα καὶ 3) ἡ εὐμενὴς κίνησις κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἐδίδε τὴν ἐντύπωσιν τοῦ σταθεροῦ, τὴν ὁποίαν ἐπέτεινε ψυχολογικῶς ἡ ἰδέα τῆς διαρκοῦς εὐημερίας τῶν Ἀμερικανῶν καὶ ἡ διάθεσις τῆς Κ.Τ.Ε. πρὸς σταθεροποίησιν ἰῶν συναλλαγμάτων, ἔξ ἧς ἤλπιζε ἀνασύνταξιν τῆς διεθνοῦς οἰκονομίας διὰ τῆς ἀβιάστου κινήσεως τῶν κεφαλαίων. Ἡ πραγματικότητα ἐν τούτοις ἀπέδειξε, ὅτι μὲ τὸ ἰσοζύγιον τοῦ προῦπολογισμοῦ μόνον σταθεροποιήσεις δὲν στέκονται καὶ ὅτι ἡ κίνησις τῶν κεφαλαίων ἔλκεται ἀπὸ τὸν ὑψηλὸν τόκον, διὰν

συνακολουθοῦν αἱ προϋποθέσεις τῆς ἀσφαλείας, τὰς ὁποίας τόσον σπανίως συναντιᾷ κανεὶς μεταπολεμικῶς.

**α) Δημόσια οἰκονομικά—πολεμικὰ καὶ προσφ. δαπάναι.**

Ἡ σταθεροποίησις καὶ αἱ σχετικαὶ συμφωνίαι αἵτινες ἔγιναν δὲν θὰ μῆς ἀπασχολήσουν ἐφόσον περιοριζόμεθα εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς.

Πάντως ὅμως ἐν συνεχείᾳ θὰ δώσωμεν στοιχεῖα τινὰ ἀφορῶντα τὴν μέχρι τότε ἐξέλιξιν τῆς δημοσιονομικῆς καταστάσεως, συναλλαγματικῆς καὶ τὰς κινήσεις τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν, ἐπιφυλασσόμενοι ἀναλύσεις πληρεστέρας τοῦ ἐμπορίου κλπ. νὰ δώσωμεν εἰς ἄλλα μέρη ἔνθα καὶ θὰ ἀναλυθοῦν ὅλαι αἱ ἀντιδράσεις καὶ αἱ κινήσεις τῆς προσαρμογῆς.

Οἱ κατωτέρω ἐπίσημοι ἀριθμοὶ παρέχουν ἓνα μέτρον τῶν δαπανῶν (μέχρι τοῦ 1926—27) εἰς ἃς προέβη ἡ Ἑλλάς διὰ τὴν πραγμάτωσιν τῆς μεγάλης ἰδέας, ὅσον καὶ ἂν ἡ πραγματικότης τους ὑπερβαίνει (\*).

Α')	Δαπάναι	Ἑπ. Στρατικῶν . . . . .	Λ. Στ. 113.304.679
Β')	»	» Ναυτικῶν . . . . .	» 12.875.025
Γ')	»	» Προσφικαὶ . . . . .	» 11.386.995
Δ')	»	» Ἀποκαταστάσεως Μακεδ. καὶ Θράκης . . . . .	» 2.400.035
Ε')	»	» Ἐποικισμοῦ . . . . .	» 2.382.633
Ζ')	»	» Ἐφέδρων . . . . .	» 16.159.100
Ζ')	»	» Ὀρφανῶν προσφύγων . . . . .	» 438.515
Η')	»	» Ἀνταλλαγῆς . . . . .	» 258.415
Θ')	»	» Ἐπισιτισμοῦ . . . . .	» 2.497.866
Ι')	»	» Θυμάτων πολέμου . . . . .	» <u>1.631.225</u>

Ἐν ὅλῳ Λ. Στ. 163.334.490

Αἱ δαπάναι αὗται ἀντιμετωπίσθησαν ὡς ἑξῆς: Ἀπὸ τὰ συνομολογηθέντα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐν τῷ ἔξωτερικῷ δάνειοι, ἦτοι:

1) Τὸ δάνειον τῶν 500 ἑκατ. τοῦ ὁποίου ἐπραγματοποιήθη μόνον διὰ ποσὸν 335 ἑκατομ.

2) Τὰς συμμαχικὰς πιστώσεις, ἦτοι: Λ. Στ.

Ἑγγλίας	Λ. Στ. 6.570.000	} Πρ)σμός 1921—1922
Ἀμερικῆς	Δολ. 15.000.000	

3) Πιστώσεις Καναδᾶ ἐκ παροχῆς ἐμπορευμάτων (προϋπολογισμὸς 1926—1927).

4) Προκαταβολὴ τῆς Τραπεζῆς Ἑγγλίας ἐκ Λ. Στ. 500.000, περιληφθεῖσα εἰς τὰ πολεμικὰ μας πρὸς τὴν Ἑγγλίαν χρέη.

5) Τὸ τελευταῖον Σουηδικὸν δάνειον ἐξ ἐνὸς ἑκατομμυρίου Λιρῶν.

Μετατρέποντες ὅλα τ' ἄνωτέρω ποσὰ εἰς Λίρας Ἑγγλίας, εὐρίσκομεν ὅτι ἀπέναντι δαπανῶν πολεμικῶν ἐκ Λιρῶν 163.334.490, ἡ ἔξωθεν ἐπικουρία ἀνέρχεται εἰς Λίρας Ἑγγλίας 26.000.000, ἦτοι 15 35% τῶν δαπανῶν μας. (οἱ ἀριθμοὶ ἀναφέρονται μέχρι τοῦ 1926—27 ἐπαναλαμβάνομεν.)

1) Ἀπὸ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐμπειρογνομόνων ὅπου καὶ λεπτομέρεια.

Τὸ τελευταῖον προσφυγικὸν δάνειον δὲν περιελήφθη εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐπικουρίαν, διότι ἐδαπανήθη αὐτοτελῶς ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀποκαταστάσεως, τῆς ὁποίας αἱ δαπάναι δὲν περιελήφθησαν ἐπίσης εἰς τοὺς ἀνωτέρω πίνακας, ὑφίσταται ὅμως ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ Κράτους, τὸ βάρος τῆς ὑπηρεσίας τοῦ δανείου τούτου, ἀνερχομένης εἰς λίρας 850.000.

Δὲν περιελήφθησαν ἐπίσης εἰς τὴν ἔξωθεν συνδρομὴν καὶ αἱ ὀφειλάι ἐξ ὑλικοῦ ποσίου, διότι ἡ ἀξία αὐτῶν δὲν ὑπελογίσθη εἰς τὰς πολεμικὰς δαπάνας, ἐπίσης δὲν ὑπελογίσθησαν καὶ προκαταβολαὶ τινες τῶν συμμίχων, κατώτεροι ἐν συνόλῳ τῶν ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως ὀφειλομένων εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν.

### **β) Δημόσιον χρέος (μέχρι σταθεροποιήσεως)**

Σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα αὐτὸ δὲν ἀναφέρομεν παρὰ τὸ ἀκόλουθον μόνον, ὅτι τοῦτο ἀνήρχετο κατὰ τὸ 1926 εἰς ὀνομαστικὸν κεφάλαιον Χρ. Λ. Στ. 60 ἑκατ. ἔξωτ. Δημ. Χρ. 4.500 ἑκατ. ἔσωτ. εἰς Δρχ. καὶ 3.300 ἑκ. κυμαινόμενον (1).

### **γ) Συναλλαγματικὸν καὶ συγκρίσεις κυκλοφορίας—τιμαρίθμων—τόκου—Δ. χρέους κλπ.**

Ἀπὸ τοῦ 1922—1927 ἡ συναλλαγματικὴ κίνησις, τῆς ὁποίας εἰκόνα ἀμυδρὰν ἐδώσαμεν προηγουμένως, ἐξελίχθη ἀναλυτικώτερον ὅπως θὰ ἐκθέσωμεν ἐν συνεχείᾳ (τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶνε χρήσιμα διότι ἐκφράζουν τὴν γενικωτέραν κίνησιν τοῦ ἰσοζυγίου λισμῶν).

Ἡ λεπτομερειακὴ ἐν τούτοις ἀνασύνδεσις ὄλου τοῦ κρίκου τῶν διακυμάνσεων θὰ εἶνε καίτι ἔξω τοῦ παρόντος, ὅ,τι θὰ προσπαθήσωμεν νὰ δώσωμεν θὰ εἶνε καίτι πολὺ τὸ στενώτερον.

Ἡ ἡττα τοῦ 1922 εἶνε φυσικὸν ὅτι κατέρριψε τὴν πίστιν τὰ χρεώγραφα εἰς τὸ Λονδίνον ἀμέσως ἔχασαν 40 μονάδας διὰ νὰ εὐρεθῶν στὰς 25 λίρας. Τρεῖς περίοδοι συναντῶνται τὰ τελευταῖα ἔτη βαθείας ὑποτίμησεως, τρεῖς περίοδοι καταστροφῶν εἴτε οικονομικῶν εἴτε στρατιωτικῶν καὶ εἰς τὰς ὁποίας συναντῶμεν αὐτὰ τὰ ἐπίπεδα, τὸ 1893, τὸ 1922 καὶ τὸ 1932 ἐκάστοτε ὅμως ἡ ὀντίδρασις ἐπέρχεται καὶ αἱ μακροὶ προσπάθειαι συντελοῦν εἰς τὴν δημιουργίαν ὄρων ποῦ εὐνοοῦν τὴν ἐπάνοδόν των εἰς τὰ παλαιὰ των ἐπίπεδα.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος πούθενά δὲν εἶνε εὐκρινεστέρα γραμμένη ἀπὸ τοὺς συναλλαγματικούς πίνακας, αἱ καλαὶ καὶ αἱ κακαὶ ἡμέραι ἐκεῖ ἐκποῦν. Ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἀπὸ τοῦ Σβρίου τοῦ 1922 ἀπὸ 142,50 δρχ. ἡ λίρα εὐρέθη εἰς τὰς 386,6 (Δ)βριος).

Ἡ ἀνάγκη τοῦ ἐπιτσιτισμοῦ, ἠνάγκασε τότε τὴν παρακράτησιν τοῦ ἐκ

1) Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου πλήρη στοιχεῖα παρατίθενται εἰς ἑτέραν μελέτην μας ἀνάκδοτον ἢς τμήματα περιληπτικὰ ἐδημοσιεύθησαν. Ἴδε Μηνιαίαν Κοινων. καὶ Οἶκον. Τεύχος Μαΐου 1933 καὶ Οἶκ. Ταχ. 7(8)33 εἰς τὰ ὁποία καὶ παραπέμπομεν.

τῆς ἐξαγωγῆς συναλλάγματος τὸ ὅποιον ἐπληρῶνετο κατ' ἀναλογίαν τινα πρὸς παγίαν τιμὴν (δρχ. 155) καὶ τὸ ὑπόλοιπον μὲ τιμὴν ἐλευθέρως ἀγορᾶς. Ἐπίσης 15ο]ο τοῦ ἀγαραζομένου παρὰ τῶν Τραπεζῶν μετεβιβάζετο εἰς τὴν Ἑθνικὴν.

Τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἐκάστοτε ἀπετέλουν τοὺς δυσμενεῖς παράγοντας εἰς τὴν συναλλαγματικὴν τιμὴν ἦσαν ἡ ἀλλαγὴ τοῦ πλαισίου, ὥστε μεταξὺ τοῦ 1914 καὶ 1922 νὰ παρουσιάζωνται αἱ ἀκόλουθοι διαφοραὶ (1).

**Ἔτος 1914** **Ἐνῶ κατὰ τὸ 1922**

Τιμάρθιμος 100	ἦτο 1100
Διαθέσ. χρυσός, συν]γμα καὶ Ἑθν. 212.	
	ἑκατ. φρ. χρ. > 56 ἑκ. φρ. χρ.
Κυκλοφορία 252. 1]2 ἑκ. δρχ.	> 3150 ἑκ.
> κατὰ κεφαλὴν Α.ΣΤ. 2-1-2	> Α.ΣΤ. 1—6—2.
Δημ. Χρέος εἰς Χρ. Α.ΣΤ. 47.600 000	> Α.ΣΤ. 57.500.000.
> > > Δρχ. 115 ἑκατ.	> Δρχ. 2.084. ἑκατ.
Ἐπιβάρυνσις κατὰ κεφαλὴν Δ. Χρ. δρχ.	
	302 ἢ Α.ΣΤ. 12 > Δρ. 337ἢ Α.ΣΤ. 13-8-5 μὲ τοὺς πρ.
Ἐπιβάρυνσις Δ. Χρ. Α.ΣΤ. 2.300.000	> 450 ἑκ. καὶ Α.ΣΤ. 2.750.000
Προϋπολογισμὸς ἐσόδων Κράτους Δρχ. 218 ἑκ.	ἦτο 2.016 ἑκατ.
Πληθυσμὸς 4.850.000	> 6.000 ἑκατ.
Προεξ. τόκος 6 ο]ο	> 6.1]2 ο]ο.

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον προέχει εἰς τὴν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1914—1924 κίνησιν εἶνε αἱ διακυμάνσεις τῆς κυκλοφορίας ἐξελιχθεῖσαι ὡς κάτωθι:

Α.ΣΤ.	2— 1—2	διὰ τὸ 1914	κατὰ κεφαλὴν
>	8— 5—0	1918	
>	10—17—4	1919	
>	6— 3—0	1920	
>	4—10—0	1921	

Ἡ βαθμαία πτώσις καὶ ἐὰν λάβῃ κανεῖς τὴν παράλληλον κίνησιν τῶν τιμῶν εἶνε καταπληκτικὴ, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀπώλειαν μὲ τὴν νομισματικὴν ἔκπτωσιν σημαντικοῦ πλούτου τῆς χώρας· τὸ πρᾶγμα καταφαίνεται ἐὰν συγκρίνῃ κανεῖς τὰς εἰς χρυσὸν καταθέσεις, τὰς τιμὰς τῶν ἀξιῶν κλπ.

Στάθμὸν εἰς τὴν συναλλαγματικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἀποτελεῖ τὸ μέτρον τῶν εἰς χρυσὸν καταθέσεων καὶ ὀφειλῶν, ἀτυχῆς ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἑλληνικῆς πίστεως, ἐνῶ τὰ ἐξ αὐτοῦ κέρδη ἀπεδείχθησαν ὄχι μεγάλα.

Ἀπὸ τοῦ 1924 ὁμως ἤρχισε κάποια βελτίωσις διὰ νὰ διαρκέσῃ ὄχι καὶ πολὺ. Ἡ βελτίωσις ἦτο ἀπότοκος τῆς ρυθμίσεως τῶν δημοσίων ἐξόδων, τῆς ἐπιτυχίας τοῦ Προσφυγικοῦ δανείου, τῶν μέτρων πρὸς περιορισμὸν τῶν δαπανῶν (διὰ τῆς συστάσεως τῆς ἐπιτροπῆς οἰκονομῶν κλπ.)

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ πολιτικαὶ αἰτίαι ἤρχισαν νὰ ἐπιδροῦν ἐπὶ τοῦ συναλ-

1) Ἴδε Τσαλίχην.

λίγματος τοῦ εὐπαθοῦς αὐτοῦ παράγοντος τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς ζωῆς· τὸ δὲ ἔλλειμμα τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἡ αὔξησις τῶν δαπανῶν, ὁ συνεχῆς δα-  
νεισμός ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴν, τὰ Ἀναγκαστικά Δάνεια τοῦ 1926 (Β' καὶ Ἐντό-  
κιον) κάθε ἄλλο βεβαίως παρὰ ἐνίσχυον τὴν σταθερότητα τῆς δραχμῆς. Πρὸς  
ἀντιμετώπισιν ἀπὸ τοῦ 1925 ἐλήφθησαν μέτρα κατὰ τῆς κερδοσκοπίας μικρὰν  
ἀσκήσαντα ἐπίδρασιν παρὰ τὴν ὑπαρξίν γεγονότων τὰ ὅποια ὄφειλον νὰ ἐπέ-  
δρων εὐμενῶς (ἀπόδοσις 45 ἔκ. φρ. χρ. παρ' Ἐθνικῆς εἰς ὁμολογίας εἰς  
χρ. καταθέσεις, εἰσορὴν ἐκ προσφυγικοῦ, σύμβασιν Οὐλέν, Φουρντέσιον,  
Πάουερ, Βελγικῶν Σιδηρ., συμφωνία πολεμ. χρέους πρὸς Ἀγγλίαν, δάνειον  
Κτηματικὸν Ἐθνικῆς κλπ.)

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ πολιτικαὶ ἀνωμαλίαι ἐσυνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ  
1926· μόνον δὲ ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου ἀπεκατεστάθη ἡ πολιτικὴ τάξις.

Ἡ δικτατορία φεύγουσα ἀφήκε τὰ δημόσια οἰκονομικὰ εἰς κακὴν θέ-  
σιν, ἐνῶ ὁ τιμάρθμος ἐξακολουθητικῶς ἀνήρχετο. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἀνα-  
τρέψασα τὴν δικτατορίαν νέα κατάστασις ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ  
ζητήματος τῆς ἀποζημιώσεως τῶν προσφύγων καὶ εἰς τὴν διενέργειαν ἐκλο-  
γῶν, τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ἦτο ἡ οἰκουμενικὴ κυβέρνησις.

Ἡ ἐργασίη τῆς Οἰκουμενικῆς ἀπέβη καρποφόρος εἰς τὰ οἰκονομικὰ  
καὶ ἀποτρεῖ τὴν πρώτην συστηματικώτερον προσπάθειαν ἐξετάσεως τοῦ  
ἐλληνικοῦ προβλήματος ὀλοκληρωτικῶς. Ἡ ἐξαετία 1922—1927 ὑπῆρξε ὡς  
ἀντιμετώπισις τῶν ζητημάτων ἐντελῶς συμπτωματικῆ, παρ' ὅλας τὰς  
ἐξαιρέσεις.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς πολιτικῆς τάξεως ἐπὶ τοῦ συναλλάγματος ὑπῆρξε  
εὐνοϊκῆ. Ἀπεδείχθη ἀπὸ τὴν ταραχώδη πορείαν τῶν τελευταίων ἐτῶν, ὅτι  
τὸ συνάλλαγμα, λόγῳ τοῦ ὅτι προέρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ὄχι ἐκ πη-  
γῶν σταθερῶν, ὅτι αὐξομειοῦται εἰς ποσότητα ἀναλόγως τῆς ἐμπι-  
στοσύνης ποῦ ἔχει πρὸς τὴν χώραν. Καὶ βεβαίως εἰς τοὺς ψυχολογικοὺς  
παράγοντας ποῦ τὸ ἐπιρεάζουν βασικῶς κυριώτατος εἶνε καὶ ἡ πολιτικὸς.

Ἡ ἐπιψήφισις τοῦ συντάγματος καὶ τὸ ψήφισμα 5]6]1927 τῆς Βου-  
λῆς τῶν Ἑλλήνων πενταετοῦς διαρκείας περὶ καταδιώξεως τῶν Ὑπουργῶν  
οἵτινες θὰ ἔθετον χεῖρα ἐπὶ τῶν εἰς χρυσὸν καταθέσεων καὶ περὶ τοῦ ὁποίου  
τόση ἐγένετο τελευταίως συζήτησις κατὰ τὸν νόμον τῆς δραχμοποιήσεως,  
ἐνέπνευσαν τὴν ἐμπιστοσύνην μαζὺ μὲ νὰ γενναῖα φορολογικὰ μέτρα τοῦ  
τότε Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν κ. Καφαντάρη.

Ἀποτέλεσμα, συντελοῖσις καὶ τῆς τροπῆς τῆς διεθνούς οἰκονομίας  
πρὸς τὸν δεῦτερον κύκλον, ἦτο νὰ ὑποβιβασθῇ ὁ τόκος ἀπὸ 11% εἰς 10%  
καὶ τὸ συνάλλαγμα νὰ κινήθῃ ἐντὸς περιθωρίου 29 μονάδων (ἡ λίρα).

ἐνῶ τὸ 1926 ἐκυμάνθη μεταξὺ 453 καὶ 316 ἦτοι 137 μονάδων

1925	»	»	386	»	250	»	136	»
1924	»	»	298	»	202	»	96	»
1923	»	»	438	»	110	»	328	»
1922	»	»	410	»	97	»	313	»

Ὁ ἔνδεικτικὸς αὐτὸς πίναξ εὐγλωττιότατα μᾶς δείχνει τὰς διαφόρους ἐπιδράσεις τῶν οἰκονομικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν ἐπὶ τοῦ δέικτου τοῦ συναλλάγματος, ποῦ καταδεικνύει τὸν βαθμὸν τῆς ἐμπιστοσύνης ποῦ ἔχομεν ἡμεῖς καὶ οἱ Ἕνοι εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ τὸ νόμισμά μας.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1927 χάρις εἰς τὴν γενναίαν φορολογίαν ἢ ἐπίδρασις τοῦ δημοσιονομικοῦ παράγοντος ἐξουδετερώθη, ἐννοεῖται ὅτι τοῦτο ὀφείλετο καὶ εἰς τὴν μεγαλυτέραν εἰσαγωγὴν ἐμπορευμάτων ἐξ ἧς εἰσπράττοντο ἀφθονώτεροι ἔμμεσοι φόροι, τοῦ ἐμπορίου παρακολουθήσαντος τὸν ρυθμὸν τὸν ὁποῖον παρουσίασε ἡ διεθνὴς ἐμπορικὴ κίνησις μέχρι τῆς Ἀμερικανικῆς κρίσεως τοῦ 1929.

Ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἐμπιστοσύνης παρουσιάζει τὸ 1927 ὡς ἔτος εὐμενοῦς ἰσοζ. πληρωμῶν, παρ' ὅλην τὴν εἰσαγωγὴν μηχανημάτων δι' ἐγκαταστάσεις, κίνησιν τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσε μεταγενεστέρως καὶ ἡ Hellenic Corporation.

Διαρκῶντος τοῦ ἔτους ἐγένετο καὶ ἡ ἐκκαθάρισις τοῦ πολεμικοῦ παρελθόντος (πολεμικὰ χρέη) εἰς βάρος μας ὅμως καὶ τὰ ὅποια ἤλθε νὰ βελτιώσῃ ἡ Διύσκεψις τῆς Χιάγης, διὰ τὴν ἀνατραποῦν ὄλα ἀπὸ τὸ χρεωστάσιον Χοῦβερ καὶ τὴν διύσκεψιν τῆς Λωζάννης.

Τέμα τῆς περιόδου αὐτῆς εἶνε τὸ τριμερὲς καὶ ἀρχὴ τῆς νέας περιόδου τῆς σταθεροποιήσεως (1928), τὴν ὁποίαν θὰ παρακολουθήσωμεν ἀφοῦ ἀναλυτικώτερον ἐκθέσωμεν τ' ἀφορῶντα τὴν τελευταίαν παγκόσμιον κρίσιν καὶ τὴν εἰδικὴν μορφήν τῆς ἐν Ἑλλάδι τὴν ὁποίαν παρεγγώρισαν οἱ πολιτικοὶ περιορισθέντες εἰς τὴν ἐγκαθίδρουσιν τοῦ μηχανισμοῦ τῆς σταθεροποιήσεως χωρὶς νὰ προσέξουν νὰ δημιουργήσουν ἐκεῖνο τὸ σύνολον τῶν προϋποθέσεων ποῦ ἀπῆται συμπληρωματικῶς ἡ ἑλληνικὴ πραγματικότης διὰ νὰ σταθῇ ἢ σταθεροποιήσῃ.

#### δ) Κίνησις ἰσοζυγίου πληρωμῶν.

Μέχρι τῆς περιόδου αὐτῆς τὰ στοιχεῖα διὰ τὸ ἰσοζ. πληρωμῶν εἶνε ἀπολύτως ἔλλειπῃ ἀπὸ τοῦ 1928 ὅμως ἡ ἔρευνά του γίνεται συστηματικώτερα, ἀσχοληθέντων πλείστων εἰδικῶν διὰ τὴν διερεύνησίν του (1). Ἐνδεικτικῶς μόνον ἀναφέρομεν τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ ἔτους 1925, τοὺς ὁποίους ὑπολογισμοὺς ἄλλως τε ἔλαβον ὑπ' ὄψιν των καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς Κ.Τ.Ε.

Οἱ σχετικοὶ ὑπολογισμοὶ ἀναφέρουν:

<i>Ἑνεργητικὸν</i>	Ἔτος 1925 εἰς ἑκατ. φρ. χρ.	<i>Παθητικὸν</i>	
Ἐξαγωγή ἐμπορευμάτων	350,0	Εἰσαγωγή	799,5
Ἐμβάσματα	165,0	Δημ. Ἐξωτ. Χρέος	45,0
Ἔσοδα ἐκ κερφ. εἰς ἔξωτ.	50,0	Προμήθειαι δημοσίου	99,5
Κέρδη ναυτιλίας	10,0	Τόκοι ξένων κερφ. ἐν Ἑλλάδι	30,0
Ἐμπορικὰ κέρδη	15,0	Ἀσφάλιστρα	27,0
Ἔσοδα ἐκ τουρισμοῦ	7,2	Ἔξοδα Ἑλλήνων εἰς ἔξωτ.	28,0
» ἐκ διαμετ. Ἐμπορ.	1,8		
Ἐλλειμμα	430,8		
Εἰς ἑκ. φρ. χρ. Σύνολον	1,029,0	ἑκ. χρ. φράγκα	1.029,0

1) Τρ. Ἑλλάδος, Ἐνωσις Τραπεζῶν, Διετικῆς, Ρεδιάδης, Ζολώτας, Μπεράνης, Κυρανίκα κλπ.

Γενικότερον οἱ δεῖξται μεταξύ τοῦ 1914, 1922 καὶ 1928 παρουσιάζουν τὴν κατωθι μορφήν, (κατὰ τὴν Ἑθνικὴν τριπέζαν).

	1913	1922	1928 (14 5 28 Σταθ.)
Ἐξελίξεις τιμαρ. ἄρτιον τιμαρ.		1100, ἀπώλεια δρχ. ἔναντι χρυσοῦ 860 0	2007, ἀπώλεια δρχ. 937 0 0
Διαθέσιμος χρυσὸς εἰς συναλλαγμ.	212, ἑκατ. (& Ἑθν.) φρ. χρ.	56,1 ἑκ φρ. χρ.	ΛΣΤ. 10.600.000
1) Κυκλοφορία	δρχ. χρ. 252, 5 ἑκ. κάλυμ. 81,1 0 0	3150 ἑκ. κάλυμμα 180 0.	4863 ἑκ. κάλυμμα 53,670 0
2) Κατὰ κεφαλὴν	ΛΣΤ. 2--1--2	ΛΣΤ. 1--6--2	δρχ. 712 ἢ ΛΣΤ. 2-1-2
α) Δημ. Χρ. εἰς χρ.	δρχ. χρ. 1200 ἑκ. ΛΣΤ. 47.600.000	δρχ. χρ. 1443 ἢ ΛΣΤ. 57.500.000	ΛΣΤ. 104.000 000
β) Δημ.Χρ. εἰς δρχ.	115 ἑκατ.	2084 ἑκατ.	δρχ. 15.950 ἑκ. 8270 δρχ. σταθ. ἢ
γ) Ἐπιβάρυνσις κατὰ κεφαλὴν	δρχ. 362 ἢ ΛΣΤ. 12-0-0	δ.χ. 337 ἢ ΛΣΤ. 13-8-5	ΛΣΤ. 23-5-2
δ) Ὑπερ. Δημ.Χρ.	ΛΣΤ. 2.300.005	ΛΣΤ. 2.750.000 καὶ δρχ. 450 ἑκατ.	ΛΣΤ. 1.595.000 ἢ τοι δρχ. σταθ. 3.400 ἑκ.
Προσὸς ἐσοδὸ Κρ.	218 ἑκατ.	2016 ἑκατ.	9600 ἑκ. κατὰ κεφαλὴν δὲ 1520 δρχ.
Πληθυσμὸς	1.850.000	6.000.000	6.300.000
Προεξ. τόκος	60 0	6.1 20 0	10 0 0

## ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

### Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΚΡΙΣΙΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΣ

Ἀπομένει ἡ σπουδαιότερα περίοδος ἤδη, ἥτις ἤρχισεν ἀπὸ τῆς σταθεροποιήσεως (περίοδος πολιτικῶς τῆς τετραετίας τοῦ Βενιζελου) διὰ τὴν φθάση εἰς τὴν πτώχευσιν.

Ἡ δξύτης τῶν πολιτικῶν ἀγώνων κατὰ τὴν τετραετίαν ἀπέδωκε τὴν καταστροφὴν ταύτην εἰς τὴν δημοσιονομικὴν πολιτικὴν οὐχὶ ὀρθῶς. Πρῶτον ἀμερολήπτως παρακολουθήσωμεν ὅλην αὐτὴν τὴν προσπάθειαν προσαρμογῆς ἢ ὁποία παρακολουθεῖ καίθε σταθεροποιήσιν, προέχει ἡ σκιαγράφησις τοῦ γενικοῦ διεθνοῦς πλαισίου ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκινήθη καὶ ἡ ἑλληνικὴ ιδιότυπος ἐθνικὴ οἰκονομία, τὰς ἀντιδράσεις τῆς ὁποίας θέλομεν καὶ ἐκθέσει διὰ στατιστικῶν δεδομένων.

#### Κατὰ τὸ 1927.

Μετὰ τὸ 1927 ἡ διεθνὴς ζωὴ παρουσίασε μίαν ἔντονον ἀνάπτυξιν τερματισθεῖσαν διὰ τῆς κρίσεως τοῦ 1929 (κρίσις χρηματιστηρίου Ν. Ὑόρκης Σ]βριος 1929). Αἱ ἀφορμῆ τῆς παρούσης κρίσεως, ἢ ὁποία συνεχίζεται εἶναι πολλαὶ καὶ δι' αὐτὸ ἀπέτυχαν αἱ προσπάθειαι καθορισμοῦ ἑνὸς πρώτου κινουμένου αἰτίου.

Τὸ χαρακτηριστικὸν εἰς τὸ ὅποιον συμφωνοῦν ὅλοι εἶνε ἡ ἀνισορροπία παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, ἢ διαπίστωσις ἐν τούτοις αὕτη δὲν ἐξηγεῖ τίποτε ἀπὸ τὰς αἰτίας, εἶνε φαινόμενον καθαρῶς ἐξωτερικόν. Ἀπλῶς διαπιστώνει ὅτι οἱ παραγωγοὶ ἐνεργοῦν ἀνεξαρτήτως μεταξὺ τῶν ἀσχέτως πρὸς τὴν κατανάλωσιν.

Αἱ διαιτυρωθεῖσαι ἀπόψεις μέχρι τοῦδε δὲν ἔδωκαν ἀποτελέσματα θετικὰ ὅσον ἀφορᾷ τὴν οὐσίαν τῆς κρίσεως. Παρ' ὅλα ταῦτα ἡμεῖς τοῦλάχιστον νομίζομεν ὅτι αἱ ὀργανικαὶ ἀπόψεις καὶ αἱ ἐνδοδυναμικαὶ τῶν οἰκονομικῶν βαρομέτρων ἐπιβοηθητικῶς ὅτι εἶνε αἱ πλησιέστερον πρὸς τὰ πράγματα.

Χαρακτηριστικὸν τῆς παρουσίας κρίσεως εἶνε ἡ πτώσις τῶν τιμῶν, ἡ ἀνεργία καὶ ἡ νομισματικὴ ἀναστίτωσις. Οἱ ἀποσυνθετικοὶ συντελεσταὶ κατέτριψαν μέχρι τοῦδε κάθε προσπάθειαν ἐξισορροπήσεως. Ἡ τεχνικὴ πρόοδος εἰς τὸ καθεστὼς τῆς ἐλευθέρου συναλλακτικῆς οἰκονομίας γίνεται αἰτία ἀνεργίας καὶ μειώσεως τῆς καταναλώσεως.

Ἡ βίαις τῆς ἀσθενείας εἶνε πολὺ βαθυτέρα ἀπὸ ὅ,τι ἐνομίσθη ἀρχικῶς, ἢ ἀνεξαρτοποιήσις τῶν ἀποικιῶν, αἱ μεγάλαι ἀκίνητοποιήσεις, αἱ τεχνικαὶ σταθεροποιήσεις καὶ τὰ δασμολόγια μαζὺ μὲ τὰς πολιτικὰς αἰτίας ἐδημιούργησαν ἐντελῶς νέας περιπλόκους κατιστάσεις εἰς τὰς ὁποίας μόνη διέξοδος ἐμφανίζεται ἢ διεθνῆς συνεργασία, ὁ διεθνῆς καταμερισμὸς τῆς παραγωγῆς καὶ ἡ δικαιοτέρα διανομὴ τῶν εἰσοδημάτων.

Μεταξὺ τῶν κρατούντων ἐξακολουθεῖ νὰ νομίζεται ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς παραγωγῆς εἶτε ἄσχετον μὲ τὸ πρόβλημα τῆς διανομῆς. Ἡ ἐπέκτασις τοῦ παρεμβατισμοῦ καὶ ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων ἀποδεικνύουν ὅτι τὸ δεύτερον πρόβλημα τίθεται ἐξ ἴσου ἐπιτακτικὸν πρὸς τὸ πρῶτον.

Ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ἡ σημερινὴ κρίσις δὲν παρουσιάζει ἰσχυρὰς ἐξ ἑαυτῆς τὰς σωτηρίους ἐκείνας ἀντιδράσεις αἱ ὁποῖαι ἔπεινον ἄλλοτε εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἡρεμίας. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι τὸ καπιταλιστικὸν σύστημα ἀρχίζει νὰ χάνει τὴν ἐλασικότητά του, ἢ ὁποῖα τὸ ἐχαρακτήριζε εἰς τὸ παρελθὸν καὶ διὰ τῆς ὁποίας κάθε κρίσις ἀντὶ ὀπισθοδρομήσεως ἔφερε κατόπιν τὴν πρόοδον.

Ἐὰν δὲν ἀποκατασταθῇ ἡ ὀργανικὴ ἰσορροπία εἰς τὴν διεθνῆ παραγωγικὴν διαδικασίαν, εἶνε βέβαιον ὅτι τίποτε δὲν προσιωνίζεται τὸ αἰσιόδοξον. Ἡ χρονία ὑπερπαραγωγή δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶνε ὁ τάφος τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ, ἐφ' ὅσον μάλιστα κολοσσιαῖαι γεωγραφικαὶ περιοχαὶ διὰ λόγους πολιτικοὺς εἶνε ἀποκεκλεισμένοι καὶ ἡ κατανάλωσις τῆς παραγωγῆς δὲν εἶνε δυνατὴ εἰς τὰς ἄλλας ἀγορὰς εἰς τὰς ὁποίας τὰ εἰσοδήματα τῆς μεγίλης μάζης τῶν καταναλωτῶν ἐξακολουθοῦν νὰ μὴ εἶνε ἀνάλογα πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας των.

Ἀναλυτικώτερον ἢ ὑπὲρ τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας χαρακτηρίζεται σήμερον ἀπὸ δύο ἐκδηλώσεις βασικὰς αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνουν κάθε ἄλλην μερικωτέραν κίνησιν. Ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ τὴν διαρκῆ καὶ ταχεῖαν τάσιν πρὸς με-

ταμόριφωσιν εἰς ἄλλας μορφάς οικονομικῆς ἰσορροπίας προτοῦ προλάβῃ καλὰ-καλὰ ν' ἀποκρυσταλλωθῇ ἢ προηγουμένη. εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν ἀνήκουν καὶ οἱ ἀποσυνθετικοὶ ἐκείνοι παράγοντες οἱ σχετιζόμενοι μὲ πολιτικὰς καὶ οικονομικὰς αἰτίας· εἰς αὐτοὺς τοὺς παράγοντας μπορεῖ νὰ ὑπαγάγῃ κανεὶς τὴς συνεπειάς τοῦ πολέμου, τὴν βαρεῖαν φορολογίαν διὰ πολεμικὰ χρέη, τὴς ἐπανορθώσεως, τὴν δημιουργίαν νέων κρατῶν μὲ χιλιάδας χιλιόμετρων ὄλων τελωνειακῶν τειχῶν, τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ τὴν διεθνή ζωὴν ὀλοκλήρων περιοχῶν, μὲ τὸν ξεπεσμόν τοῦ ἀργύρου, τὸ κίνημα τῆς παθητικῆς ἀντιστάσεως καὶ τοῦ μπούκοτάς τῶν Ἰνδιῶν, τὸ κλείσιμον τῆς Ρωσσίας κ.λ.π.

Ὅλος αὐτὸς ὁ κύκλος τῶν αἰτιῶν πιέζει τὴν διεθνή κίνησιν καὶ δημιουργεῖ ἀντιθέτους ροπὰς πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς διεθνοῦς οικονομίας.

Ἄλλὰ δὲν εἶνε μόνον αὐταὶ αἱ ἐκδηλώσεις, καὶ μεταξὺ τῶν διευφόρων οικονομῶν ἀναπτύσσονται διαστάσεις καὶ ἀντιθέσεις, διότι ἐκάστη οικονομία παρουσιάζει ἰδιαιτέρα προσόντα ἢ μειονεκτήματα ἀναλόγως τῶν ὁποίων δύναται νὰ προσαρμοσθῇ ταχύτερον ἢ ἀργότερον, πρὸς τὴν διαφοροποιητικὴν δύναμιν τῆς παγκοσμίου οικονομίας.

Ἡ τεχνικὴ πρόοδος καὶ τὸ μικρότερον πρὶν de revient τείνουν νὰ δημιουργήσουν μίαν εἰδικεύσιν ἐν τῇ παγκοσμίῳ οικονομίᾳ, πρὸς τὴν τίσιν ὅμως αὐτὴν δημιουργεῖται ἡ ἀντίθετος τῆς αὐταρχείας καὶ τοῦ προστατευτισμοῦ, ἢ ὅποια ἀκριβῶς διὰ τῆς ἐκπτώσεως τῶν νομισμάτων, τῆς ὑψώσεως τῶν τελωνιακῶν τειχῶν τείνει νὰ ἐξισώσῃ τὸ διεθνὲς πρὶν de revient ὥστε τοῦτο νὰ ἰσοῦται σὺν δασμῶς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοιοῦτον.

Ἡ κίνησις ὅμως αὕτη τῆς ἐξισώσεως ἐπιβίλλεται καὶ ἀπὸ λόγους ἐν-τελῶς εἰδικούς, τὴν διάφορον κατώκησιν τοῦ χώρου παγκοσμίως. Ἄσφαλῶς δὲ μία ἀπὸ τὰς βασικὰς αἰτίας τῆς κρίσεως τῆς ὀργανικῆς ἢ διερχόμεθα εἶνε καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς κινήσεως τῶν ἀνθρώπων, ἐμπορευμάτων καὶ κεφαλαίων.

Τὸ γεγονός αὐτὸ δίδει συναγωνιστικὴν ἰκανότητα **ἀπόλυτον** εἰς τὰς ὑπερποντίους χώρας, αἱ ὅποια ἐφαρμόζουσαι τελειοποιημένα μέσα παραγωγῆς εἶνε ἱκαναὶ νὰ πωλοῦν καὶ παρὰ τὰ ὑψηλὰ δασμολογικὰ τεῖχη· κλασικὸν παράδειγμα τὰ σιτηρὰ τῆς Ἀμερικῆς ἔναντι τῶν τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης.

Ἡ ὀργανικὴ αὕτη διαταραχὴ δὲν θεραπεύεται μὲ μίαν συμπτωματικὴν προσαρμογὴν τῆς παραγωγῆς πρὸς τὴν κατανάλωσιν διότι ὡς ἐνδογενῆς δὲν θ' ἀργήσῃ νὰ ἐκδηλωθῇ.

Τὸ γεγονός αὐτὸ τὸ χαρακτηρίζομεν ὡς τὸ νευραλγικὸν σημεῖον καὶ στοιχεῖον χρόνιον διαταραχῆς, διότι καὶ ἡ ἀποκατάστασις τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος τῆς μεταναστεύσεως προϋποθέτει πίστωσιν χρόνου, κεφάλαια καὶ συνεπῆγει τὴν ὑπερρίκησιν κολοσσαίων δυσκολιῶν ἐγκλιματισμοῦ κλπ.

Εἶνε εὐτύχημα ὅτι ἐσχάτως ἤρχισε νὰ κατανοεῖται ἡ ἀλήθεια τῶν ἀνωτέρω καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναχωνεύσεως τῶν διαφόρων οικονομῶν εἰς εὐρωχωροτέρας οικονομίας. Ὅλοι αἱ σχετικαὶ κινήσεις αἱ ὅποια παρὰ τὴν οικονο-

μικρὴν λογικὴν ποῦ περικλείουν μέσα των, εὐρίσκουν μικρὸν ἔδαφος πρακτικῆς ἐφαρμογῆς διὰ λόγους πολιτικούς, εἶνε βέβαιον ὅτι κάποτε θὰ καρποφορήσουν διότι εἶνε ἀφεγκτος ἀπαίτησις τῆς μεταμορφωτικῆς πορείας καὶ ἀνεπίξεως τῆς διεθνοῦς οἰκονομίας ὡς ὄργανικοῦ συνόλου πρὸς τὸ ὅποιον εἶνε κἀκεῖ τὸ μοιραῖον ἢ προσαρμογῆ.

Ἀπὸ αὐτῆς δὲ τῆς ἀπόψεως ὄργανον χρήσιμον πρὸς ἄρσιν τῶν ἀντιθέσεων εἶνε ἡ πολιτικὴ τῶν ἀνταλλαγῶν, διότι εἶνε πιθανὸν ὅτι τὰ διάφορα συγκροτήματα (Πανευρώπης, Βρετανικόν, Ἀμερικανικόν Ρωσικόν κλπ.) παρ' ὅτι λόγῳ τῆς μεγάλης των ἐκτάσεως θὰ πλησιάζουν πρὸς τὴν αὐτάρκειαν, ἐν τούτοις θὰ παρουσιάζουν καὶ ἀνάγκας μὴ δυναμένους νὰ ἰκανοποιηθοῦν, λόγῳ τῆς εἰδικεύσεως τοῦ χώρου (π.χ. καφφέ, τῆιον δὲν μπορεῖ βγάλῃ ἢ Ρωσσία). Τὰ κενὰ αὐτὰ θὰ συμπληρώνονται δι' ἀνταλλαγῶν προϊόντων ἑλλειπόντων εἰς τὰ ἄλλα καὶ εἰς τὰ ὅποια ἀκριβῶς τὸ ἴδιον θὰ συμβαίνει.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἄλλοτε καθώριζε τὸν καταμερισμὸν ἐν τῷ οἰκονομικῷ χώρῳ, ὁ ῥυθμιστὴς δηλ. τῶν τιμῶν, θὰ ὑποκατασταθῇ ἀπὸ τὸ μικρότερον prix de revient καὶ τὰς «ἀνταλλαγὰς» μεταξὺ τῶν συγκροτημάτων εἰς εἶδη δι' ἅτινα ἕκαστον θὰ ἔχη ὑψηλὸν κόστος ἢ ἀνικανότητα παραγωγῆς ἔναντι παροχῆς ἄλλων εἰς τὰ ὅποια ἡ ἰκανότης παραγωγῆς ὑπάρχει καὶ οἱ ὄροι τῆς παραγωγῆς εἶνε εὐνοϊκοί.

Νομίζομεν ὅτι τὴν ὄργανικὴν ἀντίληψιν τῆς οἰκονομίας περὶ τῆς ἀνάγκης ἀναχωνεύσεως εἰς εὐρυχωροτέρας οἰκονομίας καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου εὐνοϊκωτέρου τοῦ ὄρου, ὅτι τὴν συμπληρώνει καὶ τὴν ὀλοκληρώνει ἡ τακτικὴ τῶν ἀνταλλαγῶν ἐφαρμοζομένη ὑπὸ διάφορον μορφήν ἀπὸ τὴν σημερινήν.

#### α) Ἡ γενικὴ παγκόσμιος διάθρωσις.

Ὅπως καταφαίνεται ἀπὸ τὰ προηγούμενα ἡ κρίσις παρ' ὄλον τὸν παγκόσμιον χαρακτῆρα δὲν ἐκδηλοῦται λόγῳ τῆς διαφορετικῆς διαρθρώσεως τῶν οἰκονομιῶν καὶ τῶν ἰκανοτήτων των προσαρμογῆς κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἔντασιν. Αἱ ἰδιορρυθμίαι εἰς τὴν διάρθρωσιν ἐκίστης οἰκονομίας παρουσιάζουν καὶ διαφορετικὴν ἰκανότητα ἀντιπιάσεως, παραπλησίαν ἐννοεῖται εἰς οἰκονομίας τῆς αὐτῆς βασικῆς συνθέσεως. Ἀκριβῶς δὲ ὁ λόγος τῆς διαφορετικῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν διαφόρων οἰκονομιῶν μᾶς παρουσιάζει καὶ τὸ φαινόμενον τῆς μεταθέσεως χρονικῶς τῆς κρίσεως.

Ἡ παρέμβασις δὲ ἀποτόμων μεταβολῶν ὅπως τὸ κλείσιμον τῆς Ρωσσίας (συμμετοχὴ εἰς Παγκ. Ἐμπορ. 1,4 ο]ο τὸ 1929) παραλλήλως πρὸς τὴν ἀλλοίωσιν τῆς οἰκονομικῆς ἐντάσεως διαφόρων οἰκονομιῶν ἔνεκα εἰδικῶν αἰτιῶν καὶ τὴν μετατόπισιν τῶν οἰκονομικῶν κέντρων δημιουργοῦν νέους παράγοντας ποῦ ὑποβοηθοῦν αὐτὰς τὰς μεταθέσεις.

Οὐσιώδης κίνησις ἀλλοιοῦσα τὴν διάρθρωσιν τῶν οἰκονομιῶν εἶνε καὶ ἡ συνεχὴς τάσις περιορισμοῦ τῶν ἐλευθέρων ἐπιχειρήσεων (αἱ ὁποῖαι κυριαρχοῦσαν τὸ 1850—1913) καὶ ἡ ὑποκατάστασις των διὰ μεθόδων συγκεντρωτικῶν (ἢ πρὸς τὸν τραστοκαρτελισμὸν ἐξέλιξις).

Ὁ Wagenaar σχετικῶς μᾶς δίδει τὸν κάτωθι πίνακα τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν συστημάτων εἰς τὰς χώρας ποῦ ἀποτελοῦν τὴν παγκόσμιον οἰκονομίαν.

	Πληθυσ. κατὰ τ. τ. χλμ.	Ἔτ. φθορὰ μηχανῶν ἀναλογία		εἰς τὸ παγκόσμ. ἐμπόριον
		Κατὰ κε- φαλήν εἰς χρ. μάρκα	Κατὰ τ.χ. εἰς χρυσᾶ μάρκα	
<b>Καπιταλιστικαὶ Χῶραι</b>				
1) Εὐρώπη (ἐκτὸς Ρωσίας καὶ Τουρκίας) . . . . .	85	20	1.706	55,11
2) Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι . . . . .	15	125	1.845	13,69
3) Ἰαπωνία . . . . .	162	6	997	3,59
<b>Ἡμικαπιταλιστικαὶ Χῶραι</b>				
1) Εὐρωπαϊκὴ Ρωσία . . . . .	20	5	97	1,15
3) Ἀσία (ἐκτὸς Ἰαπωνίας καὶ Ἀ- σιατ. Ρωσίας) . . . . .	40	05	20	11,80
<b>Νεο-Καπιταλιστικαὶ Χῶραι</b>				
1) Κεντρικὴ καὶ Νότιος Ἀμερικὴ	4,4	6	27	7,56
2) Αὐστραλία . . . . .	0,8	47	36	1,96
3) Νότιος Ἀφρικὴ . . . . .	6,1	13	81	0,90
4) Καναδᾶς . . . . .	1,0	93	9	3,81
<b>Μὴ Καπιταλιστικαὶ Χῶραι</b>				
(Ἀσιατικὴ Ρωσία, Βελγικὸ Κογ- κό, Γαλλικὴ Δυτικὴ Ἀφρικὴ, Σουδάν, Τριπολίτις) . . . . .	2,1	—	—	0,57
				100,00
<b>Ἀνακεφαλαίωσις</b>	Πληθυσ. εἰς ἑκατ.	Πληθυσ. κατὰ χ. τ.	ἔξαγ. ἐμπ. εἰς δισ μ.	
Καπιταλιστικαὶ χῶραι . . . . .	534	40,0	190,4	
Ἡμικαπιταλιστ. » . . . . .	1018	34,3	37,6	
Νεο-Καπιταλιστ. » . . . . .	116	2,9	41,6	
Μὴ Καπιταλιστ. » . . . . .	58	2,1	1,6	
	1726	15,7	271,2	

Ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐνδεικτικοῦ αὐτοῦ πίνακος φαίνεται ἡ ἄνισος κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὰ διάφορα στάδια εἰς τὰ ὅποια εὐρίσκεται ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως ἡ διεθνὴς οἰκονομία, πρῶτον τὸ ὅποιον ἐπιδρᾷ εἰς τὰς μορφὰς τῆς κρίσεως, ἥτις λαμβάνει ἐκάστοτε καὶ διάφορον σχῆμα ἐξαρτώμενον ἀπὸ τὸν γεωγραφικὸν διαφορισμὸν τῶν κεφαλαίων κτλ.

Οἱ διαταρακτικοὶ παρίοντες, ἐκτὸς τῶν ἐκτάκτων, οἱ ἐμφανιζόμενοι ἐκάστοτε κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς δυναμικῆς διαδικασίας τῆς οἰκονομίας εἶνε: ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ, τῶν ἀναγκῶν καὶ ἡ τεχνικὴ πρόοδος· ὁ τελευταῖος παρίων παρουσιάζεται ἰσχυρότερος ὕλων (παρ' ὅ,τι ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ, ἐν Εὐρώπῃ πλησιάζει τὸ ἀπόλυτον ὄριον) κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη προκαλῶν τὰς ὀργανικὰς μεταβολὰς τῆς προσαρμογῆς τῶν οἰκονομιῶν, Τόσον ὥστε ἐν ὀνόματι τοῦ πολιτισμοῦ νὰ ζητεῖται ἡ συγκράτησις τοῦ ρυθμοῦ του, ποῦ θὰ ἔχη ἀποτέλεσμα τὴν κανονικὴν διενέργειαν τῶν ἀποσβέσεων τῶν ἀκίνητοποιηθέντων κεφαλαίων εἰς ἐγκαταστάσεις.

Τὸ ζήτημα ὅμως εἶνε εὐρύτατον καὶ ἡμεῖς ἀποβλέπομεν εἰς τὴν ἀπλῆν σκιαγραφίαν του.

### β) Ἡ Ἑλληνικὴ σύνθεσις.

Ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς διεθνοῦς οἰκονομίας καὶ ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία ἀπὸ χρόνων, ἰδίως ἀφ' ἧς εἰσῆλθε εἰς τὸν κύκλον τῶν ἡμικαπιταλιστικῶν χωρῶν, παρουσίασε μίαν συνεχῆ κίνησιν προσαρμογῆς πρὸς τὸν ρυθμὸν τῆς διεθνοῦς μεταμορφωτικῆς διαδικασίας καὶ πρὸς τὰς ἀλλαγὰς τοῦ πλαισίου ποῦ τὴν περιβάλλει τῶν γειτονικῶν χωρῶν.

Ἀπὸ τοῦ 1922 μὲ τὴν καταστροφὴν, τὴν στρατιωτικὴν καὶ οἰκονομικὴν, ἡ ἐσωτερικὴ ὑφῆ καὶ τὸ ἐξωτερικὸν πλέγμα τῶν οἰκονομικῶν σχέσεών της ὑπέστη μίαν βασικὴν μεταβολὴν τῆς ὁποίας καὶ παρεγνωρίσαμεν τὴν ἐκτασιν, παραβλέψαντες τὴν χρονίαν νοσηρότητα εἰς τὴν ὁποίαν μᾶς κατεδίκαζον αἱ νέαι συνθήκαι. Αὕτη ἡ παραγνώρισις ἔγινε αἰτία τῆς «ὑπερεκτιμήσεως» ὕλων τῶν δυνατοτήτων μας καὶ τὴν ὁποίαν εἶδομεν ἀναγομένην εἰς ὅλας τὰς προσπάθειάς μας εἰς δόγμα ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶνε ἡ χώρα τῶν θαυμάτων, τακτικὴ ἢ ὁποία ἐστοίχισε τόσον ἀκριβὰ.

Βέβαια ἡ πραγματικὴ ἐκτίμησις τῶν δυναμιכוτήτων τῆς χώρας δὲν ἐπιτρέπει πάλιν ἐκεῖνον τὸν ἄκρατον δογματισμὸν τῶν ἀπαισιοδόξων ὅτι «ἡ Ἑλλάς προώρισται νὰ μὴ ζήσει». Εἶνε ἀναμφίβολον ὅτι δυναμικῶς ἡ περιοχὴ αὕτη δὲν ἐξήντησε τὸ ἀνώτατον τοῦ περιθωρίου ἐκείνου μέχρι τοῦ ὁποίου δύναται ν' ἀποδώσῃ, ἀπὸ τοῦ σημείου ὅμως αὐτοῦ μέχρι τοῦ νὰ θεωροῦν αὐτὸ τὸ περιθώριον ὅσον καὶ τοῦ Καναδά ἢ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς τὸ πρᾶγμα πηγαίνει πολὺ.

Στατικῶς κρινομένη ἡ πραγματικότης δικαιολογεῖ τὴν ἀπαισιοδοξίαν, δυναμικῶς ὄχι, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν ὅμως καλύψεως τοῦ περιθωρίου τῆς δυναμικότητός μας ἀπαιτεῖται οἰκονομικὴ προσπάθεια καθοδηγουμένη καὶ τὴν ὁποίαν θ' ἀναλάβῃ ὁ πο-

λιτικὸς κόσμος. Ἀπὸ αὐτῆς δὲ τῆς ἀπόψεως, τὸ ζήτημα εἶνε «πολιτικόν», τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, τῆς ὁποίας ὅμως ἡ ποιότης εἶνε τόσον κακὴ ὥστε πράγματι νὰ διστάζῃ κανεὶς νὰ πιστεῦει εὐμενεῖς μεταβολὰς καὶ ὄχι κοινωνικὰς ἀναστατώσεις.

Ἐν συνεχείᾳ θὰ σημειώσωμεν τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

## I

Καὶ ἐδῶ παρατηρεῖται ἡ διπλῆ ἀδυναμία προσαρμογῆς περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλήσαμεν προηγουμένως. Διότι ἀφ' ἑνὸς ὡς οἰκονομία ἡ ἑλληνικὴ βραδύτατα τείνει νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν «ταχύτητα καὶ τὴν ἐντατικότητα τῆς μεταμορφωτικῆς καὶ ἐκλεκτικῆς διαδικασίας τῶν διαφοροποιητικῶν καὶ ὁλοκληρωτικῶν δυνάμεων τῆς παγκοσμίου οἰκονομίας» (1), καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐντὸς τῆς ὑφῆς τῆς παρουσιάζει ἀσθενῆ σημεῖα διότι τείνει νὰ μεταβληθῇ ἀργὰ εἰς κεφαλαιοκρατικὴν οἰκονομίαν καθ' ἣν στιγμὴν ἐξ αἰτίας τῆς τεχνικῆς προόδου αἱ προχωρημέναι οἰκονομίαι ἀναπτύσσουν ρυθμὸν ἐξελίξεως ἔτι ταχύτερον, καθ' ἣν στιγμὴν δὲ ἡ προσθήκη νέου πληθυσμοῦ τῆς ἀνέτρεψε τὸν μέχρι τοῦ 1922 ρυθμὸν προσαρμογῆς τῆς.

Ἡ διαπίστωσις αὐτὴ τῆς ὀργανικῆς ἀδυναμίας ἐπέβαλε συντηρητικὴν ἐκτίμησιν τῶν δυναμικοτήτων καὶ καθορισμὸν πολιτικῆς, ἡ ὁποία θὰ ἐπέτρεπε μείωσιν τῆς πιέσεως τῶν δυσμενῶν ὄρων.

## II

Δεύτερον χαρακτηριστικὸν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας εἶνε ὅτι παρ' ὅλον ὅτι εἶνε γεωργικὴ χώρα ἐν τούτοις εἶνε πυκνῶς κατοικημένη καὶ παρουσιάζει παθητικὸν ἰσοζύγιον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ γείτονα κράτη καὶ βαρεῖαν χρέωσιν. Συνεπῶς ἐπιβάλλεται ἡ ἀπορρόφησις μέρους τοῦλάχιστον τοῦ πλεονάζοντος πληθυσμοῦ εἰς βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις ἀπασχολούσας ὅμως μέγαν ἀριθμὸν ἐργατικῶν χειρῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀνάπτυξις ἐντατικῶν καλλιεργειῶν πλουσίων εἰς ἀπόδοσιν καὶ ἀπαιτουσῶν ἐργατικὰς χεῖρας, τὰ ἐκ τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ὁποίων ἔσοδα καὶ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς θέλουν μειώσῃ τὸ ἄνοιγμα.

Ἐπὶ τοῦ σημείου τῆς ὑπάρξεως τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ ἐν Ἑλλάδι, θέμα ἀπασχολήσαν ἰδιαιτέρως ἐσχάτως καὶ τὸν τύπον ἀκόμη ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς. Πράγματι ὑφίσταται ἐν Ἑλλάδι «νοσηρὸς ἀπόλυτος ὑπερπληθυσμὸς» δυνάμενος νὰ μειωθῇ ἀναλόγως τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας, ἀνοίγματος μεταναστευτικῶν διεξόδων, ἐντατικοποιήσεως καλλιεργείας κλπ. Αὐτὰ ὅμως ἀπαιτοῦν ὠρισμένας προϋποθέσεις μὴ ὑπαρχούσας σήμερον. Ἄν ὅμως ὑπάρχει ὑπερπληθυσμὸς καὶ κατὰ συνέπειαν ἀνεργία ἢ ὀρθότερον φυτοζωῖα (διότι κυριολεκτικῶς ἓνα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἐργαζόμενον φυτοζωεῖ), οὗτος δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς τὸν ὑπερπλη-

1) Ὅπως ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ κ. Σφυρῆς.

θυσμὸν τῆς Γερμανίας καὶ μὲ τὰ ἑκατομμύρια τῶν ἀνέργων της, διότι εἰς τὴν μίαν πρόκειται περὶ ἀντικαταστάσεως ἐργατικῶν χειρῶν διὰ μηχανῶν μερίζοντος ἀποδόσεως, ἐνῶ εἰς τὴν δευτέραν περιπτώσειν πρόκειται περὶ ἀποτόμου εἰσοδῆς νέου πληθυσμοῦ μὴ παραγωγικοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὄγκον του.

Ἡ διαφορὰ καταφαίνεται καλύτερον ἀπὸ τὴν διαπίστωσιν ὅτι εἰς τὴν μίαν περιπτώσειν παρὰ τὴν ὑπαρξιν ἀνεργίας ὁ ὄγκος τῆς παραγωγῆς, ἡ δυναμικότης τῆς παραγωγῆς καθὼς καὶ τὸ ὕψος τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἶνε μεγαλύτερον, πρῶγμα ποῦ ἐπιτρέπει καὶ τὴν διανομὴν βοηθήματος, ἐνῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ ὄγκος τῆς παραγωγῆς ἡ ἕξιθι ἡ δυναμικότης μικρῶς πρὸς τὸν πληθυσμὸν καὶ ὁ κατὰ κεφαλὴν πλοῦτος ἐμειώθη κριτόπιν τῆς ἀποτόμου προσθήκης τῶν νέων κατοίκων καὶ τῆς ἀπωλείας τῶν παλαιῶν ἐφεδρικῶν πηγῶν οἰκονομικῆς δυνάμεως.

Ἡ παραγωγίσις τῶν ἀνωτέρω διαπιστώσεων εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὴν κοινωνικὴν πολιτικὴν θὰ προκαλέσῃ ἐν τῷ μέλλοντι ἔτι μεῖζονα γενίκευσιν τῆς ἀδυναμίας προσαρμογῆς. Πιθανὸν δὲ ἡ ἐπιβολὴ νέων βαρῶν (Κοιν. Ἀσφαλ.) εἰς τὴν βιομηχανίαν ν' ἀνακόψῃ τὴν προσπάθειαν ἀναπτύξεως της, καὶ νὰ δημιουργήσῃ νέον δυσμενῆ παράγοντα.

### III

Ἐτερον στοιχεῖον δυσμενὲς εἶνε καὶ ἡ φύσις τῆς παραγωγῆς εὐγενῶν προϊόντων μὲ περιωρισμένας ἀγορὰς καταναλώσεως, ἐνῶ ἀγοροῦνται ἀπὸ τὰς περισσοτέρας (τὸ παράδειγμα τῆς σταφίδος καὶ τῆς πύρεως ποῦ μπορεῖ νὰ ἐξασκήσῃ ἡ Ἀγγλία ὅταν παύσῃ ν' ἀγοράζῃ εἶνε σαφές). Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι νέοι προσανατολισμοὶ ριζοσπαστικώτεροι εἶνε ἐπικίνδυνοι εἰς ἐποχὰς κρίσεως καὶ ἀπαιτοῦν καὶ κάποιαν πίστωσιν χρόνου. Συνεπῶς ἐντὸς τῶν σημερινῶν παραγωγικῶν πλαισίων ἐπιβάλλεται ἡ ἀναζήτησις νέων διεξόδων καὶ τοιαύτη ὡς πρὸς τὰς διεθνεῖς συναλλαγὰς εἶνε μόνον ὁ κ α π ν ὀ ς (καὶ ἡ μετανάστευσις) χωρὶς νὰ παραγωγίση κανεὶς καὶ τὴν ἐπιβοηθητικὴν δρᾶσιν ἄλλων προϊόντων μας.

### IV

Ἐπὶ τὰς σημερινὰς συνθήκας ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις εἶνε μίᾳ ἐλπίς εἰς τὴν χώραν ὅτι θὰ καλύψῃ μέρος τῆς εἰσαγωγῆς καὶ θὰ ἀναπτύξῃ κάποιαν ἐξαγωγικὴν δρᾶσιν, βοηθουμένη ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τῶν ἀνταλλαγῶν. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ἀμφίβολον τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παραγωγικοῦ αὐτοῦ κλάδου εἶνε ὁ ὑψηλὸς τόκος καὶ ἡ ἔλλειψις συντονισμένου προγράμματος καθὼς καὶ ἡ μικρὰ ἀπόδοσις τὸς ἐργασίας τοῦ Ἑλληνος ἐργίτου.

Ἐπελογίσθη ὅτι παρ' ὅτι δι' ὠρισμένας βιομηχανίας φθάνει ἡ δασμολογικὴ προστασία περὶ τὰ 750ο τῆς ἀξίας, τὸ φθιγνὸν τῶν ἐργατικῶν χειρῶν, τὴν ὑποτίμησιν τοῦ νομίσματος, τὰς ἀτελεῖς εἰσαγωγὰς μηχανημάτων, τὰς ἀπὸ κτηνώσεως οἰκοπέδων κλπ., ἐν τούτοις ἡ βιομηχανία μας ἐν συνόλῳ παρουσιάζει ἐν σχέσει πρὸς τὸ χρηματιστηριακὸν αὐτῆς κεφάλαιον

μίαν rentabilité κατά τὴν τελευταίαν διετίαν ἐξαιρετικῶς χαμηλὴν περὶ τὰ 20)ο, εἰς ἐπιχειρήσεις μάλιστα πλέον τῶν ἢ ἐτῶν ζωῆς.

Ἡ ἔλλειψις βιομηχανικῆς πίστεως καὶ ἡ ἔλλειψις προγοράμματος ἐπέτρεψε τὴν δημιουργίαν βιομηχανιῶν αἱ ὁποῖαι ὅπως χαρακτηριστικῶς ἐτοπίσθη μεταχειρίζονται ἐκ τῆς χώρας «τὸ ὕδωρ... καὶ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας» καλύπτουσαι τὰ ἔξοδά των ἀπὸ τὴν δασιολογικὴν προστασίαν, ἔναντι τῆς ὁποίας δίδουν εἰς μικρὸν ἀριθμὸν ἐργατῶν ἐργασίαν.

Ἡ ἔλλειψις πρώτων ὑλῶν δὲν εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δημιουργεῖ τὸ βασικὸν μειονέκτημα τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας· ἡ πτώσις τῶν τιμῶν τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ αἱ χαμηλαὶ τιμαὶ τῶν μεταφορῶν δὲν πιέζουν τόσον τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν ὅσον οἱ λοιποὶ λόγοι. Κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προέχει ἀρχικῶς ἡ ἐξίντλησις τοῦ περιθωρίου ἀναπτύξεως ἐκείνων τῶν βιομηχανιῶν ποῦ ἀπασχολοῦν πολλὰ χέρια καὶ πρώτας ὕλας.

Ἡ διαρρυθμίσις τῶν κομίστρων ἴσως νὰ εἶνε τὸ βασικώτερον εἰς τὸ ὁποῖον ἀποβλέπει μία εὐλόγος βιομηχανικὴ πολιτικὴ· κλασσικὸν εἶνε τὸ παράδειγμα τοῦ λιγνίτου. Ἡ κατανάλωσις καυσίμων γίνεται εἰς τὰς πόλεις, ἐν τούτοις τὸ κόστος τῆς μεταφορᾶς ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν ὄπου εὐρίσκεται συνήθως ὁ λιγνίτης (Μακεδονία, Παγκαῖον, Μπάνιτσα κλπ.) ἀναστέλλει κάθε χρησιμοποίησίν του· ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ ἡ συναλλαγματικὴ ἀνέχεια διὰ νὰ τὸν ἐνθυμηθῶμεν

Ἄντιθέτως πρὸς τοὺς ἀπαισιοδόξους πιστεύομεν ὅτι εἶνε δυνατὴ κάποια εὐλόγος ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας ἂν ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων διαρρυθμισθοῦν οἱ κοινοτικοὶ καὶ δημοτικοὶ δασμοί, ὀργανωθοῦν αἱ ὁμοειδεῖς ἐπιχειρήσεις πρὸς ἀποφυγὴν ἀσκόπων συναγωνισμῶν ἀποτελούντων κατὰ βάσιν φθορὰν τοῦ ἐθνικοῦ κεφαλαίου, λυθῇ τὸ ζήτημα τοῦ τόκου, καθορισθῇ πολιτικὴ πρώτων ὑλῶν καὶ ἐξασφαλισθοῦν δασμοὶ προτιμῆσεως ἀπὸ τὰ γειτονικὰ κράτη.

Πάντως δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ ὅτι ὁ βασικὸς χαρακτήρ τῆς οικονομίας μας εἶνε γεωργικὸς καὶ ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας πρέπει νὰ φθάσῃ μέχρις ἐνὸς «κρίσιμου σημείου», πέραν τοῦ ὁποῖου ἡ ἀνάπτυξις τῆς θὰ εἶνε ἀντιοικονομικὴ· τὸ κρίσιμον ὅμως αὐτὸ σημεῖον ἀπέχει ἀρκετά.

## V

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον βασικῶς προέχει εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς ὑφῆς τῆς οικονομίας εἶνε, ὅτι συχνάκις τονίζομεν: ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ. Τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν παρουσιάζεται μόνον ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἐλεύσεως τῶν προσφύγων ἀλλὰ κατὰ μείζονα λόγον ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀπωλείας τῶν παλαιῶν κτηνῶν ὀρέσεως καὶ διασπορᾶς τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον καὶ Ρωσίαν μὲ τὸν Μπολσεβικισμόν.

Ἡ πολιτικὴ τῆς ἀνασυνθέσεως τοῦ χώρου αὐτοῦ παρ' ὅλην τὴν Ἑλληνοτουρκικὴν δὲν ἀπέδωκε μέχρις ὥρας. Ἡ πραγματικότης ὅμως ὠθεῖ αὐτὰς τὰς ιδέας νὰ εὑρουν καὶ ἐκπροσώπους ἐν τῇ Βουλῇ,

Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ ἔξωτερικοῦ ἀποτελέσματος καὶ τῶν οἰκονομικῶν συνεπειῶν ἡ καταστροφὴ εἶχεν ὡς συνέπειαν καὶ τὴν κοινωνικὴν καὶ ἐπαγγελματικὴν ἀλλοίωσιν τοῦ πληθυσμοῦ.

## VI

Τὰ γεγονότα αὐτὰ καὶ ἡ κρίσις τῆς ναυτιλίας ἐπιδρῶντα ἐπὶ τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου παρουσιάζουν συνεπῶς ἄνοιγμα εἰς τὸ ἰσοζύγιον λ)σμῶν καλυπτόμενον ἐκάστοτε διὰ δανείων, παρ' ὅλην τὴν ἀνίθετον ροπὴν τοῦ ὑφουμένου συναλλάγματος, τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπει μικροτέραν ἰκανότητα ἀγορῶν ἀπὸ τὸ ἔξωτερικόν.

## VII

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὅλης ἀνατροπῆς μετὰ τὸ 1922 τῶν παλαιῶν πηγῶν τῆς οἰκονομίας, τὸ κλείσιμον τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἡ μείωσις τῶν ἐμβαμάτων, ὥθησαν ἐξ ἀντιδράσεως τὴν οἰκονομίαν:

1ον) πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγικῆς βάσεως ἐσωτερικῶς, καὶ 2ον) πρὸς βελτίωσιν τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν διὰ τῆς δημιουργίας σταθεροῦ νομίσματος, ὅπερ θὰ ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ ἐν τῇ ξένῃ κεφάλαιον.

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκουν ὅλαι αἱ προσπάθειαι αἷ θὰ παρακολουθήσωμεν ἐν συνεχείᾳ.

I. Τῆς ἀποκαταστάσεως.

II. Ἀναπτύξεως τῆς Βιομηχανίας—Ἐμπορίου—Γεωργίας.

III. Παραγωγικὰ ἔργα—Ὀδοποιία.

IV. Οἰκοδομικὸς ὄργασμός.

Καὶ ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν πρώτην κατηγορίαν τὴν δευτέραν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μᾶλλον τὸ συγκρότημα τῆς πίστεως, καὶ τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει:

I. Τὴν δημοσιονομικὴν προσπάθειαν.

II. Τὴν σταθεροποίησιν—ἰσοζύγιον λ)σμῶν—συνάλλαγμα—τιμάρημοι—Ἐθν. εἰσόδημα.

III. Τὴν δανειακὴν πολιτικὴν—τὴν φορολογικὴν ἐπιβάρυνσιν—τὴν χρέωσιν πρὸς τὸ ἔξωτερικόν.

IV. Τὴν τραπεζικὴν πολιτικὴν.

Ὅλον τὸν κύκλον αὐτῶν τῶν ἀντιδράσεων διὰ τὴν προσαρμογὴν πρὸς τὴν νέαν διάρθρωσιν, ὅπως ἐδημοουργήθη μεταπολεμικῶς, ἀνέκοψε ἡ πτώχευσις, ἡ ὁποία ἦτο τὸ μοιραῖον ἀποτέλεσμα ἐσωτερικῶν σφαλμάτων καὶ παραγόντων ἔξωτερικῶν κατὰ τῶν ὁποίων ἡ δύναμις ἀντιστάσεως ἦτο περιορισμένη.

## ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟΝ

## I. ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ (ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ)

## α) Ἀποκατάσεις.

Μεταξὺ τῶν δύο ἀπογραφῶν 1920 καὶ 1928 ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ ἀνῆλθεν εἰς 1.182.894· τὴν διαφορὰν ἀποτελοῦν οἱ πρόσφυγες (1.221.849) ἐλθόντες ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, Θράκης, Πόντου, Καυκάσου, Βουλγαρίας, Ρωσίας, Ἀλβανίας, Σερβίας, Ρουμανίας κλπ. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος ἐπεφύλασσε τὸ ξαναγίρισμα εἰς τὰς ἐστίας του εἰς τὸν Ἑλληνισμόν.

Φυσικὰ κατόπιν αὐτῶν τῶν μεταβολῶν νὰ μετεβλήθῃ καὶ ἡ κοινωνικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ ὅπως τὸ καταδεικνύουν καὶ οἱ πίνακες τῆς ἀπογραφῆς.

Σύγκρισις τῆς ἐπαγγελματικῆς συνθέσεως μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1920 καὶ 1928.

Κατηγορία ἐπαγγελμάτων	1920		1928		Αὔξησις
	ἐν γένει ο]ο		ἐν γένει ο]ο		ἀριθμητ. ο]ο
A. Γεωργία...	926 314	58.09	1,475 241	61.05	548.927 59.2ο]ο
B. Βιομηχανία-Μεταλλεῖα	380.391	23.86	436.171	18.10	55.780 14.7ο]ο
Γ. Ἐμπόριον-Συγκοινωνία	150 884	9.46	315.255	13.05	164.371.109.ο]ο
Δ. Προσ. ὑπηρεσίαι Ἐλευθ. ἐπαγγέλματα...	137.003	8.59	118.411	7.80	51.408 37,ο]ο
Σύνολον...	1.594.592	100.00	2.415.078	100.00	820.486 51.4.ο]ο

Ὁ πίναξ εἶνε πολύτιμος διὰ τὴν ἐξαγωγήν συμπερασμάτων. Ἀπλῶς σημειώνομεν τὴν αὔξησιν τῶν ἀπασχολουμένων μετὰ τὴν γεωργίαν, ἡ ὁποία ἦτο ἔργον τῆς ἀποκαταστάσεως καὶ ἀπολλοτριώσεων. Καὶ τὴν αὔξησιν τῶν ἀσχολουμένων μετὰ τὸ ἐμπόριον διότι ὁ ἐλθὼν πληθυσμὸς ἦτο κατὰ τὴν μεγαλυτέραν του ἀναλογίαν ἀστικὸς καὶ διότι ἡ κίνησις τοῦ ἐμπορίου ἀνεπτύχθη λόγφ τῆς αὐξήσεως τῶν ἀναγκῶν.

Εἰδικώτερον ὁ ἐργαζόμενος προσφυγικὸς πληθυσμὸς κατανέμεται ὡς ἑξῆς :

Ἡ ἐπαγγελματικὴ σύνθεσις τοῦ προσφυγικοῦ πληθυσμοῦ (1928)

Κατηγορία	Σύνολον		ἄρρενες	θῆλεις
	ἐν γένει	οἶο		
A. Γεωργία ἐν γένει	255.111	53.10	158.470	96.621
B. Βιομηχανία	115.491	24,86	79.460	36,051
Γ. Ἐμποριον-Συγκοινωνία	61.605	13.32	59,763	1.842
Δ. Πρὸς. ὑπηρεσίαι Ἐλευθ. ἐπαγγελματίων.	31.790	6.82	19.456	12.334
Σύνολον	463.997	100—	316.149	146.848

Εὐθὺς ἀμέσως ἐξεδηλώθη ἡ ἀνάγκη μετὰ τὸ 1922 τῆς ἀποκαταστάσεως, ἡ ὁποία ἐγένε με τὴν βοήθειαν τῆς Κ. Τ. Ε., ἣς ἀνελαβε ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς τὰ σχετικὰ δάνεια τὰ ὁποῖα εἶνε δύο ἀνερχόμενα εἰς κεφάλαιον £ 10 ἑκατομμύρια καὶ \$ 242 ἑκατομμύρια.

Τὸ προῖον αὐτῶν ἐτέθη εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ε. Α. Π. Ἐκτὸς αὐτῶν ὅμως καὶ τὸ κρῖτος μέχρι τοῦ 1920 διέθεσε περὶ τὰς 12.888.000 λίρας ἀγγλίας (δχ. μετατρ. εἰς Λ. Ἀγγλίς).

Μαζὺ δὲ με τὰς ἀνειλημμένας ὑπηρεσίας καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δανείου ἑλληνοβουλγαρικῆς μεταναστεύσεως ὑπολογίζεται ὅτι τὰ διατεθέντα καὶ διατεθησόμενα θὰ φθάσουν ἄνω τῶν 30 δισεκατομμυρίων.

Ὁ κ. Βενιζέλος σχετικῶς ὁμιλῶν εἰς τὴν Βουλὴν ὑπελόγησε τὰς δαπάνας σύμφωνα με σημείωμα τοῦ λογιστηρίου εἰς 30.253 ἑκατ. εἰς ὃ δέον νὰ προστεθῇ τὸ δάνειον Ἑλληνοβουλγαρικῆς μεταναστεύσεως τὸ μέλλον νὰ ἐκδοθῇ δι' ἀποζημιώσιν τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν κλπ., ὅποτε φθάνομεν εἰς τὰ 36.000 ἑκατομμύρια, με 37.000, ἂν καὶ οἱ ἀριθμοὶ εἶνε ἐνδεικτικοὶ μόνον, διότι ἡ τυχὸν ἐνοποίησις τῶν δανείων καὶ ἡ καλύτερα ἐκποίησις τῆς περιουσίας τῶν ἀνταλλαξιμῶν θὰ τοὺς μειώσῃ.

Διὰ τοῦ ἐπιτυχοῦς ἔργου τῆς Ε. Α. Π. ἀπεκατεστάθησαν 170.000 οἰκογενειῶν (145.000 ἀγροτικαὶ καὶ 25 χιλ. ἀστικά). Ἐν γένει δὲ ἡ προσπάθεια αὐτὴ ὑπῆρξε μέχρι σημείου τινὸς ἐπιτυχῆς συντελέσασα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς καπνοκαλλιιεργείας, κτηνοτροφίας κλπ.

Δυστυχῶς ἡ κρίσις με τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν ἀνέκοψε τὴν προσκόλλησιν τῶν ἐποίκων, διὰ ν' ἀντιδράσῃ ὅμως ὑπὲρ αὐτῆς ἡ ὑψωσις τοῦ συναλλαγάματος, ἡ ὁποία ἔκμαε ἐφέτος τοὺς γεωργοὺς νὰ σπεύρουν περισσύτερον ἀπὸ κἀθε ἄλλη χρονιά.

**β) Βιομηχανία—Ἀνάπτυξις τῆς.**

Προηγουμένως ἐδόθη ἀφορμὴ νὰ σημειώσωμεν παρατηρήσεις πνας

γενικῶς ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας, τὰς συμπληροῦμεν ἤδη μὲ τὴν παρῶθεν στατιστικῶν δεδομένων.

Ἀπὸ τοῦ 1922 ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας ἀπὸ ἀπόψεως παραγωγῆς χάρις εἰς τὴν προσατευτικὴν πολιτικὴν τοῦ Κραίτους ἐτριπλασίασε τὰς ἐγκαταστάσεις τῆς διπλασιάσασα τὴν παραγωγὴν τῆς.

Ἡ διενεργηθεῖσα ἀπογραφή τὸ ἀπέδειξε στατιστικῶς.

Οὕτω ἡ ὅλη κινητήριος δύναμις ἀπὸ:

Κατὰ τὸ 1920 Π.Ρ. 110.673 ἠῦξησεν εἰς 359.299 κατὰ τὸ 1930. Αἱ δὲ ἐπιχειρήσεις (καὶ αἱ βιοτεχνικαὶ) ἀπὸ 33.811 κατὰ τὸ 1920 ἠῦξησαν εἰς 76.703 κατὰ τὸ 1930.

Οἱ ἐργαζόμενοι ἀπὸ 154.633 κατὰ τὸ 1920 ἠῦξησαν εἰς 278.855 κατὰ τὸ 1930.

Πρόσφατοι πληροφορίαι παρέχουν τὰ ἀκόλουθα δεδομένα:

Ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς ἂν ὑπολογισθῇ αὕτη εἰς μέσῃν ἐτησίαν παραγωγὴν ἐξ 6.000 ἐκ. σταθ. δρχ., ὑπολογίζεται ὅτι

2.400 ἐκ. ἢ 400]ο δίδονται δι' ἐργατικά

1.500 ἐκ. ἢ 250]ο δι' ἑλληνικὰς πρώτας ὕλας

150 ἐκ. ἢ 2 1]20]ο δι' ἐξυπηρέτησιν ἑλληνικοῦ κεφαλαίου

Σύνολον (α) 4.050 ἐκατ.

**ἐξάγονται δὲ διὰ προμηθείας ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν**

1.380 ἐκ. ἢ 230]ο δι' ξένας πρώτας ὕλας

420 ἐκ. ἢ 70]ο δι' ἀνανεώσεις μηχανῶν

150 ἐκ. ἢ 2 1]ο δι' ἐξυπηρέτησιν ξένων κεφαλαίων

Σύνολον (β) 1.950 ἐκ. ἢ 32.1]20]ο

Γεν. Σύνολον 6.000 ἐκ. σταθ. δρχ.

Ἄν ὅμως ἡ βαμβακουργία ἀναπτυχθῇ, ἡ ἐξαγωγή διὰ πρώτας ὕλας θὰ μειωθῇ.

Ἄλλοι ὑπολογισμοὶ ἀναφέρουν ὅτι οἱ ἐργαῖται, μεσιῖται, πράκτορες κλπ. μὲ τὰς οἰκογενείας των μαζύ, οἵτινες συντηροῦνται ἀπὸ τὴν βιομηχανίαν ἀνέρχονται εἰς τὸ 1]6 τοῦ πληθυσμοῦ. Ἐν τούτοις ἐν σχέσει πρὸς τὸ 1914 τὰ ἡμερομίσθια παρουσιάζουν καθυστέρησιν σημαντικὴν.

**γ) Ἐμπόριον—Κίνησις του.**

Τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ὑπέστη κατ' ἐξοχὴν τὴν ἐπίδρασιν ἀπὸ τὴν κρίσιν· συμφώνως πρὸς ὑπολογισμοὺς τῆς Κ.Τ.Ε. κατὰ τὸ 1930 εἰς χρυσὸν εἶνε κατώτερον ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ 1929 κατὰ 190]ο, κατὰ δὲ τὸ 1931 παρουσιάσθη νέα πτώσις ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ 1930 κατὰ 280]ο. Τὸ αὐτὸ ἐσυνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ 1932 παρουσιάζον μείωσιν σημαντικωτάτην ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἀνίστοιχον τοῦ 1931.

Ἄλλὰ δὲν εἶνε μόνον ἡ πτώσις κατ' ἀξίαν τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου ἔχουмен ἐλάττωσιν καὶ κατ' ὄγκον 70]ο τῷ 1930, 90]ο τῷ 1931 καὶ 120]ο τῷ

1932. Φυσικὸν εἶνε ὅτι τὸν πτωτικὸν ρυθμὸν ἠκολούθησε καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐμπορικὴ κίνησις.

Ἐξέλιξις Ἐμπορίου Ἑλλάδος εἰς ἑκατομμύρια

	Εἰσαγωγὴ εἰς λρ. ἑκ.	Εἰσαγωγὴ εἰς δραχμ. χρ. ἑκατ.	Ἐξαγωγὴ εἰς δραχ. χρ.	Ἐξαγωγὴ εἰς χρ. χρ.	Ἐλλειμμα εἰς δραχ.	Ἐλλειμμα εἰς δραχ.χρ.	μ. ὄρος τι- μῆς χρ. χρ.
1923	6035	5012	2545	201,4	3490	289,9	12,04
1924	8053	8135	3276	331	4776	482,5	9,40
1925	10209	8161	4541	363	5668	453,1	12,51
1926	9967	7467	5439	331	4527	295,7	15,47
1927	12600	855	6040	409,6	6560	445,3	14,74
1928	12417	832,8	6330	421,6	6086	411,2	14,90
1929	13275	892	6985	469,7	6290	423	14,87
1930	10525	701	5985	400	4539	301	»
1931	8825	590	4202	280	4623	310	»
1932	7870	3421	4759	207	3111	135	23,02

Τὰ ποσοστὰ τῆς ἔξαγωγῆς ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς ἐκμεινάνθησαν περὶ 50ο/ο

Ἡ δὲ φύσις τῆς εἰσαγωγῆς ἀποτελεῖται (ἔτη 1928, 1929, 1930) ἀπὸ

4 ο/ο ζῶντα ζῶα

34 ο/ο εἶδη διατροφῆς

22 ο/ο ὕλας ἀκατεργάστους, ἡμικατεργάστους

καὶ 38 ο/ο βιομηχανικὰ προϊόντα

ἐνῶ ἀπ' ἑτέρου ἡ ἔξαγωγή μας ἀπὸ 16 ο/ο σταφίδα

57 ο/ο καπνὸν

4 ο/ο οἴνου

4 ο/ο ἔλαια καὶ ἐλαίας

19 ο/ο διάφορα

Μεταξὺ τοῦ 1931 καὶ 1932 ἡ ἔξαγωγή ἐπεσε σημαντικῶς κατ' ἀξίαν καὶ ποσότητα. Ἡ ἄρσις ὅμως τῆς χρυσῆς βάσεως καὶ οἱ περιορισμοὶ συνεκράτησαν τὴν ἔξαγωγήν ἐνῶ ἐμείωσαν τὰς εἰσαγωγάς.

Ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον παρατηρεῖται καθ' ὅλην τὴν 10ετίαν εἶνε ἡ ἑλλειψις κατευθύνσεως καὶ ἡ προσκόλλησις εἰς τὴν ρήτραν τοῦ Μ.Ε.Κ.

Ἐκτὸς προσπαθειῶν τινῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας παρὰ τῆ Κ.Τ.Ε. νὰ περιληφθῶν καὶ τὰ εὐγενῆ προϊόντα μας εἰς τὰ μέτρα τὰ ὁποῖα θὰ ἐλαμβάνοντο λόγῳ τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν σιτηρῶν, οὐδὲν ἕτερον ἐλήφθη (1) καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ὑπέχουν εὐθύναις ὄχι μικρὰς οἱ διοικησαντες ἀπὸ τοῦ 1922.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν πολιτικὴν τῶν ἀνταλλαγῶν μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον κακῶς ἐφηρομόσθη.

1) Περὶ τῶν ἐμπορικῶν ζητημάτων καὶ τὴν πολιτικὴν τῶν ἀνταλλαγῶν ἴδε ἀνακ. Μπερνάρη εἰς: Ἐτ. Κοιν. καὶ Πολ. Ἑπ. 11)7)32 καὶ ΑΟΣ.

#### Δ') Γεωργία—πρόδοός της.

Ἡ γεωργία καταλαμβάνει εἰς τὴν ἀξίαν τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς τὰ 710]ο, ἡ δὲ ἐξαγωγή τῶν προϊόντων μας εἶναι κατὰ τὴν μεγίστην ἀναλογίαν καθαρῶς γεωργικὰ κατ' ἀναλογίαν 900]ο. Οἱ ἀριθμοὶ αὗτοί μαζὺ μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὴν γεωργίαν ἀποδεικνύουν τὸν φουρικὸν χαρακτῆρα τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

Ἡ αὐξήσις τῆς καλλιεργουμένης ἐκτάσεως ἀπὸ τοῦ 1923 καὶ ἐντεῦθεν εἶναι σημαντικὴ ἀπὸ 12.500.000 στρέμματα ὅσα ἐκαλλιεργοῦντο κατὰ τὸ 1922 ἐφθάσισμεν εἰς τὰ 15.500.000 (1931) καὶ κατὰ τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν περὶ τὰ 18 ἑκατομμύρια.

Ἐν τούτοις εἰδικοὶ λόγοι χαρακτηρίζουν νοσηρῶς τὴν ἑλληνικὴν γεωργίαν τοὺς ὁποίους καὶ ἡ) ἀναφέρωμεν περιληπτικῶς.

1ον) Ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ κλήρου καὶ ἡ χρέωσις τῶν ἀγροτῶν πρὸς τὴν Ε.Α.Π. τῶν προσφύγων καὶ πρὸς ἰδιώτας καὶ Τραπεζὰς τῶν γηγενῶν καὶ προσφύγων. Τὸ μικρὸν εἰσόδημα τῶν μικρῶν κλήρων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαθρέψῃ ἱκανοποιητικῶς τοὺς καλλιεργητὰς, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν καὶ τῆς μικρᾶς ἀποδόσεως τῆς γῆς κατὰ στρέμμα.

Ἐπολογισμοὶ τοῦ κ. Καραμάνου προκειμένου περὶ τῶν ἀγροτικῶν οἰκογενειῶν ἀναφέρουν ὅτι κάθε προσφυγικὴ οἰκογένεια ἐπιβαρύνεται ἐτησίως—ἐκτὸς τῶν ἰδιωτικῶν χρεῶν—μὲ 4.657 δρχ., ἔναντι μέσων ἐτησίου εἰσοδήματος τῆς οἰκογενείας ἔξ 8—12.000 δρχ. (μὲ ἀνώτερον ἐπίπεδον διὰ τοὺς καπνοκαλλιεργητὰς ἐκλεκτῶν καπνῶν, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀκαθάριστον εἰσόδημα 15—20000, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ἀνώτερα βάρη δανειακὰ εἰς Τραπεζὰς κατὰ 6000 δρχ.) (\*).

Ἡ παραγωγικὴ ἐκτασις τῆς χώρας εἶνε ἐξαιρετικὰ τεμαχισμένη (5.356,819 ἐκτάσεως ἕκαστον κατὰ μέσον ὄρον κάτω τῶν 7 στρεμμάτων). Ἡ καλλιεργουμένη καὶ φυτευμένη ἐκτασις φθάνει τὰ 23.000.000 στρεμ. (ἀναλογία κατ' ἐκμετάλλευσιν κάτω τῶν 35 στρεμ.) ἀνήκουσαι εἰς 650.000 γεωργικὰς ἐκμεταλλεύσεις διενεργουμένας ἀπὸ 800.000 οἰκογενείας. Κατόπιν αὐτῶν φυσικὰ τὸ εἰσόδημα εἶνε μικρὸν καὶ θὰ ὑπῆρχε κίνδυνος λόγῳ τῆς ἀσταθείας τῆς οἰκονομικῆς βάσεως τῆς γεωργίας διαρροῆς, ἐὰν δὲν ἐλαμβάνοντο τὰ γνωστὰ προστατευτικὰ μέτρα ἰδίως κατὰ τὴν τελευταίαν τετραετίαν (\*).

Τὰ προτεινόμενα μέτρα εἶνε ἡ ἐντατικοποίησις καὶ ἰσχυροποίησις τῶν βάσεων αὐτῆς διὰ καταλλήλου πιστωτικῆς πολιτικῆς, διότι ὅπως ὀρθῶς ἐγράφη (\*) «ἡ γεωργικὴ κρίσις τὴν ὁποίαν διατρέχομεν λόγῳ τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν δὲν θὰ παρέλθῃ οὔτε ὅταν θὰ ἔχη παρέλθῃ αὕτη εἰς τὰς ἄλλας χώρας, ἀλλὰ θὰ ἐξακολουθήσῃ πιέζουσα τὴν χώραν μας ἀποτελοῦσα διαρκῆ ἀπειλὴν κατὰ τῆς κοινωνικῆς ἰσορροπίας».

1), Ἴδε καὶ ἔκθεσιν Ἑλληνικῆς—Κυβερνήσεως πρὸν Κ.Τ.Ε.

2) Ἀναλυτικῶς ἴδε, τὸ ἔργον τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου.

3) ἀπὸ κ. Καραμάνου τότε Γεν. Διευθυντὴν Γεωργίας.

Τὰ σημαντικὰ ἔργα ἀποξηράνσεως (παραγωγικὰ καὶ μικρὰ ἀποξηραν-  
τικὰ) ἐλπίζεται ὅτι θέλουν αὐξήσῃ τὸν κλῆρον ποσοτικῶς καὶ ποιοτικῶς  
(ιδίως τὰ ἀρδευτικά).

Ἡ ἀξία τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς εἶχεν ὡς ἑξῆς :

1928	11.268	ἐκατ.	δραχ.	
1929	8.462	»	»	
1930	7.776	»	»	
1931	7.494	»	»	τόννοισ 2.579.498
1932	9.393	»	»	» 3.223.528

Ἀναλυτικώτερον οἱ τρεῖς κυριώτεροι κλάδοι ποῦ ἐνδιαφέρουν τὴν  
χώραν σιτηρᾶ. καπνός, σταφίς ἔχουν ὡς ἑξῆς :

**α) Σίτος.**

Τὸ βασικὸν αὐτὸ προϊόν διὰ κάθε χώραν ἀπὸ τοῦ 1923 παρουσιάζει  
διὰ τὴν Ἑλλάδα τὴν κάτωθι ἐξέλιξιν.

1923	παραγ. τόν.	238.992	ἀπόδ. κατὰ στρ.	56	χι χ	ἐνῶ	εἰσάγ. τόν.	516.000
1924	»	»	210.226	»	»	»	45	»
1925	»	»	305.411	»	»	»	66	»
1926	»	»	337.552	»	»	»	64	»
1927	»	»	352.994	»	»	»	71	»
1928	»	»	356.129	»	»	»	66	»
1929	»	»	311.785	»	»	»	62	»
1930	»	»	264.200	»	»	»	47	»

Μέχρι τοῦ 1925—27 ἡ εἰσαγωγή ἐκυμαίνεται περὶ τοὺς 500.000 τόν-  
νας, ἀπὸ τοῦ 1929 ὅμως πηδᾷ ἀποτόμως λόγφ τῆς μειώσεως τῆς παραγω-  
γῆς τοῦ ἀραβοσίτου καὶ τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν τοῦ σίτου διεθνῶς.

Γενικώτερον κατὰ τὴν 4ετίαν 1923—27 ἐκαλλιεργήθησαν κατὰ μέσον  
ὄρον στρέμματα 4.723.495 μὲ μέσην ἀπόδοσιν 57,75, ἀφ' ἑτέρου κατὰ τὴν  
4ετίαν 1927]31 5.292.990 » » » 61,50.

**Συμπεράσματα.** Ἡ πολιτικὴ τῆς σιταρκείας εἶνε ἀντίθετος πρὸς τὴν  
ὀργανικὴν δυναμικότητα τοῦ ἐδάφους καὶ ἄσχοπος, ἐπομένως δὲν πρέπει νὰ  
μᾶ; παραπλανᾷ χωρὶς βέβαια νὰ ὑποστηρίζωμεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ τεινώμεν  
πρὸς βελτίωσιν αἱ ὅποιοι θὰ μειώσουν τὴν εἰσαγωγὴν (διὰ τῆς ἀντικατα-  
στάσεως τοῦ ἔγχωρίου σπόρου κλπ. (ἴδε I. Παπαδάκην εἰς ἐργασίαν 1]133).

**β) Καπνός.**

Διὰ τὴν σπουδαιότητα τοῦ προϊόντος αὐτοῦ ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρομεν τὰ  
κάτωθι στοιχεῖα, ὅτι

I) Εἰς τὴν καπνοκαλλιέργειαν ἀσχολοῦνται 180.000 οἰκογεν. ἀγροτικαὶ

II) Ὅτι ἡ καπνοκαλλιέργεια ὡς ἐντατικὴ καλλιέργεια ἀπασχολεῖ

πολλά ἡμερομίσθια καὶ μακρὰν χρονικὴν περίοδον καὶ εἰς ἐποχὰς τοῦ δὲν εἶνε ἀπαραίτητα τὰ χεῖρια διὰ τὴν καλλιέργειαν δημοτριακῶν.

III) Ἐκτὸς τῶν 180.000 οἰκογενειῶν ἀποζοῦν ἀπὸ τὸν καπνὸν 35.000 ἐργάται, ἄνδρες καὶ γυναῖκες τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ

Εἰδικοὶ (\*) ὑπολογίζουσι εἰς 200.000 τὰς οἰκογενείας τοῦ ἀποζοῦν ἀπὸ τὸν καπνόν, ἦτοι τὸ 1]7 τοῦ πληθυσμοῦ μας.

Δημοσιονομικῶς δὲ ὁ καπνὸς ἀποδίδει:

α) περὶ τὰ 400 ἑκατ. ὑπὸ ὀμνίαν συνθήκας εἰς Κράτος, Δήμους, Κοινοτήτας κλπ.

β) 1.400 ἑκατ. εἰς φόρους καταναλώσεως κλπ.

γ) ἀποζοῦν ἐξ αὐτοῦ 200.000 οἰκογένειαι, αἱ ὁποῖαι συνεισφέρουσι εἰς ἐμμέσους φόρους σημαντικῶς, ἐνῶ

δ) ἀποφέρει δὲ γενικώτερον τὰ 60 ο]ο τοῦ εἰσαγομένου συναλλάγματος ἐκ τῆς ἐξαγωγῆς.

Βασικὸν πλεονέκτημά του εἶνε ὅτι ἀποτελεῖ μονοετῆ καλλιέργειαν, ἔχει μικρὸν πρὶ ντὲ ρεβιὲν σχετικῶς καὶ εἶνε ποιοτικῶς ἀσυναγώνιστος, ἐνῶ ἀποτελεῖ τὰ 2—3ο]ο τῆς παγκοσμίου παραγωγῆς.

### γ) Σταφίς.

Ἄντιθέτως πρὸς τὸν καπνὸν ὅστις ἐκάμφθη ἀπὸ τῆς κρίσεως καὶ ἐντεῦθεν, παρουσιάζων ἐν τούτοις ἀκόμη ἰκανὴν δυναμικότητα, διὰ τὴν σταφίδα ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ αὐτό, ἐνῶ ἀπετέλει ἄλλοιτε τὴν βᾶσιν καὶ τὸ κυριώτερον συναγωνιστικὸν μας ὄπλον (μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πικρ. οἰῶνος καὶ τῶν Βαλκ. Πολέμων).

Ἡ πολιτικὴ τῶν ὑψηλῶν τιμῶν καὶ τοῦ παρακρατήματος, σκόπιμος μέχρι τινος, καὶ ὠφέλιμος ἀντεστράφη ἀπὸ καιροῦ, ἐπιβαλλομένης ἤδη καταργήσεώς του.

Οὕτω ἡ ἐξαγωγή μας ἀπὸ	172.000	τόν.	τῷ 1895—96
ἔπεσε εἰς	120.000	»	» 1913—14
	100.000	»	» 1918—19
	92.000	»	» 1921—22
	86.000	»	» 1924—25
	78.000	»	» 1930—31
	64.000	»	» 1931   32

Ἡ παγκόσμιος παραγωγή σταφίδος ἐν γένει ἀνέρχεται περὶ τοὺς 550.000 τόννους.

Κατὰ δὲ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη τὰ ἐκ τῆς σταφίδος ἔσοδα ἐκ τῆς ἐξαγωγῆς κυμαίνονται περὶ τὰ 750 ἑκατ. δργ. σταθεροποιημένας.

### Κτηνοτροφία.

Ἐτερος βασικὸς πόρος συμπληρώων τὸ γεωργικὸν εἰσόδημα εἶνε ἡ κτηνοτροφία, παρέχων μεγάλο σιᾶδιον ἀναπτύξεως ἂν ἀκολουθηθῆ σαφῆς

1) ὁ κ. Πειρουνάκης.

πολιτικῆ καὶ ὄχι ὅπως αὐτὴ ποῦ ἠκολουθήσαμεν ἐξ ἀγνοίας τῶν διαπραγματευομένων τὰς συμβάσεις (ἴδε Γιουγκοσλαβικὴν σύμβασιν κλπ.

Τὸ ἐξ αὐτῆς εἰσόδημα ὑπολογίζεται εἰς 6.000 ἑκατ. δραχμῶν (ἀκαθάριστος πρόσδοτος) ὡς ἑξῆς :

ἀπὸ τὰ πρόβατα	2.145 ἑκατομμύρια	
» τὰς αἴγας	1.500	»
» » ἀγελίδας	763	»
» τοὺς βομβάλους	46	»
» τὰς φορβίδας	37	»
» τοὺς ὄνους	87	»
» » χοίρους	600	»
» τὴν πιηνοτροφίαν	560	»
» ἐργασίαν ἐργαζ. ζώων	301	»

Τὴν καθαρὰν πρόσδοτον ὑπολογισμοὶ θεωροῦν ὡς ἀνερχομένην εἰς 1200 ἑκατ. Ἡ Ἑλλάς εἶναι βέβαιον ὅτι παρέχει εὐρὺ στάδιον δι' οἰκόσιτον πιηνοτροφίαν, ἀναπτύξεως τῆς κηνοτροφίας καθὼς καὶ κονικλοτροφίας.

Εὐτύχημα οἱ ἡ Ἀγροτικῆ Τράπεζα παρακολουθεῖ στοργικῶς τὸν κλάδον αὐτὸν καὶ τὸ κράτος ἔδωκε προσοχὴν μὴ σκεφθὲν ἐσχάτως ταμειυτικῶς (ἴδε εἰσαγωγὴν ἀτελοῦς ἀραβοσίτου).

### ε) Παραγωγικὰ ἔργα

Ἡ μικρὰ παραγωγικὴ βᾶσις καὶ ἡ δυσανάλογος πρὸς τὸν πληθυσμὸν ἀνάπτυξις τῆς παραγωγῆς λόγῳ τῆς στενότητος τοῦ κλήρου κλπ. ἐνέπνευσαν τὴν ἰδέαν τῆς ἐκτελέσεως μεγάλων παραγωγικῶν ἔργων, ὡς στήριγμα μελλοντικὸν τῆς νομισματικῆς σταθεροποιήσεως διὰ τὴν ὁποίαν ἐφρόνουσι καὶ οἱ εἰσηγηθέντες αὐτὴν οἱ θὰ ἦτο ἀνεπαρκῆς ἂν ἐξηκολούθει ἡ χρονία παθητικότης τοῦ ἰσοζυγίου λ)σμῶν καὶ διὰ τὸ ὁποῖον ἐκρίνετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν ἐπ' ἄπειρον τὰ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν (κίνησις κεφαλαίου, δανεισμός) νὰ τὸ ἐξισορροπήσουν.

Τὴν πολιτικὴν τῶν παραγωγικῶν ἔργων, ἐφ' ὅσον ἄλλαι διέξοδοι δὲν ἐνεφανίζοντο, δὲν δύναται νὰ κατακρίνη κανεὶς διότι ἀσφαλῶς θὰ προσέθετεν νέους συντελεστάς εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ θὰ ἠῤῥξανε τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα. Ἄλλο ἂν ὅπως συνήθως ἐν τῇ ἐκτελέσει συνέβησαν ὅ,τι συμβαίνει τακτικῶς ἐν Ἑλλάδι (ἐλλειψὶς συστήματος καὶ ρουσφετολογία εἰς τὴν ὁδοποιίαν κλπ.).

Θὰ ἔλεγε κανεὶς οἱ τὸν τόπον αὐτὸν μία κακὴ μοῖρα τὸν βαρύνει. Καὶ ἡ λαμπροτέρα σύλληψις ὅταν λαμβάνει σάρκα καὶ ὄστα ἀλλάζει μορφὴν. Τοῦτο δὲ συμβαίνει εἰς ὅλα τὰ πεδία, πολιτικά, πνευματικά καὶ οἰκονομικά. Ὁ κλασικισμὸς ποῦ ἔδωκε τόσα πνευματικὰ προϊόντα εἰς τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γαλλίαν, εἰς τὴν Ἑλλάδα—τὴν πατρίδα του—ἔγινε Μιστριωτισμὸς καὶ Εὐαγγελικί. Ἡ δικτατορία, ἓνα σύστημα πολιτικόν, ποῦ προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν διὰ τὴν κρατικὴν ἐνότητα, ποῦ ἔδωκε

εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔγινε δικτατορία Παγκάλου, σπατάλη συναλλάγματος, ἀναγκαστικά δάνεια, ἐρήμωσις τοῦ δημοσίου τομεῖου. Τὰ ἴδια καὶ ὁ κοινοβουλευτισμὸς μετεβλήθη εἰς ἀνεβουκατέβασμα τῶν βουλευτῶν εἰς τὰ Ὑπουργεῖα διὰ θέσεις τῶν ψηφοφόρων. Φυσικὸν ὅτι δὲν παρεξέκλινε τῆς γραμμῆς αὐτῆς καὶ ἡ πολιτικὴ τῶν παραγωγικῶν ἔργων, ὅπως φοβούμεθα ὅτι θὰ συμβῆ καὶ μὲ τοὺς νέους προσανατολισμοὺς τοῦ θιέλει νὰ ὑποστηρίξῃ ἡ μελέτη αὐτῆ: τῆς ἐξυπηρετήσεως τοῦ Δημοσίου χρέους μὲ καπνά, τὰς ἀνταλλαγὰς, τὴν ρεφλασιόν.

\* \*

Τὰ ἔργα αὐτά, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν τοῦ Ἄξιου (1) πλησιάζει εἰς τὸ τέρμα (Φαουντέσιον) πράγματι θ' αὐξήσουν σημαντικῶς τὸν κλῆρον, ἂν καὶ ἂν κανεῖς ὑπολογίσῃ τὴν μέσσην ἐτησίαν αὐξησιν τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ μετὰ πενταετίαν ὁπότε θ' ἀποδίδουν τὰ ἔργα αὐτά, θὰ εὐρεθῶμεν μὲ κατὰ κεφαλὴν κλῆρον ἴσως καὶ κατώτερον τοῦ σημερινοῦ.

Ἡ μέλλουσα αὐξησης τοῦ κλήρου, ἂν ἐκτελεσθῶν καὶ τὰ 2 ἔργα θὰ φθάσῃ περὶ τὰ 2.000.000 στρέμματα καίτοι θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ κανεῖς ὅτι θὰ προστατευθῶν ἄλλα 1.500.000 στρέμματα.

Δυστυχῶς ἡ ἀνατροπὴ τῶν προϋποθέσεων ὑπὸ τὴς ὁποίας ἐξετελοῦντο τὰ ἔργα αὐτὰ καὶ τὸ σιαμαίημα τοῦ δανεισμοῦ καθιστᾷ προβληματικὴν τὴν συνέχισιν καὶ τὴν ἀξιοπείρησιν των, ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμὴν ἡ Ἐθνικὴ οἰκονομία ὑπέροπε ἔχει ἀνάγκην νὰ ζητήσῃ τὴν ἱκανοποίησιν ὑπὸ ἐσωτερικὰς πηγὰς παραγωγῆς.

Ἡ παραγωγικότης τῶν ἔργων αὐτῶν διημφισβητήθη. Οἱ διάφοροι ὑπολογισμοὶ κυμαίνονται μεταξὺ 2.200 ἐκ σταθ. δραχ. (Καραμάνος) μέχρι 1.000 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι ἡ παγκόσμιος κρίσις μᾶς εὔρε εἰς τὸ μέσον μὲ δαπανηθέντα διὰ τὰ 2 ἔργα περὶ τὰ 24 ἑκατ. δολλαρίων, ἐνῶ διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν των κατὰ τὰ ἀρχικὰ σχέδια ἀπαιτοῦνται ἕτερα 20 ἐκ. δολ. διὰ τὴν συμπλήρωσιν καὶ ἐπιπροσθέτως ἄλλα 23 ἑκατ. δολαρίων διὰ τὴν ἀξιοποίησιν των. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐννοεῖται ἡ ἐξεύρεσις διὰ δανεισμοῦ τοιούτων ποσῶν μετὰ τὴν πώχενσιν εἶναι οὐτοπία, ἔστω καὶ ἂν μειωθῶν κατὰ σημαντικὸν βαθμὸν οἱ ἀνωτέρω ἀριθμοί.

Συνεπῶς ἡ ἰσχυροποίησις τῆς οἰκονομίας διὰ τῶν προσόδων τῶν παραγωγικῶν δὲν πρέπει ν' ἀνεμένεται ἄμεσος καὶ διότι ἀντιθέτως δρᾷ κάποιος ἄλλος συντελεστής ἐξουδετερώων τὰ ἀγαθὰ αὐτῶν, καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὅτι θ' ἀλοπερατωθῶν: ἡ αὐξησης δηλ. τοῦ πληθυσμοῦ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὁδοποιίαν ὠρίσθησαν κατασκευαστέαι 2525 χιλιόμετρων νέαι ὁδοὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἤρχισε ταυτοχρόνως ἡ κατασκευὴ 1500 χιλ.

1) Ἴδε Φιλάρητον «Διὰ τοῦ Καπνοῦ κλπ.» σελ. 47 δπου καὶ λεπτομερεῖς πληροφορίαι.

εἰς 100 τμήματα τῆς χώρας, χωρὶς νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ σπουδαιότης ἀναλόγως τῆς ὁποίας νὰ ἐστρέφετο ἡ προσοχή.

#### IV

Βεβαίως ἡ διαρρεύσασα 10ετία ἔχει νὰ παρουσιάσῃ καὶ ἓνα πλῆθος ἄλλων ἀντιδράσεων διὰ τῶν ὁποίων εἴτεινε νὰ ἰσορροπήσῃ ἡ οἰκονομία πρὸς τὴν διαταχθεῖσαν παραγωγικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἰσορροπίαν (λ. χ. ὁ οἰκονομικὸς ὄργασμός, ἡ αὔξεις τῆς κινήσεως τῶν αὐτοκινήτων, σιδηροδρόμων, ὁ τουρισμός, ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἠλεκτρικῆς παραγωγῆς κλπ.) καὶ τῶν ὁποίων λεπτομερῆ ἀνάπτυξιν ἀποφεύγομεν διότι ἡ πρόθεσις μας συνίσταται εἰς τὴν σύλληψιν τῶν μεγάλων γραμμῶν ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐκινήθη ἡ οἰκονομία τοῦ τόπου μετὰ τὸ 1922 καὶ τὰς ἀντιδράσεις τῆς πρὸς ἀνάγκησιν τῆς ἀπωλεσθείσης παραγωγικῆς καὶ κοινωνικῆς ἰσορροπίας.

#### II. ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ (πίστεως).

##### α) Σταθεροποιήσις.—Κριτικὴ σύνθεσις ἐνεργητικοῦ Ε.Τ.Ε.

Ἡ προσπάθεια τῆς ἐκκαθαρίσεως τοῦ παρελθόντος καὶ τῆς δημιουργίας νομίματος; τὸ ὁποῖον θὰ εἶχε τὴν ἐλκτικὴν ἰδιότητα τοῦ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἑλληνικοῦ κεφαλαίου, ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν μᾶς νέας περιόδου ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἰστορίᾳ τῆς τελευταίας δεκαετίας. Τὴν ἀνάγκην ὅμως αὐτὴν ἐπέβαλλον καὶ ἄλλοι ἀντικειμενικοὶ παράγοντες, ὅπως ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνασυνδέσεώς μας μετὰ τὴν χρηματαγορὰν τοῦ Σίτου.

Τὰ ζητήματα τὰ συνδεόμενα μετὰ τὴν σταθεροποίησιν εἶναι πολλὰ καὶ ἀπλῆ ὑπόμνησις τῶν θὰ μᾶς ἦγεν ἄλλου.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι μετὰ τὴν σταθεροποίησιν ὁ πρῶτος κύκλος τῶν ἀντιδράσεων τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας τόσον εἰς τὸ κυρίως οἰκονομικὸν ὅσον καὶ τὸ δημοσιονομικὸν πεδῖον ἔκλεισε. Ἡ κάλυψις τῶν ἐλλειμμάτων τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ ἡ δημιουργία περισσευμάτων μᾶς ἐνέπνευσε αἰσιοδοξίαν ὥστε νὰ ὑποστηρίζεται ἐπισήμως «ὅτι ἡ μείωσις τοῦ καλύμματος οὐδὲν ἐνέχει τὸ ἀσύνηδες ἢ κἂν τὸ ἀνησυχαστικόν».

Τὸ γενικώτερον σφάλμα δὲν εἶναι ἡ ἐπιβολὴ τῆς σταθεροποιήσεως ἐν Ἑλλάδι, ὅσον καὶ ἂν ἡ ἀκημψία τὴν ὁποίαν προκαλεῖ αὕτη νὰ συνεπάγῃ δυσαρέστους συνεπείας, διὰ μίαν οἰκονομίαν ἀγωνισθῶσαν νὰ προσαρμοσθῇ, ὅσον ἡ πίστις ἢ τυφλὴ ὅτι «οἰκονομικὴ κρίσις ἐν Ἑλλάδι εἶναι κατὰ βάσιν νομισματικὴ, ὀφειλομένη κυρίως εἰς τὸν διενεργηθέντα κατὰ τὸ παρελθὸν εὐρὺν πληθωρισμόν» (Ζολώτας). Ἡ παραγνώρισις τῶν ὀργανικῶν αἰτιῶν τῆς κρίσεως καὶ ἡ μὴ λήψις ἐγκαίρως μέτρων, καθὼς καὶ ἡ πιστὴ ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ Banking Principle μαζὶ μετὰ τὴν σύστασιν τοῦ ἐνεργητικοῦ τῆς Ἐκδοτικῆς ἐπέφεραν τὸ ἀποτέλεσμα, συνεργούντων βεβαίως καὶ ἄλλων ἐξωγενῶν ἰσχυρῶν αἰτιῶν.

Ἡ σταθεροποίησις ἔστω καὶ ὑπὸ τὴν φόρμαν τῆς Κ.Τ.Ε. δὲν θὰ ἐπέφερε ἐκεῖνα τὰ ἀποτελέσματα καὶ δὲν θὰ ἀπεδεικνύετο τόσον εὐθραυστός ἂν τὸ ἐνεργητικὸν τῆς Ἐκδοτικῆς δὲν ἦτο τόσον παγιωμένον καὶ ἡ ἀσκη-

σις τῆς προεξοφλήσεως δὲν ἦτο τόσοσ πεπερασμένη. Βεβαίως θὰ πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι οἱ διοικοῦντες τὸ ἐκδοτικὸν ἴδρυμα ἀπέβλεπον εἰς μίαν βαθμιαίαν συγκέντρωσιν ὄγκων καταθέσεων μακροπροθέσμων (ταμειυτηρίων, φιλανθρωπικῶν κλπ.) δι' ὧν θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ ἄσκησις πιστωτικῆς πολιτικῆς, ἡ ἐπελθοῦσα ὅμως κρίσις ἀνέκοψε ὠρισμένας προϋποθέσεις, ἐδημιούργησεν ὅμως καὶ ἄλλας εὐνοϊκὰς διὰ τὸν Κεντρικὸν ἴδρυμα, τοῦ ὁποίου ἡ ὀλοκλήρωσις διὰ τῶν μέτρων αὐτῶν ἐπιβάλλεται σήμερον ὑπὲρ ποτέ.

### **Σύνθεσις Ἐνεργητικοῦ Ε.Τ.Ε.**

Σύμφωνα μὲ ἐπίσημα στοιχεῖα τὸ ὅλον ζήτημα ἔχει ὡς ἑξῆς :

Ὡς γνωστὸν κατὰ τοὺς ὅρους τῆς ἀπὸ 27 Ὀκτωβρίου 1927 μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος Συμβάσεως ἡ τελευταία αὕτη Τράπεζα μετεβίβασεν εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος τὰ κάτωθι στοιχεῖα, ἅτινα ἀπετέλεσαν τὸ Ἐνεργητικὸν καὶ Παθητικὸν αὐτῆς.

#### **1) Ἐνεργητικόν.**

α) Κάλυμμα εἰς χρυσὸν αὐτούσιον εἰς Νομίσματα καὶ ράβδους	δρ. 876.000 000
Εἰς ἔξωτερικὸν Σύνμα χρυσῆς βάσεως	2.066.000.000
	<hr/>
	Δρ. 2.942.000.000

Εἰς τὸ ἀνωτέρω ποσὸν προσετέθη καὶ τὸ τμήμα τοῦ τριμεροῦς Δανείου ἐκ Λ. Στ. 3.000.000 προωριζομένον πρὸς ἀπόσβεσιν ἰσαξίου ποσοῦ ὀφειλῆς τοῦ Δημοσίου.

» 1.125.000.000

Σύνολον καλύμματος Δρ. 4 067,000.000

β) Ἐτερον Ἐξωτερ. Σύνμα μὴ χρυσῆς βάσεως Δρ. 9.000.000

#### **γ) Ὄφειλαὶ Δημοσίου**

Αἱ πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος ὑφιστάμεναι ὀφειλαὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν πρὸς δικαιούχους Ἀνταλλαξιμους καταβολῶν τοῖς μετρητοῖς ἐκ Δρ. 800.000.000 ἀνήρχοντο εἰς περίπου

Δρ. 6.800.000.009.

Ἐξ αὐτῶν μετεβιβάσθησαν εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος τὰ κάτωθι δάνεια τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου, ρητῶς κατονομαζόμενα ἐν τῇ ρηθείσῃ Συμβίσει.

I) Δάνεια ἐπ' ἀναγκ. κυκλοφ. καὶ προσωρ. δάνεια Δρ. 2.816.000.000	
Εἰς μείωσιν τοῦ ἄνω ποσοῦ ἐξεχωρήθησαν εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος.	
1) ἡ ἀναλογοῦσα εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Δημόσιον συμμετοχὴ τοῦ εἰς τὰ ἀποθεματικά Νόμου 2577 τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς	Δρ. 75.000.000
2) ἡ ἀξία τοῦ παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ κατατεθειμένου διὰ λ)σμὸν τοῦ Δημοσίου, χρυσοῦ συμφώνως τῷ Ν. Δ.	» 20.000.000
3) ἡ συναλλαγματικὴ διαφορὰ ἐπὶ τοῦ ἀποκτηθέντος Συν]τος συμφώνως τῇ Ν.Δ. 23]4]23	» 30.000.000
4) Τὸ προϊόν τοῦ τριμεροῦς Δανείου ἐκ Α.ΣΤ. 3.000.000	1.125.000.000 ἤτοι Δρ. 1.250.000.000
Ἐπίλοιπον κυκλοφορίας	» 1.566.000.000
II) Δάνεια Νόμου ΓΧΜΒ	» 1.118.000.000
III) Δάνεια εἰς χρυσὸν Δρ. Χρ. 16 436.000	» 244.000.000
	<u>Σύνολον Δρχ. 2.928.000.000</u>

Ἐπίσης μετεβιβάσθησαν εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος κατόπιν κοινῆς μεταξὺ τῶν δύο Τραπεζῶν συμφωνίας καὶ τὰ κάτωθι δάνεια τοῦ Δημοσίου :

1) Ἐπίλοιπον δανείου 1.1]20]ο 1925	
Α.ΣΤ. 1.800.000.	Δρ. 652.000.000
2) Δάνειον Ν.Δ. 22]4]1924 καὶ 5]8]25	
Δρ. 8 500.000	» 2.000.000
3) Ἐπίλοιπον δανείου ἐπισιτισμοῦ	» 177.000.000 831.000.000
	<u>Γεν. σύνολον 3 759.000.000</u>

Οὕτω τὸ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἀνωτέρω καταβολῶν ἐκ Δραχμῶν 1.250 ἑκατ. καθαρὸν ὑπόλοιπον ὀφειλῶν τοῦ Δημοσίου ἐκ Δραχμῶν 5.550.000.000 κατενεμήθη μεταξὺ τῶν δύο Τραπεζῶν ὡς κάτωθι :

Εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος Δρ.	3.759.000.000	-
» » Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος	1.791.000.000	

ἤτοι ἀναλογίαν ἐπὶ τοῦ συνόλου διὰ τὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος 67.1]20]ο καὶ διὰ τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος 32. 1]2 ο]ο.

δ) Συναλλαγματικαὶ καὶ Γρ]να Ἐσωτερικοῦ. Σύνολον Δρ. 50.000.000	
ε) Ἄλλα στοιχεῖα Ἐνεργητικοῦ	» 43.000.000
	<u>Σύνολον Ἐνεργητικοῦ Ἐκδοτικῆς Δρχ. 7.929.000.000</u>

## 2) Παθητικὸν

α) Τραπεζικὰ γρ]για ἐν κυκλοφορίᾳ	Δρ. 4.863.000.000
β) Ὑποχρεώσεις ὄψεως εἰς Δραχμὰς	> 1.523.000.000
γ) » » » ἔξωτερικὸν συν]μα	> 103.000.000
δ) » » » ἕτερον »	> 9.000.000
ε) Ἔτερα στοιχεῖα Ἐνεργητικοῦ	> 31.000.000
	<hr/>
	Δρ. 7.529.000.000
ΣΤ. Μετοχικὸν Κεφάλαιον	Δρ. 400.000.000
	<hr/>
	Δρ. 7.929.000.000

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν προεκτιθεμένων στοιχείων προκύπτει ὅτι τὸ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν εἰς Ἐξωτερικὸν Σύνμα ὑποχρεώσεων ὄψεως, τὸ καθαρὸν κάλυμμα εἰς χρυσὸν καὶ Ἐξωτερικὸν Σύνμα ἀνήρχετο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς Δρ. 3.964.000.000 ἀντιστοιχοῦν εἰς ποσοστὸν 53,67 ἡτοι κατὰ 3 μονάδας περίπου ἀνώτερον τοῦ ὑπὸ τῆς Συμβάσεως ὀριζομένου, ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἐκ κυκλοφορίας τραπεζικῶν γραμματίων καὶ τῶν εἰς Δραχμὰς ὑποχρεώσεων ὄψεως.

Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ ἀνωτέρω ποσὸν τοῦ εἰς ἔξωτερικὸν συνάλλαγμα χρυσοῦς βιάσεως καλύμματος περιλαμβάνετο καὶ ἡ ἀξία τῶν ὁμολογιῶν Ἐθν. Δανείων εἰς χρυσὸν ἀνερχομένη συμφώνως τῇ τότε γενομένη ἔκτισει εἰς Δραχμὰς 233 ἑκατ. περίπου. Τὰς ὁμολογίας ταύτας ἡ Τράπεζα ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐκποιήσῃ εὐθὺς ὡς θὰ καθίστατο τοῦτο δυνατόν, πάντως ἐντὸς πενταετίας, ἐκ δὲ τοῦ προϊόντος τῆς ἐκποιήσεως αὐτῶν νὰ ἀποκτήσῃ στοιχεῖα δυνάμετα νὰ περιληφθῶσιν εἰς τὸ κάλυμμα ὡς τοῦτο ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ ἀρθροῦ 62 τοῦ Καταστατικοῦ.

Τὸ σπουδαιότερον ὁμῶς εἶνε ὅτι δὲν ἐκάλυψε τὸ ἐκ δοχ. 400 ἑκατ. κεφάλαιον τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ὅπερ συμφώνως πρὸς τὸ ἀρθρον 2 τῆς Συμβάσεως τῆς 27 Ὀκτωβρίου 1927, ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος νὰ καταβάλλῃ εἰς τὸ ἄρτιον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ μόνον μετεβίβασεν εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην στοιχεῖα ρευστοποιήσιμα δραχμῶν 50 ἑκατ. μόνον, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἐκ Δοχ. 350.000.000 συνεψήφισε πρὸς μεταβίβασθῆσας ὀφειλὰς τοῦ Δημοσίου, ἀποτελούσας ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των ἀκίνητοποιημένον ἐνεργητικόν.

Οὕτω ἡ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς εὐρέθῃ βεβαρυμένη μὲ στοιχεῖα Ἐνεργητικοῦ τῆς ἀκίνητοποιημένα καὶ ἐλαχίστην ἀποδίδοντα πρόσοδον, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς ποσοστὸν 470)ο περίπου ἐπὶ τοῦ συνόλου τοῦ Ἐνεργητικοῦ τῆς.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο σαφές, ἡ Ἐκδοτικὴ Τράπεζα ἅμα τῇ ἰδρύσει τῆς εἶχε 470)ο ἀκίνητοποιημένον ἐνεργητικὸν καὶ 530)ο κάλυμμα, ἐπομένως ἂν ἤθελε νὰ παρέμβῃ ἔπρεπε νὰ ἀντλήσῃ ἀπὸ τὸ ἐκδοτικὸν περιθώριον, τὸ ὁποῖον ὁμῶς καὶ διαρκῶς ἐμειοῦτο καθ' ὅσον τὸ ἰσοζύγιον λισμῶν

ἔκλινε μὲ ἔλλειμμα καὶ μέρος τοῦ ἔλλείμματος ἐκαλύπτετο ὅταν δὲν ἐφθάνον τὰ δάνεια ἀπὸ τὰ εἰς συνάλλαγμα διαθέσιμα τῆς Ἐκδοτικῆς.

Τὸ νευραλγικὸν σημεῖον τῆς Ἐκδοτικῆς ἦτο αὐτὸ παρέχον εὐρὺ στάδιον διὰ τὴν ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων χρησίμων διὰ τὴν καλύτεραν διαπίστωσιν τῆς μετέπειτα πορείας τῆς.

Ἐτέρων σημεῖον τὸ ὁποῖον ὑπεσχέθημεν νὰ θίξωμεν εἶναι ἡ ἄσκησις τῆς Πολιτικῆς τοῦ προεξοφλητικοῦ τόκου. Καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ὑπάρχουν ἀντίθετοι ἀπόψεις, ὅσον ἀφορᾷ τὴν τακτικὴν τῆς (1).

### **Β) Πολιτικὴ προεξοφλητικὸν τόκου.**

Ἡ στάσις τῆς Ἐκδοτικῆς ἀπέναντι τῆς χρηματαγορᾶς μετεβλήθη διαδοχικῶς οὕτω ἔχομεν τὴν περίοδον ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς τῆς μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1930, τὴν μέχρι τῆς ἀγγλικῆς κρίσεως καὶ τὴν μετέπειτα.

Ἡ πρώτη περίοδος χαρακτηρίζεται ἀπὸ σιενὴν προσήλωσιν εἰς τὴν μὴ παροχὴν πιστώσεων, φοβουμένη πιστωτικὸν πληθωρισμόν, ἡ ὁποία θὰ ἐπηρέαζε καὶ τὴν σταθεροποίησιν λόγῳ ὑψώσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο, ἀγομένη ἀπὸ αὐτὴν τὴν πολιτικὴν νὰ περαιορίζετο εἰς ἓνα τόκον προεξοφλητικὸν ὀνομαστικῆς ἀξίας, τὸν ὁποῖον ὑπεβίβαζε ἢ ἀνεβίβαζε χωρὶς ν' ἄσκη τὴν ἀνάλογον ἐπίδρασιν εἰς τὴν χρηματαγορᾶν, ἡ ὁποία ἐσχημάτιζε ἀπὸ τὴν προσφορὰν καὶ ζήτησιν τῶν κεφαλαίων, ἕτερον τοιοῦτον εἰς δ ἰ ἄ φ ο ρ ο ν ὕ ψ ο ς , ἐλάχιστα ἐπηρεαζομένη ἀπὸ τὸν ἐπίσημον. Παρατηρήθη μάλιστα ὑποβίβασμός τοῦ τόκου καθ' αὐτὴν τὴν περίοδον ἀπὸ 10 ο)ο εἰς 9 ο)ο καθ' ἣν ἀκριβῶς ἐποχὴν ἡ ζήτησις πιστώσεων ἦτο ἐξαιρετικὴ.

Ἡ μὴ ἐπέμβασις τῆς Ἐκδοτικῆς πρὸς χορήγησιν πιστώσεων συμπληρωματικῶς πρὸς ὅσας ἔδιδον αἱ ἄλλαι Τραπεζαί, ἠνάγκασεν αὐτὰς διὰ ν' ἀνταποκριθοῦν εἰς τὴν ζήτησιν νὰ μετατρέψουν μεγάλο μέρος τῶν εἰς συνάλλαγμα διαθεσίμων τῶν εἰς δραχμὰς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον *διόγκωσε* τὴν κυκλοφορίαν καὶ ἐπέτρεψε συνεπῶς τὴν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐξαγωγὴν συναλλάγματος, δηλ. ἐκείνο τὸ ὁποῖον ἐπεδίωκε ν' ἀποφύγη δὲν τὸ ἀπέφυγε, (ἴδε καὶ αὐξήσιν συναλλαγματικοῦ ἀποθέματος κατὰ τὸ 1928 ὀφειλομένην εἰς τὸν ἀνωτέρω λόγον, τὴν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν δραχμὴν, καὶ τὸ συμφέρον τῆς μετατροπῆς τοῦ ἐξωτ. συναλλάγματος εἰς δραχμὰς. Ἡ μείωσις παρατηρήθη κατὰ τὸ 1929 ἰδίως ἔτος οἰκονομ. ἐντάσεως, τοῦ καλύμματος κατελθόντος ἀπὸ 4240 εἰς 3115 ἔκ. (ἴδε ἔκθεσιν Ἐκδοτικῆς 1929 σελίς 10).

Ἀπὸ τοῦ 1930 ὅμως καθ' ἣν ἐξεδηλώθη ἡ κρίσις καὶ ἐν Ἑλλάδι, τὴν χρηματαγορᾶν χαρακτηρίζει ρευστότης καὶ αὐξήσις τῶν καταθέσεων, ἡ ὁποία φυσικὰ ἐ μ ε ἰ ὡ σ ε τὸν τόκον κάτω τοῦ προεξοφλητικοῦ τόκου 9ο)ο τῆς Ε.Τ.Ε. Τὸ γεγονός αὐτὸ ὅπως εἶναι γνωστὸν ἐσπρωξε τὰς ἑλληνικὰς Τραπεζὰς νὰ ἀκολουθήσουν μίαν τακτικὴν, ἡ ὁποία τόσον τὰς στοιχίζει

1) Ἴδε καὶ Χριστοδουλόπουλον, Τσιμκάλην, Σαουνάτσον περὶ τῆς πιστωτικῆς πολιτικῆς.

σήμερον, ἐστράφησαν δηλ. τότε εἰς τὴν ἀγορὰν ἐθνικῶν ἐντόκων εἰς χρυσόν, ἰδίως χρωματάφων μετατρέψασαι μέρος τῶν εἰς δριχμάς διαθεσίμων των εἰς σ υ ν ἄ λ λ α γ μ α , πράγμα τὸ ὁποῖν καὶ πάλιν ἐπληράσατο τὸ κάλυμμα.

Ἐν τούτοις ὁ προεξοφλητικὸς τῆς τόκου τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ὑψηλὸς καὶ κανεὶς δὲν προσέφευγε εἰς αὐτήν, ἐφ' ὅσον ἡ χρηματαγορὰ παρῆχε εἰς χαμηλότερα ὄρια τόκου πιστώσεις· ἡ ἐπιβαλλομένη τακτικὴ τότε ἦτο ἡ μείωσις τοῦ προεξοφλητικοῦ ἐπιτοκίου μέχρι ἐνὸς σημείου καὶ ἡ διὰ τῆς ἐπιδριχίσεως τῆς Ἐκδοτικῆς ὑψώσις τοῦ τόκου τῆς ἀγορᾶς, ὥστε ν' ἀποφευχθῆ ἡ διαρροὴ τοῦ συναλλάγματος. Ἴσως, ὅπως δύναται νὰ ὑποστηριχθῆ, νὰ μὴ ἦτο ἄστοχος τότε καὶ ἡ παρ' αὐτῆς σ υ γ κ ἔ ν τ ρ ω σ ι ς ὑ π ὀ μ ο ρ φ ῆ ν δ ε σ μ ε υ μ ἔ ν ω ν κ α τ α θ ἔ σ ε ω ν τῶν ρευστῶν διαθεσίμων τῶν ἄλλων Τραπεζῶν πρὸς δημιουργίαν τ ε χ ν η τ ῆ ς σ τ ε ν ὀ τ η τ ο ς .

Ἡ τρίτη περίοδος ἀπὸ τῆς Ἀγγλικῆς κρίσεως καὶ ἐντεῖθεν ὑπῆρξε περίοδος χρηματικῆς στενότητος. Αἱ καταθέσεις ἠλαττώνοντο, τὰ διαθέσιμα τῶν Τραπεζῶν ἐπίσης ἐμειοῦντο καὶ ὁ τόκος προεξοφλήσεως ἠΐξησε ἀπυτόμως, ἐνῶ τὸ κάλυμμα ἐξακολουθητικῶς ἐμειοῖτο. Δύο κατευθύνσεις ὑπῆρχον ἢ πλήρης περιστολὴ τῶν πιστώσεων ἢ ἐλευθερωτέρα πολιτικὴ ἢ ἀνάγκη τῆς διατηρήσεως τῆς χρυσῆς βιάσεως ἐπέβαλε τὴν πρώτην, αἱ ἀνάγκαι τῆς ἀγορᾶς τὴν δευτέραν· ὀρθῶς ὑπερίσχυσε ἡ δευτέρα, ἡ ὁποία καὶ συνεχίζεται ἀκόμη εὐρύτερον μετὰ τὴν ἄρσιν τῆς χρυσοῦς βιάσεως, ἐκδηλουμένη καὶ εἰς τὴν συνεχῆ μείωσιν τοῦ ἐπιτοκίου.

Πράγμα περιέργον, ἡ ἐπίδρασις τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν χρηματαγορὰν ἐκδηλαῦται πραγματικῶς μόνον μετὰ τὴν ἄρσιν τῆς χρυσοῦς βιάσεως, ὀφειλομένη εἰς τὸ γεγονός τῆς ἀκίνητοποιήσεως τῶν ἐνεργητικῶν τῶν ἄλλων Τραπεζῶν, καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ ἔχουν κάποιαν ρευστότητα, ἐνῶ ἡ Ἐκδοτικὴ εἶναι ἀπηλλαγμένη μέχρι τινος τῆς ὑποχρεώσεως αὐτῆς ἐφ' ὅσον δύναται νὰ ἐκδίδῃ τραπεζογραμμάτια νομίμου κυκλοφορίας ὑπὲρ τὴν κοινωνικὴν ἀποταμίευσιν, δημιουργοῦσα οὕτω ἀναπληρωματικὴν ἀγοραστικὴν δύναμιν (διευρύνουσα δηλ. τὴν προσφορὰν κεφαλαίων μέσα εἰς τὴν πιστωτικὴν ἀγορὰν).

Τὴν πολιτικὴν αὐτὴν συνειδητότερον ἀκολουθουμένην καὶ ἐμπνεομένην καὶ ἀπὸ ἄλλους προσανατολισμοὺς ὀλιγότερον πιστοὺς πρὸς τοὺς τοῦ Banking principle καὶ περισσότερο τοὺς τοῦ Currency principle θέλομεν ἐξετάσῃ εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ παρόντος.

Πιστεύομεν ὅτι ἀπὸ τὴν καλὴν κυκλοφορικὴν πολιτικὴν, δι' ὄντως ἐξαρτῶνται πολλὰ πράγματα, ἀφ' οὗτου ἡ πηγὴ τῶν κεφαλαίων τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐστερεοῦσεν.

Κυκλοφορία.

Αὕτη ἀνήρχετο εἰς 4.863 τὴν 14]5]28

» 5.445 μ. ὄρος 1928

» 5388 μ. » 1929

» 4.895 μ. » 1930

» 4.113 μ. » 1931

» 4.257 μ. » 1932

Τὸ 1932 ὅμως ὀφείλει νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο κατηγορίας, Ἡ πρώτη μέχρι Ἀπριλίου καθ' ἣν ἦρθη ἡ χρυσῆ βᾶσις καὶ ἡ ἑτέρα τὸ ὑπόλοιπον διάστημα. Πρόκειται περὶ δύο διακεκριμένων ἐντελῶς περιόδων.

#### ΙΣΟΖΥΓΙΟΝ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΩΝ

Ἡ σταθεροποίησις ἂν ἠκολουθήθη ἀπὸ σφάλματα ἐν τούτοις ἀναμφισβητήτως, συνετέλεσε εἰς τὴν κίνησιν ἑλληνικῶν κεφαλαίων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἡ ὁποία συνεκράτησε τὸ βιωτικὸν ἐπίπεδον εἰς σχετικὸν ὕψος, ἐπιτρέψαν καὶ τὸν δανεισμὸν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν παραγωγικῶν ἔργων. Ἄλλο ἂν γενικώτεροι παράγοντες μὴ δυνάμενοι νὰ προβλεθῶν ἀνέτρεψαν ὅλας τὰς προϋποθέσεις αὐτῆς καὶ δὲν μᾶς ἄφησαν νὰ ὀλοκληρώσωμεν τὰ στηρίγματα τοῦ ἐθνικοῦ νομίσματος.

Ὑπελογίσθη ἀπὸ τὸν κ. Διομήδην ὅτι ἐντὸς τῆς τετραετίας 1928-31 εἰσῆλθεν ἑλκυσόμενον ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνην ποῦ τοῦ ἐνέπνεεν ἡ δραχμὴ ποσὸν περὶ τὰ 30 ἐκ. λιρῶν, ἐπιχείρημα τὸ ὁποῖον καὶ μόνον αὐτὸ εἶνε ἱκανὸν νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἄποψιν τῆς σκοπιμότητος τῆς σταθεροποιήσεως καὶ τὴν ἀνάγκην σταθεροῦ μέτρου ἀξιῶν μαζὺ μὲ τὸ ἕτερον, ὅτι συνετέλεσε ἡ εἰσορῆ αὐτῆ νὰ ἀυξηθοῦν κατὰ τὰ μετὰ τὴν σταθεροποίησιν ἔτη αἱ καταθέσεις τῶν τραπεζῶν.

Τὴν κίνησιν τοῦ ἰσοζυγίου λ)σμῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρέχουν τὰ κάτωθι στοιχεῖα τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος:

**'Ισοζύγιον τῶν πληρωμῶν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τοῦ ἔξωτερικοῦ κατὰ τὰ ἔτη 1929, 1930, 1931 καὶ 1932**  
(Εἰς χιλιάδας χρυσῶν λιρῶν)

	1929		1930		1931		1932	
	Ἔνεργητ.	Παθητικ.	Ἔνεργητ.	Παθητ.	Ἔνεργητ.	Παθητ.	Ἔνεργητ. Δολλάρια	Παθητ. Δολλάρια
<b>I. ΕΜΠΟΡΙΟΝ</b>								
1. Ἐξαγωγή . . . . .	18.717	35.400	15.782	28.935	11.118	23.348	34.900	65.200
2. Ἐισαγωγή . . . . .	955	176	872	194	1.205	238	4.397	
3. Ἐσοδα ναυτιλίας . . . . .								164
4. Ἀσφάλιστρα . . . . .								
	19.672	35.576	16.654	26.129	12.323	23.586	39.297	65.364
<b>II. ΚΙΝΗΣΙΣ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ</b>								
1. Τόκοι διαθ. ἐκδοτικοῦ ἰδρύματος . . . . .	423		230		137		171	
2. Τόκοι διαθ. ἑλλην. ἀγορᾶς . . . . .	212		63				140	
3. Τόκοι Ἐθνικῶν Δανείων εἰς χρυσόν· πληρωτέων ἐν Ἑλλάδι . . . . .	1.300		1.450		823		3.546	
4. Ἀ)σμός Δημοσ. ἔπανορθ. κλπ. . . . .	153		1.084		962			
5. Τραπεζιτώσεις . . . . .	3.120	1.250	2.470	1.100	2.100	626		3.254
6. Ὑπηρεσία δημ. χρέους . . . . .		4.600	4.776	4.776	4.960	4.960		5.907
7. Λοιπαὶ ἀνάγκ. δημοσίου . . . . .		3.192	4.089	4.089	1.144	1.144		5.162
8. Τόκοι καὶ μερίδια ξένων κεφαλαιῶν τοποθ. ἐν Ἑλλάδι . . . . .		500		650		758		1.940
9. Ἐξαγωγή χρεωγράφων . . . . .		1.560		2.840		914		1.500
10. Ἐξοδα ἐλλήνων ταξιδ. τροφεία . . . . .		964		1.033		981		
	5.208	12.066	5.297	14.488	4.142	9.443	3.857	17.763

	1929		1930		1931		1932	
	Εἰ; χρῶσ. λῆσ;	Πᾶθῆ.	Εἰ; χρῶσ. λῆσ;	Πᾶθῆ.	Εἰ; χρ. λῆσ;	Πᾶθῆ.	Εἰ; δολλᾶρια χλ.	Πᾶθῆ.
	Ἐνεργῆ.	Πᾶθῆ.	Ἐνεργῆ.	Πᾶθῆ.	Ἐνεργῆ.	Πᾶθῆ.	Ἐνεργῆ.	Πᾶθῆ.
	24 880	47 642	21 951	43 617	16 465	33 029	43 154	83 127
	7 815		8 359		7 084		14 000	
	1 400		1 000		998		4 156	
	4 682		3 795		1 523		7 000	
	2 999		279		2 018		11 283	
	3 029		6 184		2 653		237	
	2 837		2 049		2 298		3 297	
	22 762		21 666					
	47 642	47 642	43 617	43 617	33 039	33 039	83 127	83 127
	—	8 865	—	8 512	—	6 969	—	14 817
	—	Λ. χρ.	—	Λ. χρ.	—	Λ. χρ.	—	δολλᾶρια

III. ΑΔΗΛΟΙ ΠΙΘΟΡΟΙ

1. Μεταναστευτικᾶ ἑμβᾶσματα . . . .
2. Τουρισμῶ; . . . .
3. Εἰσοδήματα ἑλληνη. ἑν ἑξῶτερικῶ; λοιποῖ ἀδηλοῖ πόροῖ δια τὸ 1932 . . . .

IV. ΕΞΙΣΩΣΙ;

1. Μῆτωσι; κηλῆματο; . . . .
2. Ξῆνη ἑνίσχυσι; μέσῳ ἑκδοτ. ἰδρῶμ. . . .
3. Ξῆνη ἑνίσχυσι; μέσῳ ἀγορᾶ; καὶ ἀπροσδιό;ματο; δια τὸ 1932 . . . .

\* Ἀθροῖσι; . . . . .  
 Διαφορᾶι (ἑτήσιον ἑλλειμμα . . . . .)

Τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν εἶνε ἡ διάφορος σύνθεσις τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ σκέλους, τοῦ μὲν ἐξαιρετικῶς εὐπαθοῦς (τοῦ ἐνεργητικοῦ), ἐνῶ τὸ παθητικὸν ἀπετελεῖτο ἀπὸ παγίας ὑποχρεώσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐκπληρωθῶν εὐθὺς ὡς ἐσταμάτησαν αἱ πηγαὶ παρὰ μὲ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἐκπληρώσεως ὑποχρεώσεων καὶ τὴν ἀναστολήν των.

### III. ΔΑΝΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΧΡΕΩΣΙΣ - ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΒΑΡΥΝΣΙΣ

1) Χρῆσις Χώρας: Τίποτε φυσικώτερον δὲ νὰ ἤρχισεν ἡ ἀδυναμία αὐτὴ καταβολῆς τῶν ὑποχρεώσεων ἀπὸ τὰς κρατικὰς τοιαύτας, αἱ ὁποῖαι ἠϋξήθησαν δυσαναλόγως καὶ ἀπετέλουν ἰδιάζον βῆρος εἰς τὸ παθητικὸν τοῦ ἰσοζυγίου λ)σιμῶν. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφύγων, τῆς ἀναπτύξεως τοῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ τῆς χώρας, τῆς ἐκτελέσεως τῶν παραγωγικῶν συνετέλεσε εἰς τὸ νὰ στραφῇ ἡ οἰκονομία πρὸς ζήτησιν κεφαλαίων ἀπὸ τὸ ἔξωτερικόν.

Ἡ σημερινὴ χρέωσις τῆς χώρας κατὰ τελευταίους ὑπολογισμοὺς (1) ἀνέρχεται κατὰ τὸ Α.Ο.Σ. ὡς ἑξῆς:

Εἰς δημόσιον ἔξωτερ. χρέος δολλάρ. 282 ἑκατ. (ἀναλογία ὀφειλομ. εἰς τὸ ἔξωτ.

» ἰδιωτικὸν » » 125 » » » »

Σύνολον χρ. Δολλαρ. 407 ἑκατ. μὲ λίρα 3,40 δολλάρια

Ἐναλυτικώτερον δὲ τὸ ἰδιωτικὸν ἔχει

- |  |                |
|--|----------------|
| 1) εἰς δάνεια Συγκοινωνιακά, λιμενικά, ναυτικά | 5.547.000 δολ. |
| 2) » » Βιομηχανικά                             | 12.637.000     |
| 3) » » Τραπεζικά                               | 31.422.000     |
| 4) » Ἐμπορικά χρέη                             | 35.198.000     |
| 5) » Συμμετοχὴ καὶ κεφάλαιον εἰς ἑλλην. ἐπιχ.  | 40.000.000     |

Σύνολον ἰδιωτικὸν 125 ἑκ. δολλαρίων.

Τὸ βῆρος αὐτὸ εἶνε τὸ ἀνώτερον ἀπὸ ὅλας τὰς Βαλκανικὰς καὶ παραδουναβίους χώρας, διότι ἀντιστοιχεῖ διὰ τὸν Ἑλληνα εἰς ἐπιβάρυνσιν διὰ τὸ δημόσιον μόνον χρέος κατὰ κεφαλὴν εἰς 43,07 δολ. ἐνῶ ὁ Τσεχοσλοβάκος ἔχει διὰ τὸν ἴδιον μόνον 12.1 δολ. ἡ χαρακτηριστικὴ αὐτὴ σύγκρισις εἶνε εὐγλωττος.

Τὸ σύνολον τῆς ὑπηρεσίας πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς χρεώσεως τῆς χώρας ἀνέρχεται περὶ 30.000.000 δολ. (ἦτοι 20 Δημ. ἔξωτερ. σὺν 10 ἰδιωτικόν) καὶ ἀντιστοιχεῖ εἰς ἐτησίαν ἐπιβάρυνσιν 4.58 δολ. κατὰ κεφαλὴν.

Ἡ σύγκρισις τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἔσωτερικοῦ χρέους πρὸς τὸ σύνολον τῆς ἔξαγωγῆς μας ἔχει ὡς ἑξῆς:

1) Ἴδε Στεφανίδην, Μπερνάρη «Οἰκονομολόγος» 26|3|31 καὶ ἰδίως Α.Ο.Σ.

**Ἑπηρεσία ἑξωτ. χρέους εἰς ο]ο ἐξαγωγῆς**

Ἑλλάς	81.080]ο
Οὐγγαρία	48 ο]ο
Ρουμανία	28 ο]ο
Γιουγκοσλαβία	29 ο]ο
Πολωνία	24 ο]ο
Ἀυστρία	22 ο]ο
Βουλγαρία	16 ο]ο

Ἀπὸ ἀπόψεως τοποθετήσεων τὸ ἑξωτερικὸν χρέος τῆς Ἑλλάδος κατανέμεται.

**Δολλάρια Ποσοστὸν**

1) Εἰς βραχυπρόθεσμον	49.355.000	12.110]ο
2) » μακροπρόθεσμον	357.951.000	87.890]ο
<b>Σύνολον</b>	<b>407.306.030</b>	<b>Δολλάρια</b>

Ἐκεῖνα ὅμως τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα παρέχουν ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον εἶνε ἢ κατὰ χώρας κατανομή τῆς χρεώσεώς μας (ὡς βάσις ἐλήφθη ἢ κατὰ χώρας πληρωμῆ τοῦ ἐτησίου τοκομεριδίου καὶ διὰ τὰ ἰδιωτικὰ ἢ χώρα εἰς τὴν ὁποίαν συνήφθη τὸ δάνειον).

Ὅφειλομεν τὰ ὡς κάτωθι Σύνολον ἑξωτ. χρέους ο]ο ἐπὶ τοῦ συνόλου εἰς χιλ. δολ.

Εἰς Ἀγγλίαν	274.631	67.42
Ἑνωμένης Πολιτείας	40.162	9.88
Γαλλίαν	30.652	7.52
Σουηδίαν	21.896	5.37
Βέλγιον	14.044	3.44
Γερμανίαν	6.985	1.71
Ἰταλίαν	6.728	1.65
Ἑλβετίαν	3.453	0,84
Ὀλλανδίαν	2.294	0,56
Λοιπὰς Χώρας	6.461	1.58

Σύνολον 407.306.000 δολλάρια

**Β') Συναφθέντα ἑξωτερικὰ δημ. δάνεια 1923-32.**

Διὰ τὰ ὀλοκληρώσωμεν τὰ δεδομένα παραθέτομεν πίνακα λεπτομερῆ τῶν συναφθέντων εἰς ἑξωτερικὸν νόμισμα δανείων ἀπὸ τοῦ 1923<sup>(1)</sup>.

**Δάνεια εἰς ξένον νόμισμα Δημοσίου ἀπὸ τοῦ 1923.**

1) Δάνειον Προσφυγικὸν 7ο]ο 1924	ΛΣΤ. 10.000.000
καὶ	Δολ. 11.000.000
2) Ὑδρεύσεως Ἀθηνῶν 8ο]ο 1925	Δολ. 11.000.000
3) Βελγικῆς Ἑταιρίας 8ο]ο πραγμ.	Δολ. 16.097.000

1) Περὶ τοῦ ὅλου ζητήματος τοῦ Δημ. Χρέους, ἴδε Μπερνάρη εἰς τὸ Δημ. Χρέος κλπ. ἀρθρον «Οἰκ. Ταχ.» 7)8)32.



Βουλγαρία	ποσοστὸν ο]ο	12,8
Γιουγκοσλαβία		13,2
Ἑλλάς		24,5 (τὴν ἀνωτέραν ὄλων).

Ἐν συγκρίσει δὲ πρὸς τὰ Βαλκάνια ἔχομεν τὴν ἀκόλουθον σχέσιν Ὑπηρεσίας δημοσίου χρέους ἐπὶ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος.

	Ἔσοδ. κατὰ κίτ.	Ἑπηρεσία	ο]ο ἀνα-
	εἰς φρ. χρ.	Δημ. Χρέους	λογία.
Ἑλλάς	365	34,70	9,25 ἀνωτέραν ὄλων
Βουλγαρία	268	7,96	2,98
Ρουμανία	367	8,50	2,32
Γιουγκοσλαβία	278	4,70	1,68

Ἀπὸ τὴν παράθεσιν αὐτῶν τῶν συγκρίσεων κατανοεῖ κανεῖς διατὶ ὑπέκυψεν ἡ Ἑλλάς τόσον ἀποτόμως ὅταν ἐσταμάτησεν ὁ δανεισμὸς καὶ ἐμειώθη ἡ εἰσροὴ συν]τος ἐκ τῶν ἀδήλων πύρων λόγῳ τῆς παγκοσμίου κρίσεως.

#### Δ') Τιμάριθμοι.

Διὰ τὰ κλείσωμεν τὰ στοιχεῖα τ' ἀφορῶντα τὴν περίοδον τῆς 10ετίας, παραθέτομεν τὴν κίνησιν τῶν τιμαρίθμων (βάσις 100 ἔτος 1914).

	Γεν. τιμ.	Στατ. ὑπηρ.	τιμ. χονδρ. Α.Ο.Σ.	Τιμ. ἡμερομισθ.
1920		351	—	293,85
1921		398	—	—
1922		636	—	—
1923		1181	—	778,77
1924		1235	—	—
1925		1414	—	—
1926		1633	—	—
1927		1790	—	—
1928		1868	—	1425,50
1929		1923	—	1359,40
1930		1683 ν.σειρὰ	—	—
1931		1670 6	1471	1358,40
1932		1863,5 (Λεκ]ριος)	1913	1358,40

Ἐκεῖνο πὸ εἶνε ἄξιον σημειώσεως, εἶνε

1ον) ὅτι ὁ τιμάριθμος χονδρικῆς πωλήσεως εὐρίσκεται εἰς τὰ αὐτὰ ἐπίπεδα μὲ τὸν τῆς λιανικῆς πωλήσεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν θὰ διαρκέσῃ βεβαίως, διότι ἡ ὑψωτικὴ πορεῖα καὶ τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ συνεχίζεται καὶ μοιραίως θὰ παρουσιασθῇ καὶ ἐκίθ 15-20ο]ο. καὶ

2ον) ὅτι ὁ ἐργατικὸς τιμάριθμος ἐνῶ εἰς τὰς διαφόρους βιομηχανικὰς χώρας, ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας καὶ Ρουμανίας, ἔχει ὑπερβῆ τὸν ἀντίστοιχον τῆς ἀκριβείας τῆς ζωῆς. εἰς ἡμᾶς συνέβη τὸ ἀντίθετον (καθυστερήσις κατὰ τὸ 1932 27ο]ο).

Τὸ γεγονός αὐτὸ ἐξηγεῖται ἀπὸ τὴν ἀφθονον προσφορὰν ἐργατικῶν χειρῶν λόγῳ τῆς ὑπάρξεως τῶν προσφύγων καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς μεταναστεύσεως.

Τὴ στατιστικὰ στοιχεῖα ἀναφέρουν ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν ἀνέρχεται εἰς 669.309 ἐργάτας (ἐξ ὧν 163.399 θήλειες) καὶ 161.825 ὑπαλλήλους, ἀπαρτίζοντες ἐν συνόλῳ τὰ 32,250% τοῦ ἐργαζομένου πληθυσμοῦ καὶ τὰ 13,400% τοῦ συνολικοῦ.

Φυσικὸν λοιπὸν ὄλος αὐτὸς ὁ ὄγκος νὰ ἐπηρέασε τὴν ζήτησιν τῆς ἐργασίας, τῆς ὁποίας τὰ ἡμερομίσθια δὲν συνεβιάδισαν πρὸς τὸν ρυθμὸν τοῦ τιμαρίθμου.

\* \* \*

Ἄπὸ τὴν μακρὰν αὐτὴν ἀναδρομὴν εἰς τὸ ἀπώτερον καὶ ἀπώτατον παρελθὼν καὶ τὴν προσπάθειαν διαχωρισμοῦ ἀνατομικῶς ὠρισμένων κυρίων ἐκδηλώσεων, τῶν ὁποίων τὴν ἐξέλιξιν ἐν τῷ χρόνῳ παρηκολουθήσαμεν ὅσον καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἀνιαρὰ ἢ πικράθεις στοιχείων μόνον, διεπιστώσαμεν, καί ποιας «μοιραίας γραμμᾶς» ποῦ διέπουν εἰς τὴν οἰκονομίαν μας καὶ τὰς ὁποίας παρεγνωρίσαμεν, ὅσον καὶ ἂν ἐπαναλαμβάνομεν αἱ προσπάθειαι τῶν πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἱθυνόντων νὰ διεπνέοντο πάντοτε ἀπὸ ἀγαθὰς διαθέσεις. Δυστυχῶς ἡ ὑπαρξὶς ἠθικοῦ θάρρους καὶ ἡ γενναία ἀντιμετώπισις ὀργανικῶς τῶν ζητημάτων δὲν εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον συναντᾶ κανεὶς καὶ τόσον συχνὰ εἰς τὴν χώραν αὐτὴν.

Ἐν τούτοις σήμερον ἡ πτώχευσις καὶ αἱ δευτεῖαι περιπτώσεις διέλυσαν τοὺς πέλους τῆς υπεραισιοδοξίας καὶ ἔδειξαν γυμνὰ τὰ πράγματα ἐπιβάλλεται συνεπῶς μὲ δεδόμενα τὴν ἀκριβῆ πραγματικότητα, ἡ καιάστρωσις ἐνὸς οἰκονομικοῦ καὶ παραγωγικοῦ προγράμματος ἀνταποκρινομένου πρὸς τὴν νέαν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν σύνθεσιν τῆς χώρας, ὅπως ἐδημιουργήθη μετὰ τὸ 1922 καὶ τὴν πτώχευσιν τοῦ 1932. Πιστεύομεν δὲ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ πραγματικότης ἐμπερικλείει πηγὰς δυναμικότητος, ὅχι βέβαια ἀφθόνουσ, ἱκανὰς ὅμως νὰ βελτιώσουν ἐν μέρει τὴν σημερινὴν θέσιν. Ἡ ἀνάπτυξις αὐτῶν μέχρις ἐνὸς μᾶξιμουμ εἶνε ἀνάγκη ἀπίλυτος διὰ νὰ προληφθοῦν *κοινωνικαὶ ἀναστατώσεις*.

Ἄλλὰ ποῖοι εἶνε οἱ προσανατολισμοὶ τοῦς ὁποίους νομίζομεν ὅτι ἐπιβάλλει εἰς τὴν ἑλληνικὴν πραγματικότητα ἡ «κατηγορηματικὴ προσταγὴ» τῶν πραγμάτων. Αὐτοὺς ἀκριβῶς ἐν συνεχείᾳ θὰ προσπαθίσωμεν νὰ διαγράψωμεν γενικῶς.

## ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟΝ

### Ι. Η ΠΤΩΧΕΥΣΙΣ ΤΟΥ 1932 ΚΑΙ Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΘΕΣΙΣ

Ἡ ἐπίτισις τῆς διεθνοῦς κρίσεως ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1931 καὶ ἡ κατακρήμνισις τῆς διεθνοῦς πίστεως ἐσταμάτησε τὸν δανεισμόν, ὁ ὁποῖος ἐκάλυπτε ἀφ' ἑνὸς τὰ ἑλλείμματα τοῦ ἰσοζυγίου λισμῶν, τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐμμέσως διὰ τῆς ἐνδυναμουμένης τεχνητῶς καταναλώσεως καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπέτρεπε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν παραγωγικῶν ἔργων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀνεμένετο κάποια αὔξεις τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος σημαντικῆ. Βεβαίως καὶ ἄνευ τοῦ δανεισμοῦ τὸ ἰσοζύγιον πληρωμῶν θὰ ἐξισορροπεῖτο εἰς βάρος ὁμοῦ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ζωῆς.

Δὲν εἶνε ὁμοῦ μόνον τὸ σταμάτημα τοῦ δανεισμοῦ ποῦ ἀνέκοψε τὴν οἰκονομικὴν πορείαν μας, ἡ ἐξαγωγή παρακολουθοῦσα τὴν διεθνή πτώσιν τῶν τιμῶν ἀπέφερε ὄλοεν καὶ μικρότερα ἔσοδα, ἐνῶ ἡ ναυτιλία καὶ τὰ ἐμβάσματα καθήρχοντο λόγῳ τῆς Ἀμερικανικῆς κρίσεως καὶ τῶν περιορισμῶν τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν.

Ἡ μείωσις τῶν ἐσόδων τοῦ ἐνεργητικοῦ σκέλους τοῦ ἰσοζυγίου λισμῶν τὰ ὁποῖα δὲν χαρακτηρίζει τὸ πάγιον, ἀλλ' ἐξαρτῶνται ἀπὸ ψυχολογικὰς ἐπιδράσεις ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀκαμψία τοῦ παθητικοῦ σκέλους, χαρακτηριζομένου ἀπὸ τὸν ὄγκον τῆς εἰσαγωγῆς εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης καὶ τὴν ὑπερσίαν, εἶδομεν πόσον δυσανάλογον, τοῦ ἐξωτερικοῦ δημοσίου χρέους, ἐδημιούργησαν τὴν ὀξυτάτην αὐτὴν συναλλαγματικὴν κρίσιν, τὴν ὁποῖαν ἐκφράζει καλύτερα ἀπὸ κάθε τι ἡ ἀπότομος ἔκπτωσις τῆς ἐξωτερικῆς ἀξίας τῆς δραχμῆς *χωρὶς ἔχνος πληθωρισμοῦ* (60 ο)ο ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐπίπεδον τῆς σταθεροποιήσεως).

Ἡ συναλλαγματικὴ ἀνεπάρκεια ἐπηρεάσε καὶ ὄλην τὴν ἄλλην σειρὰν τῶν οἰκονομικῶν ἐκδηλώσεων ποῦ σχετίζονται μὲ τὴν συναλλαγματικὴν θέσιν μας, δημιουργήσασα τὸ δημοσιονομικὸν ἀδιέξοδον κλπ. αἰτίας αἱ ὁποῖαι μὲ τὴν σειρὰν τῶν ἐπιδράσεων ἐπὶ τῆς ἀρχικῆς αἰτίας, τὴν ὥξυνον ἔτι πλέον, διὰ τὴν δημιουργήσασαν ἕναν φαῦλον κύκλον, ποῦ ἔφερε εἰς τὴν πτώχευσιν (τῆς δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς οἰκονομίας).

Εἶνε βέβαια πρόωρον νὰ γραφῆ ἡ ἱστορία τῆς τελευταίας πτωχεύσεως, τὰ γεγονότα εἶνε τόσον πρόσφατα καὶ ἀκόμη δὲν εἶδομεν τὸ τέρμα τῶν.

Αἱ ἐκδηλώσεις τῆς κρίσεως, αἱ ὁποῖαι μᾶς ἀπεκάλινψαν τὰς πτυχὰς τῆς πραγματικότητος, ποῦ τόσον ἐπίμονα ἀπεφεύγαμεν ν' ἀνικρῶσωμεν κατὰ μέτωπον, ἐνεφανίσθησαν τόσον ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ, ὅσον καὶ τοῦ δημοσιονομικοῦ ἐπιπέδου. Καὶ φυσικὸν ὅτι προσέβαλον τὸ εὐπαθέστερον σημεῖον τοῦ οἰκονομικοῦ μας ὀργανισμοῦ: τὸ νόμισμα.

Τὰ συναλλαγματικὰ ἐρείσματα ποῦ ἐστήριζον τὴν δράχμην καὶ ἡγυῶντο τὴν μετατρεψιμότητα αὐτῆς ὑπολογίζονται διὰ τὸ 1932 εἰς τὸ 1]2 τῶν τοῦ 1931. Ἡ φυσικὴ δὲ καχυποψία τοῦ Ἑλλήνος πρὸς τὸ νόμισμά του ἐπετάχυνον τὴν πτώσιν αὐτοῦ. Τὰ περιοριστικὰ μέτρα χρήσιμα διὰ τὴν ἀνα-

χαίτισιν τοῦ πανικοῦ, πρὶν δὲν ἐδείχθησαν οὔτε ἐδῶ οὔτε ἄλλοῦ ὀργανικά μέτρα θεραπείας τοῦ νομίσματος, ἀποτελοῦντα τὴν ἀρνητικὴν ὕψιν τῆς προστασίας αὐτοῦ.

Ὁ νόμος 5422 θέσας τέρμα εἰς τὴν σταθεροποίησιν, ἀνοίγει μίαν νέαν περίοδον εἰς τὴν νομισματικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία εἶνε ἄγνωστος καὶ δὲν ἐγράφη ἀκόμη εἰς τοὺς δέλτους τῆς ἱστορίας. Μαζὺ ὅμως μὲ αὐτὸν δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἠκολούθει ἡ ἀδυναμία ἐκτελέσεως τῶν συμβατικῶν ὑποχρεώσεων ποὺ προήρχοντο ἀπὸ τὸ δημόσιον χρέος καὶ τὰς ἐμπορικὰς ὀφειλὰς πρὸς τὸ ἐξωτερικόν. Ἀλλὰ δυστυχῶς, καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύει τὴν **βαθυτέραν** ἐκδήλωσιν τῆς ἀσθενείας, ἡ ἀδυναμία αὐτὴ δὲν προήρχετο μόνον ἀπὸ τὴν συναλλαγματικὴν ἀνεπάρκειαν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν capacité δημοσιονομικῆς καὶ ἰκανότητος ρευστοποιήσεως τῶν ἐμπορικῶν ἀπαιτήσεων.

Ἡ διατίστωσις αὐτὴ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῶν περισσοτέρων ἐμπόρων νὰ καταβάλλουν τὰς ὑποχρεώσεις των εἰς δραχμὰς μπλοκέ, ἔστω καὶ μὲ τιμὴν σταθεροποίησεως. Τὰ διάφορα ποικιλῶνυμα χρεωστάσια, ἀγροικία, ἐπαγγελματικὰ, πλημμυροπαθῶν κλπ. ἐδημιουργοῦν ἀπὸ χρόνων μίαν κατάστασιν ἡ ὁποία θὰ ἐνεφανίζετο κίποτε μοιραίως ἀπειλητικὴ. Αἷτια βέβαια ἐξωτερικὰ ἐνεδυνάμωσαν τὴν ὀξύτητα αὐτὴν (πτῶσις τιμῶν, μείωσις ἐξαγωγῆς μας κλπ.).

Μέσα εἰς τὴν ἀνωμαλίαν αὐτὴν, τῆς ἀρνήσεως ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν πραγματικῶν ὑποχρεώσεων, τὰς ὁποίας χθὲς ἀκόμη ὑπέγραψε τὸ Κράτος (Β'. παραγωγικὸν 1931), δὲν δύναται οὔτε λόγος νὰ γίνῃ περὶ ἐξωτερικῆς βοήθειας διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν παραγωγικῶν ἔργων. "Ὅλαι αἱ προσπάθειαι καὶ αἱ ἐπικλήσεις τῆς βοήθειας πρὸς τὴν Κ.Τ.Ε. ἀπέβησαν, ὅπως ἦτο φυσικόν, μίαιαι. Τὰ παραγωγικὰ ἔργα, ἡ ἐλπίς, ἀπεφασίσθη νὰ συντελεσθοῦν μὲ βραδὺν ρυθμὸν ἀπὸ τὰς ἰδίας δυνάμεις, δυνάμεις αἱ ὁποῖαι εἶνε τόσον πεπερασμέναι, ἐφ' ὅσον ἡ δυναμικότης τῶν ἰραπεζῶν εἶνε ἐξουθενωμένη, δοθέντος τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ἐνεργητικόν των ἀποτελεῖται ἀπὸ σημαντικὸν μέρος ἐκ κρατικῶν χρεωγράφων, πιστώσεων πρὸς τὸ ἐμπόριον, ἀκίνητο πρῶν ἀπολύτως, πιστώσεων πρὸς τὸ Κράτος καὶ συγχρόνως ἀντιμετωπίζον τὸ φάσμα τῶν ἀναλήψεων τῶν καταθέσεων.

Ὁ περιορισμένος κύκλος τῶν συναλλαγῶν, ἡ μείωσις τῆς καταναλωτικῆς ἰκανότητος τοῦ πληθυσμοῦ, ὁ περιορισμὸς τῶν εἰσαγωγῶν ἐκρήμιναν καὶ τὸ ἰσοζύγιον τοῦ προϋπολογισμοῦ, κατὰ πολλὰς δεκίδας ἑκατομμυρίων μηνιαίως. Οὔτε ἡ αἴξησις τῶν φορολογικῶν ποσοστῶν (προϋπολ. 1932-33 κατὰ 750 ἑκατ.) ἀπέδωκε τι. Οὔτε καὶ ἡ μέλλουσα αἴξησις μεταλλικῆς δραχμῆς, νέων φορολογικῶν, ἢ ἀτοδώση τι ἂν δὲν στραφῶμεν συνειδητῶς εἰς τὴν φορὰν πρὸς τὴν **πραγματικὴν αἴξησιν τοῦ ἔθνικοῦ ἐισοδήματος, ἡ ὁποία εἶνε μόνη ἰκανὴ νὰ δώσῃ καὶ ἰσοσκελισμένον προϋπολογισμόν.**

Ὅλαι αἱ προσπάθειαι τῶν Ὑπουργῶν τῶν Οἰκονομικῶν μαζὺ μὲ τὰς

ὑπηρεσίας των νὰ βλέπουν τὸν προϋπολογισμὸν ὡς ἓνα τμημα ἰδιαιτέρων ἀπὸ τὸν ὅποιον ἐξαορτῶνται πολλὰ καὶ ἀπὸ τὴν καλὴν κατῴσιασιν τοῦ ὁποίου θὰ ἐξαορτηθοῦν ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι ἐσφαλμένα. Τὰ ὄργανα ἀντιλήσεως ὅπου τέλεια καὶ ἂν εἴνε, ὅταν ἐλλείπη ἡ ἀφθονία τοῦ ἀντλούμενου ἔχουν μικρὰν ἀξίαν.

Συνεπῶς ὅλη ἡ προσοχὴ θὰ πρέπει νὰ περιορισθῇ ἀπὸ τὴν δημοσίαν οἰκονομίαν (διὰ τὴν χώραν μας ἰδιαιτέρως τοῦτο ἰσχύει ἀπολύτως) καὶ τὸ ὄραμα τῆς ἰσοσκελίσεως καὶ νὰ δοθῇ περισσότερον εἰς τὴν *ισορροπήσιν τῶν κοινωνικῶν οἰκονομικῶν διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἀτόμων καὶ μειώσεως τοῦ βάρους τῶν συμβατικῶν ὑποχρεώσεων*. Ἐνα μόνον νὰ ζητοῦμεν ἀπὸ τοὺς κατευθυνοντας τὰ δημόσια οἰκονομικά, νὰ μὴ καθιστοῦν τὰ βίβρη αἰτίων ἀντιοικονομικὰ καὶ νὰ ἐμπνέωνται ἀπὸ τὰς ἀρχαῖς κλίποιας φορολογικῆς δικαιοσύνης, ἡ ὁποία εἶνε ἄγνωστος ἐν Ἑλλάδι.

Ὁ ρυθμὸς ἀκριβῶς αὐτὸς εἶνε ἐκεῖνος ὅστις δὲν ἐλήφθη καθόλου ὑπ' ὄψιν ἀπὸ τὸν προϋπολογισμὸν. Εἰς μίαν περιόδον γενικῆς οἰκονομικῆς deflation, ὅπως τὰ τελευταῖα ἔτη, τὰ δημόσια ἔσοδα παρουσιάζουν ἀντιθετὸν ρυθμὸν ἐξογκώσεως. Ἡ ἀντινομία αὐτὴ δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἐξέσπασε κάποτε.

Ἄλλὰ δὲν εἶνε μόνον αὐτὸ ποῦ ἔχει νὰ κατακρίνη κανεὶς εἰς τὸ κρατικὸν συγκρότημα ἢ ὀργάνωσιν του σήμερον ὅπως εἶνε, ἀντὶ νὰ εἶνε μέσον συντονισμοῦ τῶν ἐπὶ μέρους ἐνεργειῶν, κατήντησε κατὶ ποῦ ἀνακόπτει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς προόδου τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας. Χωρὶς *βασικὴν ἀλλαγὴν* εἰς τοὺς σκοποὺς ποῦ τίσσει εἰς ἑαυτὸ τὸ κράτος, κάθε ἐπιχειρήσεως βελτιώσεως τῶν πραγμάτων εἶνε *ἀσκοπος*.

Ἐνῶ ἡ ζωὴ παρουσιάζει τόσον ραγδαίαν μεταβολὰς καὶ ἐπιβάλλει τὴν ἀνάγκην τῆς προσαρμογῆς εἰς τὸν ρυθμὸν τῆς μεταμορφωτικῆς διαδικασίας, τὸ κράτος ἀκολουθεῖ τὸν ρυθμὸν τῆς ζωῆς ποῦ ἑστέκετο ἴσως πρὶν 30 χρόνια. Τὶ καὶ ἂν ψηφίζονται νόμοι σύμφωνοι μὲ τὴν τελευταίαν λέξιν τῆς προόδου, ὅταν βλέπωμεν νὰ παρατηρεῖται καθυστέρησις καὶ ἀδυναμία ἐκτελέσεως εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ἀπλῶν καὶ στοιχειωδῶν διατάξεων.

Ἄν δὲν δοθῇ εἰς τὸν κρατικὸν ὀργανισμὸν νέα πνοὴ καὶ δὲν μεταβληθῇ εἰς ἓνα *ἀνώτατον ἐλεγκτικὸν ὄργανον* τῶν διαφορῶν ὀργανισμῶν ποῦ τὴν ἴδρυσίν των ἐπιτίσσει ἢ φορὰ τῶν πραγμάτων, θὰ πρέπει κανεὶς ν' ἀπαισιοδοξήσῃ διὰ τὸ μέλλον αὐτοῦ τοῦ τόπου.

Ἄν ὅμως παραδεχθῇ κανεὶς ὅτι οἱ πολιτικοί, ὑπηρεσιαὶ καὶ οἱ οἰκονομικοὶ ἡγέται θὰ γίνουν πραγματικοὶ πρωτοπόροι, διὰ μίαν νέαν ζωὴν ποῦ θὰ βγῇ ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῆς πτωχεύσεως, κρίνομεν ὅτι τὸ κέντρον αὐτῆς τῆς ἀντιδράσεως πρὸς τὸν οἰκονομικὸν θάνατον, ὅτι θὰ εὑρίσκεται πιθανώτατα εἰς τὰ κάτωθι σημεῖα, τὰ ὁποῖα θὰ δώσουν τὸν νέον τόνον καὶ τὴν νέαν μορφήν εἰς τὴν ἑλληνικὴν πραγματικότητα.

## II. ΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΝΕΑΝ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΝ

Ἡ συντονισμένη προσπάθεια δὲν εἶνε δυνατόν παρὰ νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸ νευραλγικὸν σημεῖον: τὸ ν ὀ μ ι σ μ α. Πρέπει ν' ἀνικαταστήσωμεν ὅσα ἐρείσματα ἐχάθησαν διὰ παντὸς καὶ νὰ προσπαθήσωμεν ν' ἀναστλώσωμεν ὅτι εἶνε δυνατόν ν' ἀναστλωθῇ.

Ἡ νομισματικὴ κρίσις δὲν ὀφείλεται εἰς τὸν πληθωρισμὸν τοῦ παρελθόντος, ὅσον εἰς τὴν ἀπώλειαν τῶν στηριγματίων τῶν παλαιῶν χρόνων. Ἡ ἀπώλεια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ βιθμαῖα ἀπορρόφησης τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀμερικῆς, τὸ σταμάτημα τῆς μεταναστεύσεως πού θὰ προσέθετε νέους πόρους, ἡ συγκέντρωση ὄλων τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸν χῶρον τῆς διασπορᾶς τῆς Μεσογείου εἰς τὴν στενὴν κρατικὴν περιοχὴν, ἡ κρίσις τῆς ναυτιλίας, ὁ διαρκὴς ἐκτοπισμὸς τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὰς ἐργασίας των ἀπὸ τοὺς μεγάλους οἰκονομικοὺς ὀργανισμοὺς, ἡ φυσικὴ φυλετικὴ ἀδυναμία νὰ δράσουν ὁμαδικῶς, ἔπειτα τὰ διάφορα μέτρα τὰ ὁποῖα ἐκάστοτε ἐλάμβανον αἱ κυβερνήσεις, δήμευσις τῶν εἰς χρυσὸν καταθέσεων, πτώχευσις, δραχμοποίησις, ὑπερπληθυσμὸς, μικρὰ παραγωγικότης καὶ δυναμικότης τοῦ ἐδάφους, εἶνε ὅλα αὐτὰ αἰτίαι καὶ γεγονότα πού ἐπέδρασαν καὶ ἐπιδρῶν διὰ νὰ σχηματισθῇ *ἓνα νέον σχῆμα* ἐντὸς τοῦ στενοῦ περιθωρίου τοῦ ὁποίου καλεῖται νὰ κινηθῇ ἡ ἑλληνικὴ πραγματικότης.

Νέοι ἐνθουσιασμοί, νέα αἰσιοδοξίαι, κακὸν ἀντὶ καλοῦ θὰ κάμουν, μόνον ἡ ἀ κ ρ ι β ῆ ς ἔ κ τ ῖ μ η σ ι ς καὶ ψυχρὰ διαπίστωσις τῆς πραγματικότητος καὶ ὁ καθορισμὸς ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν κλάδων ἐκείνων ἀπὸ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ «πιασθοῦμε» εἶνε ἡ ἐνδεδειγμένη πολιτικὴ.

Ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών μας. καὶ ἡμεῖς ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὰς γενικὰς ἀνησυχίας νομίζομεν ὅτι διείδομεν ὠρισμένους προσανατολισμοὺς ὀργανικοὺς καὶ συμφώνους πρὸς τὰ πράγματα. Τὸν κύκλον αὐτῶν τῶν ἰδεῶν πού ἀπὸ μηνῶν ἀποστολικῶς ὑποστηρίζομεν, θέλομεν καὶ πάλιν ἐπαναλάβει στηρίζοντες αὐτὰς εἰς τὴν ἔρξεναν τοῦ παρελθόντος τὴν ὁποίαν ἐκύμαμεν διὰ τὴν διαπίστωσιν τῆς ἰδιατέρας φύσεως τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

Αἱ ἀπόψεις αὐταί, ὅπως ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξυπηρετήσεως τοῦ δημοσίου χρέους διὰ καπνοῦ (1) εὔρον ἤδη γόνιμον τὸ ἔδαφος. Ὁ κ. Βενιζέλος πρῶτος (ἐπιστολὴ πρῶτου δεκαήμερου Ἀπριλίου 1932 πρὸς κ. Βουρλόγυμην καὶ Κακλιμᾶνον) προέβη εἰς ἐνεργείας. Ἀλλὰ καὶ ὁ κ. Καφαντάρης (Πρόγραμμα Ἐθνικοῦ Συνασπισμοῦ), ὁ κ. Παπαναστασίου, ὁ κ. Λοβέρδος, Ἀνώτατον

1) Διευκλῆθη ἀρχικῶς παρ' ἡμῶν εἰς ἀνακοινώσιν μας πρὸς τὴν Ἑτ. τῶν Κοιν. καὶ Πολ. Ἐπιστ. περὶ δημ. χρέους τὴν 31|8|32, συμπληρωθεῖσα εἰς τὴν ἑτέραν περὶ τῆς πολιτικῆς τῶν ἀνταλλαγῶν 14|7|32. Τέλος εὐρύτερον συνεπληρώθημ' ἀπρακτικὸν σχέδιον εἰς ἓνα ζωντανὸ καὶ καλλόμενον βιβλίον τοῦ κ. Δ. Φιλαρέτου, καθὼς καὶ εἰς ἀρθρα τόσον τοῦ κ. Φιλαρέτου, ὅσον καὶ ἰδικά μας εἰς «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον», «Ἐργασίαν», καθημερινὸν τύπον κλπ. εἰς τὰ ὁποῖα καὶ παραπέμπομεν διὰ λεπτομερείας.

Οἰκονομικὸν Συμβούλιον καὶ ὅλοι οἱ δυνάμενοι νὰ ἔχουν γνώμην πολιτικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ ἡγέτου τοῦ τόπου. ἔκριναν ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀσφαλῶς ἀποτελεῖ κάποιαν διέξοδον μαζὺ μὲ τὴν ὀλοκληρῶσιν τῶν ἀνταλλαγῶν. Ἐν τούτοις ὅμως *ἐλλείπει τὸ θάρρος* νὰ εἰπωθῆ εἰς τοὺς πιστωτάς μας ὅτι ἐκτὸς ταύτης δὲν ὑπάρχει ἄλλη, ἀλλὰ τοὺς φωνάζομεν νὰ διαπιστώσουν ὅτι δὲν μποροῦμε νὰ πληρώσωμε, ὡσὰν δι' αὐτοῦ νὰ πρόκειται νὰ μάθουν κάτι τὸ ἀγνωστον. *Ἡ πρωτοβουλία θὰ εἶνε σφάλμα ἂν δὲν προέλθῃ ἀπὸ ἡμᾶς εἰς τὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν πιστωτῶν μας.*

Ἄραγε ὅμως θὰ λίβουν σάρκα καὶ ὀστέα αἱ ἐπιδιώξεις αὐταὶ ἢ θὰ κατανήσουν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ των, ἂν ποτὲ ἐφαρμοσθοῦν, ὅπως κατήντησαν ὅλοι αἱ ὑψηλαὶ ἐπιδιώξεις, πραγματικῶς ἀγνώριστοι εἰς τὴν κλασσικὴν αὐτὴν γῆν;

Οἱ ἐνδοιασμοὶ αὐτοὶ μεταθέτουσι τὸ ἑλληνικὸν πρόβλημα καὶ τὸ καθιστοῦν ἀπὸ οἰκονομικὸν ἐξ ἴσου *ἠθικὸν καὶ πολιτικόν.*

Ἄλλὰ ἄς αἰσιοδοξήσωμεν καὶ ἄς ἴδωμεν μίαν—μίαν τὰς κατευθύνσεις πού ὑποθέτομεν ὅτι πρέπει νὰ δοθοῦν εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ δημοσίαν οἰκονομίαν.

### **Σκέψεις καὶ προανατολισμοὶ**

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ 1932, πτώσιν οἰκονομικὴν, νομισματικὴν καὶ δημοσιονομικὴν, ἀπαιτεῖται θάρρος καὶ πίστις διὰ τὴν ὀργάνωσιν μιᾶς ἀντιδράσεως εἰς ὅλους τοὺς κλάδους, συνειδητῶς αὐτὴν τὴν φορὰν διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἀπωλεσθείσης πίστεως.

Ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία διὰ τοὺς εἰδικoὺς λόγους οὗς ἀνεπτυξάμεν ἀνεκαθεν ἐχαρμηκτοῦσε ἀπὸ *ἀδυναμίαν προσαρμογῆς*, ἡ ὁποία μὲ τὴν πτώσιν ὤξυνθη ἔτι περισσότερον, λόγῳ τοῦ περιορισμοῦ τῶν κεφαλαίων, τὰ ὁποῖα πάντοτε σχεδὸν προσεφέροντο ἀνεπαρκῶς εἰς τὴν περιοχὴν αὐτήν. Συνεπῶς ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀντιδράσεως καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν πιστωτικῶν ἱκανοτήτων θὰ πρέπει νὰ γίνεται κατὰ τὸν *οἰκονομικώτερον τρόπον*, διότι ἂν σπατάλαι εἶνε ἀνεκταὶ εἰς τόπους χαρακτηριζομένους ἀπὸ πλούσιον περιθώριον ἀναπτύξεως εἰς τὴν παραγωγικότητά των, τοῦτο εἶνε καταστροφὴ διὰ κράτη μικροῦ περιθωρίου.

Ὁ κύκλος τῶν ἀντιδράσεων πού βγαίνει ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς οἰκονομίας πρέπει νὰ περιστραφῆ εἰς δύο κέντρα.

I) εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς *ἐξωτερικῆς* βάσεως τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας καί, II) εἰς τὴν ἰσχυροποίησιν τῆς *ἐσωτερικῆς* βάσεως.

Ἀναλυτικώτερον θὰ διαγράψωμεν τὰς κατευθύνσεις ἄς νομίζομεν ἐπιβαλλομένας ὑπὸ τὴν παρούσαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων.

### **A. ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΒΑΣΙΣ**

#### **α) Νόμισμα—Ἴσοζύγιον Πληρωμῶν.**

Πρωταρχικῆς σημασίας νομίζομεν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐξωτερικῆς βάσεως, διότι ἀφ' ἑνὸς κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκδήλωσιν τῆς κρίσεως ἐκεῖ πού

ἔσπασεν τὸ διεθνὲς οἰκοδόμημα εἶνε περισσότερον εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν οικονομικῶν σχέσεις παρὰ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῶν διαφόρων κρατῶν οικονομικὴν ἰσορροπίαν, ἂν ἔτερον ὅμως δίδεται τόση σημασία καὶ διὰ τὸν εἰδικὸν λόγον τῆς ἰδιαίτερας ὑφῆς τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, ἡ ὁποία ἀνέκαθεν χαρακτηριζομένη **ἀπὸ ἀνεπάρκειαν ἐσωτερικῆς παραγωγῆς καὶ τοποθετήσεως τῆς ἐργασίας, προσέτρεχε εἰς τὴν διεθνήν οικονομίαν παρὰ τῆς ὁποίας ἤντιμι τὰ περιπλέον ἔσοδα δι' ὧν συνεκράτει ἀναλόγως τῆς κινήσεως τῆς διεθνoῦς οἰκονομίας, ἐν χαμηλὸν ἢ ὑψηλότερον ἐπίπεδον ζωῆς.**

Τὴν ἐξαιρετικὴν ἄλλως τε ἐξάρτησιν τῆς οἰκονομίας μας ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν ἀποδεικνύει ἡ σημασία τοῦ συναλλάγματος διὰ τὴν χώραν καὶ γενικώτερον τοῦ ἰσοζυγίου λ)σμῶν μας. "Ὡστε ἡ ἔναρξις τῆς ἀνασυγκροτήσεως μοιραίως θὰ πρέπη νὰ γίνῃ ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ ἔγινεν ἡ κατάρρευσις, δηλαδὴ τὸ νόμισμα, ἢ μᾶλλον διὰ νὰ εἴμεθα πλέον εἰς τὴν οὐσίαν εἰς τὰ συναλλαγματικά καὶ δυναμικά στηρίγματα αὐτοῦ.

Τὰ ζητήματα τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησεν ἡ συναλλαγματικὴ κρίσις εἶνε μὲ τὴν σειρὰν ἡ ἀναστολὴ τοῦ Δημοσίου χρέους, ἡ δημιουργία ζητήματος ἐμπορικῶν χρεῶν, οἱ περιορισμοὶ τῶν εισαγωγῶν, τὸ σταμᾶν τῶν παραγωγικῶν καὶ κατ' ἀντανάκλασιν ἡ δημοσιονομικὴ καὶ πιστωτικὴ κρίσις (ἡ τελευταία ὑφίστατο στατικῶς ἀπὸ καιροῦ).

Καὶ ποίαν μὲν ἔκτασιν ἔχει ἡ πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν χρέωσις ἐδείχθη ἡδη δι' ἀριθμῶν, διὰ νὰ τοὺς ἐπαναλάβωμεν ἡ πλήρης ὑπηρεσία αὐτῆς ἀνέρχεται διὰ τὸ 1932 εἰς 30 ἑκ. δολλαρίων (δημόσιον, ἰδιωτικόν, ἐμπορικὰ χρέη), εἰδικώτερον δὲ τὰ ἐμπορικὰ ὑπολογίζοντο εἰς 3ῶ ἑκ. δολλάρια μειωθέντα ἔσχατως σημαντικῶς διὰ τῶν γενομένων καταβολῶν.

Ἡ κατακρήμνισις ὅμως τῆς πίστεως, δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς, διὰ τὸπον διψῶντα κεφάλαια εἶνε τὸ αὐτὸ μὲ ἐκούσιαν καταδίχην του εἰς **στασιμότητα**, καθ' ἣν σιγμὴν ποῦ καὶ ὁ πληθυσμὸς αὐξάνει, ἡ μετανάστευσις εἶνε κλειστὴ καὶ τὸ χειρότερον καὶ ἀνοικτὴ νὰ ἦτο ἀπαιτεῖ καὶ αὐτῇ προϋποθέσεις πρώτων κεφαλαίων. Θὰ ἔλεγε λοιπὸν κανεὶς κάτι τὸ αὐταπόδεικτον ἂν ὑπεστήριζε ὅτι πρέπει νὰ ξεκινήσωμεν ἀπὸ τὴν ἰσχυροποίησιν τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν, πράγμα ποῦ σημαίνει **σταμάτημα τῆς ὑψωτικῆς πορείας τοῦ δολλαρίου, σταμᾶν τῆς τιμαρῆς** (διότι ἔδῶ **πρωτὰ ἀνεβαίνουν αἱ τιμαὶ** τῶν ἐμπορευμάτων, διατι ἔχει ἡδη ἐξηγηθῆ, καὶ κατόπιν αὐξάνει ἡ κυκλοφορία, ἐπηρρεάζουσα κατὰ πολὺ μικροτέραν ἀναλογίαν τὴν ὑψωτικὴν κίνησιν, ὅταν βεβαίως δὲν πρόκειται περὶ ἀπεριορίστων ἐκδόσεων πρὸς σκοποὺς καταναλωτικoῦς), καὶ **ἐξυπηρέτησιν** ἀναλόγως τῆς δυναμικότητός μας τῶν συμβατικῶν μας ὑποχρεώσεων

Τὰ συναλλαγματικά μας ἐν τούτοις ἔσοδα ὅπως φαίνεται ἀπὸ τοὺς πίνακας τοῦ ἰσοζυγίου λ)σμῶν (ἴδε σελίδα 80) ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἔσοδα ποῦ ἐπιδρῶνται τὰ περισσότερα ἀπὸ τοὺς ψυχολογικοὺς παράγοντας καὶ καμμία

συμβατικῆ ὑποχρέωσις δὲν τὰ ἐπιβίλλει νὰ ἔλθουν τὰ μεταπρατοῦν εἰς δραχμίας, ἢ τοιαύτη διάθεσις τῶν ἑξαριτῶν ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν δραχμὴν (π.χ. ἐμβίσματα 1931 δολλ. 32 ἑκατ., 1932 περὶ τὰ 7-8 ἑκ. δολλ. αριῶν).— Ἄρα ἂν ἀποβλέψωμεν εἰς μίαν πολιτικὴν βελτιώσεως τῆς ὅλης εἰκόνας ἢ ἀ πρέπει νὰ μειώσωμεν, τὸ π α θ η τ ι κ ὸ ν σ κ ἔ λ ο ς τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν, ἰδίως εἰς τὰς ἐμπορικὰς εἰσαγωγὰς καὶ αὐτὸ γίνεται μὲ τοὺς περιορισμοὺς, τὴν πτώσιν τῆς καταναλωτικῆς ἰκανότητος καὶ τὴν ἀναστολὴν τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Λημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ χρέους. Αὐτὸ ὅμως τὸ ὅποῖον πρῶτα ἐφημερίσθη καὶ μόνον του ἀποτελεῖ τὴν **ἀρνητικὴν πλευρᾶν**, ἢ ὅποια συνεπάγει ἐξ ἀντικειμένου ἔτι περαιτέρω **μείωσιν** τοῦ ἐνεργητικοῦ τοῦ ἰσοζυγίου ἰσομῶν, ἄγρῳσα εἰς φαῖλον κύκλον. Συνεπῶς χρειάζεται ἐπὶ τοῦ προκειμένου κάποια **ἀναστροφὴ** καὶ τροπὴ εἰς θετικώτερας δρᾶσεις. Πρῶτα ἢ λεπτομερῆς ἐκτίμησις τῆς πραγματικότητος ὑποδεικνύει ὅτι ἡ ὅλη ἀνορθωτικὴ προσπάθεια πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν **κατ' ἀξίαν καὶ κατ' ὄγκον ἀνάπτυξιν τῆς ἐξαγωγῆς**, ἀπὸ τὴν ἔλλογον ἐμπορικὴν πολιτικὴν διὰ νὰ συμβῇ αὐτὸ τὸ ὅποῖον ὑποστηρίζομεν **«νὰ παρασύρῃ** δηλαδή τὸ συνάλλαγμα τὸ προερχόμενον **ἐκ τῆς ἐξαγωγῆς** τὸ δειλιάζον καὶ φοβούμενον νὰ μετατραπῇ εἰς δραχμίας, **τῶν ἀδήλων πόρων**, πού ὅμως τὸ χαρακτερίζει ἡ ἔφεσις αὕτη». Ἰδανικὴ κατεύθυνσις αὐτῆς τῆς προσπάθειας θὰ εἶνε ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ φθάσωμεν **εἰς τὸ ὕψος τῶν συναλλαγματικῶν ἐσόδων τῶν προηγουμένων ἐτῶν εὐημερίας**, μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως νὰ μὴ προέρχωνται τούτα ἀπὸ **ἀσταθεῖς πηγὰς καὶ δάνεια**, ἀλλὰ ἀπὸ τοιαύτας μεγαλυτέρας σταθερότητος.

Ἄλλῃ ἢ τόνωσις τῆς ἐξαγωγῆς μὸς διὰ καταλλήλου ἐμπορικῆς πολιτικῆς δὲν εἶνε δυνατὸν παρὰ νὰ σημαίνῃ καὶ μεγαλυτέραν ἰκανότητα πληρωμῆς τῶν ὑποχρεώσεών μας πρὸς τὸ ἔξωτερικόν, δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν, μὲ φυσικὸν ἀποτέλεσμα ἢ συνέπειαι αὐτῆ νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ **«ν ἔα ν πί σ τ ι ν»**. Δὲν εἶνε ὅμως μόνῃ αὐτῇ ἡ ὕψις ἔχει καὶ τὴν δημοσιονομικὴν τοιαύτην, διότι ἀναμφισβητήτως ἡ ὑπαρξὶς συναλλαγματικῶν περιθωρίων θὰ ἐπιτρέπῃ μεγαλυτέραν εἰσαγωγὴν ἀπὸ τὸ ἔξωτερικόν ἢ καὶ μεγαλυτέραν ἀνάπτυξιν τῶν συναλλαγῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ ἔλῃ τὴν ἀνάλογον μερίδα του τὸ Δημόσιον.

### **β) Ἀνάγκη νέας ἐμπορικῆς πολιτικῆς**

Διὰ νὰ ἔχωμεν ὅμως αὐτὰ τὰ ἀποτελέσματα χρειάζεται ἀπαραιτήτως ἢ ὑπαρξὶς ἐμπορικῆς πολιτικῆς. Ἀπὸ τὰ **βασικὰ** σφάλματα ἀπὸ τοῦ 1922 καὶ ἐνεῦθεν ἦτο ἡ παραδοχὴ, ὄχι ἐσφαλμένη, ἀλλὰ **«καμμίας»** ἐμπορικῆς πολιτικῆς. Συνεδέθημεν μὲ τὴν ρήτραν Μ.Ε.Κ. μακίριοι ὁπαδοὶ τῶν Μερκαντιλιστῶν, καθ' ἣν στιγμὴν ὅλα τὰ Κράτη ἴδρουν ὀργανισμοὺς καὶ ἔδιδον **«πρίμ»** διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἐξαγωγῶν των. Ἐσυνειθίζαμεν μόνον νὰ ὀμιλῶμεν περὶ τοῦ **«ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ δαιμονίου»** εἰς τὰ ἐπίσημα γένηματα καὶ εἰς αὐτὸ συνίστατο ὅλη ἡ ἐπίσημος ἐμπορικὴ-πολιτικὴ.

Ἄς ἀφήσωμεν ὅμως τὸ παρελθόν. Ἡ ἐπίκρισις τοῦ εἶνε χρήσιμος μόνον ἂν ἄγῃ εἰς ὀρθοτέραν πολιτικὴν διὰ τὸ μέλλον.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἔμπορικὴ πολιτικὴ, ἣν ἠκολούθησεν ἡ Ἑλλάς (ἦτο 1ον) τῶν περιορισμῶν καὶ 2ον) ἡ τῶν συμψηφιστικῶν συμβάσεων καὶ ἀνταλλαγῆς. Καὶ ἡ μία ὅμως καὶ ἡ ἄλλη ἐπεβλήθη **μὲ δισταγμούς καὶ χωρὶς πίστειν** οὐ διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἐφαρμοζέται κάποιον πρόγραμμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔχει κέρδη νὰ ἀποκομίσῃ ἡ χώρα καὶ οἱ παραγωγικοὶ τῆς κλάδοι, Γεωργία, καὶ Βιομηχανία. Ἡ δειλία εἰς τὴν λήψιν ριζικῶν μέτρων ποῦ μᾶς χαρακτηρίζει ἐθανματούργησε καὶ πάλιν. Αἱ δυσκολίαι βεβαίως εἶναι μεγάλαι καὶ περιπτώσεις διὰ **πρώτην** φορὰν παρουσιαζόμεναι ἀπαιτοῦν λύσεις ταχείας, δὲν ἔπεται ὅμως ὅτι πρέπει ν' ἀναστέλλεται ὁ ρυθμὸς τῆς ἐφαρμογῆς τῶν, διότι παρουσιάσθησαν δυσκολίαι, ἀκριβῶς ἡ ὑπαρξὶς αὐτῶν καὶ ἡ προσπάθεια τῆς ὑπερникήσεώς των θὰ πρέπει νὰ ἐνδυναμώνῃ τοὺς ἠγουμένους τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς τῆς πολιτικῆς, μὲ τὴν συναίσθησιν ὅτι ἐργάζονται ἐθνικῶς καὶ συντελοῦν εἰς τὴν ἀποτροπὴν γενικωτέρων κοινωνικῶν ἀναστροφῶσεων, διὰ τῆς παροχῆς ἐργασίας εἰς τὸν γεωργὸν ποῦ θ' ἀγαπήσῃ περισσότερο τὴν γῆν καὶ τὸν ἐργάτην ποῦ θὰ βλέπῃ ὑψούμενον τὸν καθυστερημένον ἀπέναντι τοῦ τιμαρίθμου μισθόν του.

Διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς πολιτικῆς τῶν ἀνταλλαγῶν τρεῖς εἶνε οἱ δρόμοι 1ον ἢ **νὰ μονοπωληθῇ** ἡ εἰσαγωγή, 2ον ἢ **νὰ ρυθμισθῇ** ἡ εἰσαγωγή καὶ νὰ καθοδηγηθῇ ἡ ἐξαγωγή καὶ 3ον ἀπλῶς **νὰ παρακολουθῆται** καὶ νὰ ἐφαρμοζῶνται συμψηφιστικαὶ συμβάσεις.

Καὶ τὴν μὲν πρώτην περίπτωσιν **ἀποκλείομεν** ἐν τῇ γενικότητι τῆς ὡς σύστημα, **ἐκτὸς εἰδικῶν τινῶν εἰδῶν μεγάλης εἰσαγωγῆς**, πρῶτον διότι θὰ δημιουργήσῃ νέαν ἀναρχίαν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν οἰκονομικὴν μας διάρθρωσιν καὶ δεύτερον διότι δὲν θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ προεξοφλήσωμεν τὴν τροπὴν τῆς διεθνοῦς οἰκονομίας πρὸς αὐτοὺς τοὺς προξανατολισμούς τῶν διευθυνομένων καταστάσεων», ἂν καὶ ὅλαι αἱ ἐνδείξεις αὐτὸ δεικνύουσιν ὅτι θὰ γίνῃ (').

Τὴν δευτέραν πρότασιν νομίζομεν σκόπιμον καὶ ἐπιβεβλημένην διὰ τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς δημιουργίας μᾶς «Προνομίουχου Ἀνταλλακτικῆς Ἑταιρείας», ἡ ὁποία θ' ἀποτελῇ τὴν **κορυφὴν ἐνώσεων εἰσαγωγέων ὁμοειδῶν προϋόντων** καὶ διὰ τῆς παρεμβάσεως τῆς ὁποίας θὰ γίνωνται αἱ ἀγοραὶ. Ἡ ὑπαγωγή τῶν εἰσαγωγέων τοῦ αὐτοῦ εἶδους εἰς ἔνωσιν καὶ κατοπιν ἡ διὰ μέσου τῆς Προν. Ἄντ. Ἑταιρείας καὶ Ἐνώσεώς των ἀγορὰ τῶν ἀναγκαιῶν ποσοτήτων, ἔχει τὸ πλεονέκτημα, ὅτι παρουσιάζει τὴν ἀγοραστικὴν μας ἰκανότητα **ἐνοποιημένην** καὶ συνελῶς **πλέον ὑπολογίσιμον**.

Φυσικὰ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τὸ ὁποῖον θὰ ἐμφορεῖται ἡ ὀργάνωσις αὐτὴ ποῦ θὰ ἔχῃ **ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν**, θὰ εἶνε ἡ ὅσον τὸ δυνατὸν εὐρύτερα διάδοσις καὶ αὔξησις τοῦ ποσοστοῦ τῆς ἐξαγωγῆς ἐπὶ τῆς

1) Ἴδε καὶ συζητήσεις εἰς Ἑπιτροπῆς Διεθνοῦς οἰκονομικῆς Διευκρίσεως.

εἰσαγωγῆς, ἔχουσα ὑπὸ τὸν ἔλεγχόν της καὶ τοὺς ἰδιωτικοὺς συμψηφισμοὺς μαζὺ μὲ τὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ σύστημα τῶν *bons de caisse*.

Σήμερον ὅπως γίνεται ἡ εἰσαγωγή διὰ τῶν βιβλιαρίων κάμνομεν πρὸς δόξαν τῆς ἑλληνικῆς γραφειοκρατίας τὸ *ἀντίθετον*, ἀντὶ νὰ ἐνοπιώσωμεν τὴν εἰσαγωγήν, τὴν *τεμαχίζομεν*. Καὶ ἂν διὰ τὴν πώλησιν 40.000 τόννων οἴτου θὰ ἔχη διάθρῃσι νὰ κάμη ἀνταλλαγὴν ἕνας ἔξνος, βεβαίως οὐδεμίαν προσοχὴν θὰ δώσῃ διὰ 400 τόννους.

Εἰδικώτερον δὲ δι' ὠρισμένας χώρας αἱ ὁποῖαι δυνατοῦν νὰ συνάψουν ἀνταλλαγάς, νὰ ἐπιδιωχθῆ ἡ ἀνεπίσημος διενέργεια τοιούτων μὲ ὄργανισμοὺς ἀναλόγους καὶ τὰ POOL (καρφέ, σιτηρῶν). (ὅπως ἔγινε μὲ τὴν Ν. Ἀμερικὴν διὰ τῆς γνωστῆς συμβάσεως).

Ἄλλὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς εἶνε εὐρύτερον ἕνας τοιοῦτος ὄργανισμὸς θὰ μελετήσῃ τὴν διείσδυσιν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων εἰς τὰ Βαλκάνια, ὅπου τοῦτο εἶνε δυνατόν καὶ ἔναντι τῆς μὴ δυναμένης νὰ καλυφθῆ παιθητικότητος θὰ ζητήσῃ ἕτερα ἀνταλλάγματα, τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ναυτιλίας, *τὴν προτίμησιν εἰσόδου εἰς Ἑλληνας μετανάστας* ἀπὸ τὰ ἀπέραντα κράτη τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς κλπ. θὰ μελετήσῃ ἀκόμη τὸ δυνατόν τελωνειακῆς ἐνώσεως μὲ τὴν Τουρκίαν, ἀκόμη μὲ τὴν Ἰταλίαν, τὴν σημασίαν ἀναπτύξεως στενωτέρων σχέσεως μὲ τὸ Βρετανικὸν συγκρότημα, ὅπως διεμορφώθῃ μετὰ τὰς συμφωνίας τῆς Ὀττάβας κλπ.

Εἶνε τόσα τὰ ζητήματα καὶ πολύπλοκα ὥστε νὰ ξεπερνοῦν τὴν γραφειοκρατικὴν εὐρύτητα, δι' αὐτὸ ὑπέροπε ἐπιβάλλεται ἡ ἴδρυσις ἐνὸς τοιούτου ὄργανισμοῦ διοικουμένου ἀπὸ ἐπιτροπὴν εἰς ἣν θὰ συμμετέχουν αἱ μεγάλαι Τράπεζαι (Ἐκδοτικὴ, Ἐθνικὴ, Ἀγροτικὴ), τὸ Κράτος καὶ οἱ ἀριστεῖς τῆς πείρας καὶ ἐπιστήμης.

Ἄν βέβαια ὅπως ἐσκέπτετο νὰ ἔκαμνε ἡ Κυβέρνησις, ἐδημιουργεῖτο ἕνα εἶδος τμήματος παρὰ τῷ Ὑπ. Ἐθν. Οἰκονομίας, μὲ μόνον ἕνα ἰδιαίτερον ἀριθμὸν πρωτοκόλλου, καλύτερον νὰ μὴ γίνῃ τίποτε, διὰ νὰ ἔχωμεν τοῦλάχιστον τὴν ἱκανοποίησιν τὴν εὐκολὸν ἀφοῦ δὲν ἀπαιτεῖ οὔτε στοιχίζει τίποτε, νὰ λέγωμεν ὅτι εἴμεθα ἀπολύτως κατὰ τοῦ παρεμβατισμοῦ, «ὀρθόδοξοι».

### γ) Δημόσιον χρέος—Ἐμπορικὰ χρέη

Τὴν πολιτικὴν αὐτῶν τῶν ἀνταλλαγῶν (διὰ τῆς πωλήσεως κατὰ ποσοστὸν ἀνώτερον *κα πνοῦ*), ἐπροτείνωμεν καὶ τοῦλάχιστον θεωρητικῶς ἐγένετο ἀποδεκτὴ, νὰ ἐπεξετείνεται καὶ εἰς τὸ ζήτημα τοῦ Δημοσίου χρέους καὶ τὰ ἐμπορικὰ τοιαῦτα. Πράγματι ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρῶτον ἰσχύει ἡ λογικὴ διατι νὰ μὴ ἐξοφλήσωμεν παλαιότερας συμβατικὰς ὑποχρεώσεις διὰ χορηγήσεως προϊόντων.

Εὐτυχῶς προϊόντα δυνάμενα νὰ ἐξαχθοῦν καὶ ἐκλεκτῆς ποιότητος, ἔχομεν τὴν ἱκανότητα νὰ παραγάγωμεν καὶ ἰδίως *κα πνά*.

Τὴν πρότασιν ταύτην τῆς συσχετίσεως καπνοῦ καὶ δημοσίου χρέους

ὑπὸ τὴν πρακτικὴν ὄψιν ἀνέπτυξαν καὶ ἄλλοι ἀργότερον μὲ περισσοτέρας λεπτομερείας.

Τὴν κέντρικὴν ὄθησιν διὰ τὴν οἰκονομικὴν μας ἀνθρώπων περιμένο-  
μεν πρὸ παντὸς **ἀπὸ τὴν διεθνή διάδοσιν τοῦ καπνοῦ τῇ συνεργασίᾳ  
τῶν πιστωτῶν μας καὶ τῶν μεγάλων καπνοβιομηχανικῶν τράστ διε-  
θνοῦς θκτινοβολίας.** Ἄν κατορθωθῇ αὐτὸ σιγῆ-σιγῆ καὶ ἡ πίστις θὰ ξα-  
ναέλθῃ καὶ ὅλον τὸ οἰκονομικόν μας συγκρότημα θὰ ἰσχυροποιηθῇ καὶ τὰ  
παραγωγικὰ ἔργα διὰ νέων δανείων ἀποραιτήτων θὰ περτωθοῦν ταχέως  
διὰ νὰ παραδοθοῦν πρὸς ἀπόδοσιν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξοφλήσιν τῶν εἰπορικῶν μας χρεῶν πλείσται ἀτό-  
ψεις ὑποστηρίζονται. Πάντως τὸ ζήτημα δὲν εἶνε ζολοσαίον ὅταν ληρθοῦν  
ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ ἔκκεμοῦντα κυρίως εἶνε περὶ τὰ 14 ἑκατομ. δολλῶν. (τοῦ  
τρόπου τῆς ἐξοφλήσεως τῶν λοιπῶν κτινοισθέντων ἤδη διὰ συμβάσεων  
Γερμανίας κλπ.).

Ποίαν ἀξίειν καὶ ποίαν ἔκτιαι ἐν ἔχει ἡ γενικὴ ἐφαρμογὴ τῆς πολιτικῆς  
τῶν π ρ ο ῖ ὄ ν τ ω ν καὶ πόσον θὰ δύναται νὰ μεταβάλλῃ τὰ πράγματα  
ἀνεπτυχθῆσαν τελευταίως εἰς τὸν τύπον, ὥστε νὰ ἤρχισε νὰ δημιουργηθῆ  
διὰ δὲν εἶνε πλέον ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς τῆς πολιτικῆς ἡ καλύτερη ἐξ ὅλων,  
ἀ λ λ ὃ ἡ μ ὄ ν η.

#### δ) Μετανάστευσις

Δοθέντος τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ καὶ τῶν περιορισμένων οἰκονομικῶν  
μέσων τὰ ὅποια διαθέτει ἡ χώρα καὶ τῆς φυσικῆς ροπῆς τοῦ Ἑλληνοσ  
πρὸς τὰ ἔξω, ἡ μετανάστευσις ἀποτελεῖ σήμερον **πραγματικὴν διέξοδον**  
εἰς τὴν ὁποίαν θὰ κρῆπει ν' ἀποδοθῇ ἡ δέουσα σημασία. Ἡ ἀνασύνθεσις τοῦ  
χώρου τῆς Μεσογείου, αἱ τελωνειακαὶ ἐνώσεις καὶ αἱ εὐρυχωρότεροι οἰκονο-  
μιαὶ εἶνε τοῦ ἀπωτέρου μέλλοντος, ἐνῶ βέβαια εἰς τὸν κύκλον αὐτὸν δὲν  
ἀνάγεται ἡ ἐπιδίωξις μιᾶς πολιτικῆς τοποθετήσεως τοῦ πλεονάζοντος πλη-  
θυσμοῦ εἰς τὴν Νότιον Ἀμερικὴν, Καναδὴν κλπ., εἰς ἀ ν τ ι σ τ ᾶ θ μ ι -  
σ μ α τ ῆ ς π α θ η τ ι κ ὴ τ η τ ο ς τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν.

Τὸ ἴδιο καὶ διὰ τὴν ναυτιλίαν, ἡ δακίμια νὰ καλύπτῃ μέρος τῆς  
διαφορᾶς.

Ἐνας κλάδος ἐπίσης ποῦ παρέχει μεγάλο περιθώριον ἀναπτύξεως εἶνε  
καὶ ὁ τουρισμός, ὅσον καὶ ἂν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς σήμερον ὑστεροῦ-  
μεν εἰς μέση (δρόμους κλπ.) δυναμικῶς πρόκειται περὶ κλάδου ἐπιδεκτι-  
κοῦ ἀναπτύξεως, ὅταν ἰδίως στραφῶμεν συστηματικώτερον (ποῦ εἶνε καὶ  
εὐκολώτερον καὶ αἱ ἀπαιτήσεις εἶνε ὀλιγώτεροι) π ρ ὸ ς τ ὸ ἔ τ ο ι μ ο ν  
ὕ λ ι κ ὸ ν τῆς συμπαγοῦς μάξης τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς(!),  
ἐπιφὴ ἡ ὁποία φυσικὸν εἶνε καὶ νὰ ἐπιβραδύνῃ τὴν ἀπορροφήσιν τῶν ἀπὸ  
τὸν Ἀμερικανικὸν πολιτισμόν.

1) Ἴδε καὶ τὰς σχετικὰς δόκτους προσπάθειαι τοῦ κ. Ν. Κασσαβίτη τῆς Ν.  
Ἰόρκης καθὼς καὶ τοῦ Ἑλληνοαμερικανικοῦ Ἐπιμελητηρίου.

Β. ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΒΑΣΙΣ

Ἡ ἰσχυροποίησις τῆς ἐσωτερικῆς οἰκονομικῆς βάσεως, μετὰ τὸ σιμάτημα τοῦ δανεισμοῦ ἀπαιτεῖ λεπτὸν χειρισμὸν καὶ ἱκανότητα διὰ ν' ἐπιφυχθοῦν ἄσκοποι πειραματισμοί.

Ἀπὸ τὴν ἔρευναν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας νομίζομεν ὅτι ἐνδεικνύεται νὰ στραφῶμεν, ἂν θέλωμεν ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα, πικραλλήλως πρὸς τὴν διαγραφείσαν πολιτικὴν, ἣτις θ' ἀποβλέπη εἰς τὴν συγκροίτησιν τοῦ συναλλάγματος εἰς τὸν πρὸς τὰ ἄνω δρόμον του, πράγμα πού θὰ κατορθωθῆ δι' ἄλλων μέσων (καὶ *δχι* διὰ τῆς ὑπερβολικῆς συγκρατήσεως τῆς κυκλοφορίας), καὶ πρὸς τὴν ἰσχυροποίησιν τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, ὥστε οἱ διάφοροι παραγωγικοὶ κλάδοι ν' ἀκολουθήσουν *σύμμετρον* ἀνάπτυξιν.

Ὁ κύκλος τῶν ἀντιδράσεων διὰ τὴν ἄνοδον ἀπὸ τὴν πτώσιν θὰ πρέπει ν' ἀρχίσῃ:

I) Ἀπὸ τὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ οἰκοδομήματος τῆς ἐσωτερικῆς πίστεως, καί,

II) Ἀπὸ τὴν προώθησιν εἰς μεγαλειτέραν παραγωγικότητα τῆς πραγματικῆς παραγωγῆς.

*a) Τραπεζαί—Πίσις*

Ἀφοῦ ἐχάσαμεν τὴν ἐξωτερικὴν πίσιν μας μὲ τὴν ἀνιστολίην τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Δημοσίου χρέους καὶ τὴν μὴ πληρωμὴν τῶν παλαιῶν ἐμπορικῶν ὀφειλῶν, ἐπιβάλλεται κίθε μέτρον ἀντιδράσεως διὰ νὰ συγκρατηθῆ ἡ ἐσωτερικὴ πίστις καὶ ἰδίως τῶν τραπεζικῶν ἰδρυμάτων, εἰς τὰ ὅποια ἔχει ἐμπιστευθῆ τὴν ἀποταίειυσίν τῆς ἡ χώρας.

Δυστυχῶς ὅμως τὰ συνεχῆ μέτρα τῶν ἀναστολῶν, τῶν χρεωσταισίων καὶ ἡ πτώσις τῶν τιμῶν κατέυτησαν τὰ ἐνεργητικὰ τῶν Τραπεζῶν *ἀκίνητα*. Ἡ ἔλλειψις δὲ ρευστότητος πραγματικῆς, πιστωτικῆς τῶν χορηγήσεων εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔγινε κοινὸν μυστικόν.

Τὰ ἐνεργητικὰ τῶν Τραπεζῶν *παρὰ τὰς διακρίσεις τῶν λ)σμῶν εἰς βραχυπροθέσμους καὶ μακροπροθέσμους τοποθετήσεις τὰ χαρακτηρίζει ἡ ἀκαμψία*, ἐνῶ πίντοτε ὑφίσταται ἐπιχειρήματος ὁ κίνδυνος ἀναλήψεως καταθέσεων ὕψους τοῦ ἐνεργητικοῦ των.

Αἴτη ἡ ἔλλειψις πραγματικῆς ρευστιότητος καὶ τὸ ἀνοιγμα μεταξὺ τῶν δύο σκελῶν λόγῳ τοῦ ἐκπλεομοῦ τῶν χρεωγρῶφων, μαζὺ μὲ τὴν δραχμοποίησιν, τὴ ὑψηλὸν κόστος τοῦ χρήματος, καὶ *τοὺς ὑψηλοὺς τόκους, οἱ ὅποιοι προστίθενται εἰς τὰ διαρκῶς ἀναγεόμενα γραμμάτια*, διὰ νὰ καταστήσουν τὴν ἐξόφλησιν των *ἐτι πλέον ἀδύνατον* δημιουργοῦν ἓνα φαῦλον κύκλον καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς διαρροθμίσεως *ριζικῶς* ὀρισμένον *παθολογικῶν ἐκδηλώσεων* τοῦ τραπεζιτικοῦ μας συστήματος.

Τὸ μέτρον τῆς δραχμοποίησεως ἀντιθεραπείας ἐπέτεινε τὰς δυσχερείας ὁ δὲ καθορισμὸς πληρωμῆς τῶν εἰς συνάλλαγμα καταθέσεων μὲ τιμὴν δολλαρίου 100 δραχ. ἐκλόνησε τὴν πίσιν τοῦ μετανάστου πρὸς τὰς ἑλληνικὰς Τραπεζάς (δολ. δραχμοπ. 35 ἔλατ., ἐξ ὧν 18 μεταναστῶν). Φοβούμεθα

δὲ μήπως μετὰ τὸν καθορισμὸν κάποιας διαφορᾶς τὴν ὁποίαν θὰ ἐπλήρωνε τὸ κράτος εἰς ὁμολογίας (ὅπως ἤθελε νὰ κάμῃ ἢ προηγουμένη Κυβέρνησις Τσαυδάρη ἐκ 45 δοχ. τὸ δολλάριον), ὅτι θὰ ἔχωμεν ν' ἀντιμετωπίσωμεν κατόπιν αὐτοῦ ἁ θ ρ ὁ α ς ἄ ν α λ ῆ ψ ε ι ς μὴ γινομένας σήμερον, διὰ τὸν φόβον δι *δὲν θὰ ἔχη ὁ νόμος ἀναδρομικὴν ἰσχύν.* Τὸ εὐχάριστον εἶνε διὸ ἡ τελευταία πτώσις τοῦ δολλαρίου τοὺς ἔδειξε ὅτι δὲν εἶνε μόνη ἡ Ἑλλάς ἣτις εὐρίσκεται εἰς δυσχερείας καὶ λαμβάνει ἔκτικτα μέτρα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ἐμείωσε τὴν ὀξύτητα τῶν διαμαρτυριῶν των.

Τὸ πλῆγμα κατὰ τῆς ἑλληνικῆς τραπεζικῆς πίστεως, τὸ ὁποῖον ἤρχισε ὁ νόμος τῶν εἰς χρυσὸν καταθέσεων, τὸ ἐσυνέχισε τὸ μέτρον τῆς δραχμοποιήσεως, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἦτο κάτι τι ἄλλο δυνατόν νὰ γίνῃ.

Φυσικὰ ὅλα αὐτὰ ἐπιδρῶν εἰς τὸ ἐνοίκιον τοῦ χρήματος, ἐφ' ὅσον τὴν ἀνέκαθεν παρατηρουμένην (ἐκτὸς μικρᾶς ὡς εἶδομεν περιόδου μεταξὺ 1930—1931) στενότητα κεφαλαίων, ἦλθε νὰ ἐπιτείνῃ τὸ μέτρον τοῦτο, τὸ ὁποῖον περιώρισε τὴν δυναμικότητα τῶν Τραπεζῶν εἰς τὸ μέλλον, διότι ἢ ἀντιλοῦν ἐπὶ ἐννιά διαστήματι, *ἄγνωστον πόσον μακρόν,* ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν μόνον *ἐσωτερικὴν ἀποταμίευσιν* καὶ *ὄχι* ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ἐν τῷ ἔξωτερικῷ τριμύτην.

Ἄν κανεῖς προσθήσῃ εἰς τ' ἀνωτέρω τὴν ἀδυναμίαν ἐκτελέσεως τῶν τραπεζῶν κατὰ τῶν ὀφειλετῶν των, ἀδυναμίαν τὴν ὁποίαν δημιουργεῖ ἡ ὕ π α ρ ξ ι ς τ ῆ ς π ρ ω τ ο π ρ α ξ ῖ α ς τοῦ δημοσίου καὶ ἐπὶ πλεόν τὴν ἑλλειψιν παγιότητος εἰς τὴν φορολογικὴν νομοθεσίαν, ἣτις μεταβιβάζει τὰ φορολογικὰ ποσοστὰ ἐκίστοτε, θὰ ἔχη μίαν πλήρη εἰκόνα τῶν δυσχεριῶν τῶν τραπεζῶν καὶ τὸν κλονισμόν τῆς πίστεως των ἀπέναντι τῶν καταθετῶν.

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν ἡ Ἐκδοτικὴ Τράπεζα χειριζομένη τὸ ἐκδοτικὸν προνόμιον καὶ ἔχουσα τὸ δικαίωμα τῆς δημιουργίας ἄ ν α π λ ῆ ρ ω μ α τ ι κ ῆ ς ἄ γ ο ρ α σ τ ι κ ῆ ς δ υ ν ἄ μ ε ω ς, ἔχει καθήκον νὰ προέλθῃ καὶ νὰ ἐπιβλέψῃ διὰ τὴν *ἀνασυγκρότησιν* τοῦ πιστωτικοῦ ἔθνικοῦ ὀργάνου.

Ἡ ἐκκαθάρισις τοῦ ἐνεργητικοῦ των καὶ ἡ εἰδίκευσις εἰς τὰ διάφορα εἶδη τῆς πίστεως, μαζὺ μὲ τὸν περιορισμὸν τῶν ἐξόδων βαθμιαίως, εἶνε τὸ πρῶτον βῆμα.

### β) Κυκλοφορικὴ Πολιτικὴ.

Προϋπόθεσις ὅμως τῆς ἀνασυνιάξεως τῆς οικονομικῆς καταστάσεως τῆς χώρας εἶνε ἡ ἐφαρμογὴ νέας κυκλοφορικῆς πολιτικῆς δημιουργικῆς ἐμπνεομένης *περισσότερον* ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ Currency principle. *Ὄρθως* μέχρι τοῦδε ἠκολουθήθη συντηρητικὴ πολιτικὴ διὰ νὰ ἴδωμεν πού θὰ εὐρεθῶμεν. Ἄφ' ἧς στιγμῆς ὅμως τὰ πράγματα ἀπεκρυσταλλώθησαν σχετικῶς ἐπιβάλλεται *ἡ κίνησις τῆς προσαρμογῆς πρὸς αὐτά.*

Καὶ πρῶτον χαρακτηριστικὸν εἶνε ἡ *στενότης* τῆς κυκλοφορίας, ἡ ὁποία ἀπὸ 1922 ἦτο μεγάλη ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν προπολεμικὴν.

Προσωρινῶς μὲ τὸ σταμάτημα τῶν συναλλαγῶν αὕτη δὲν παρουσιάζεται σήμερον μὲ ἐξαιρετικὴν δξύτητα, ἢ ἀποκατάστασις ὅμως ἐνὸς κάποιου ρυθμοῦ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν μας οἰκονομίαν καὶ ἡ αὔξησις τοῦ τιμαριθμοῦ, ἣτις συνεχίζεται ἐντελῶς διὰ ἄλλους λόγους, θὰ ἐπιτείνῃ τὴν στενότητα (').

Τὴν ἀνάγκην ἐξ ἄλλου μιᾶς ἐλευθεριωτέρας πολιτικῆς κυκλοφοριακῆς ὑποδεικνύουν καὶ ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ μέτρα διὰ τῶν ὁποίων θὰ μειωθῇ ἡ δξύτης τῆς κρίσεως, ἀρκεῖ ἡ ποιότης τῆς κυκλοφορίας νὰ εἶνε καλὴ καὶ νὰ ἔχῃ ἀντίκρουσμα ἐμπορικὰ γραμμᾶτια, τὰ ὁποῖα ὅμως νὰ πληρῶνωνται εἰς τὴν λήξιν των, καὶ ὄχι διερκῶς ν' ἀνανεώνωνται (Τὸ παράδειγμα τῆς Ἀμερικῆς ἐγκαταλειψάσης τὰς χρυσᾶς ἀλύσεις ἐνεδεικτικόν).

Ἡ ἀνάγκη τῆς ρεφλασιῶν θὰ καταστῇ ἐντὸς ὀλίγου πραγματικὴ, ὅταν παρέλθῃ κάπως ἡ σημερινὴ οἰκονομικὴ *ατονία* ἡ ὁποία μᾶς κρύπτει τὴν στενότητα τῆς κυκλοφορίας. Τὰ κεφάλαια δὲ ποῦ θὰ ἀπαιτηθοῦν διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν ἐσωτερικῶς τῆς οἰκονομίας, θὰ εὔρεθῶν ἀπὸ τὸ περιθώριον ποῦ θὰ δημιουργηθῇ καὶ ἐδημιουργήθῃ ἤδη μετὰ ξὺ *τιμαριθμοῦ* ἀνερχομένου καὶ παλαιοῦ *ἐπιπέδου* κυκλοφορίας εἰς τὸ ὁποῖον ἤδη εὐρισκόμεθα. Ἀρκεῖ ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν νὰ γίνεται μὲ μέτρον καὶ ἀναλόγως τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν.

Τὸ ἀδύνατον σημεῖον αὐτῆς τῆς πολιτικῆς εὐρίσκεται εἰς τὸ ἐνδεχόμενον νὰ μᾶς ξεφύγῃ τὸ συνίλλαγμα ὑψηλότερα πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ γεγονότος αὐτοῦ, τοῦ πιθανωτάτου, θὰ πρέπει νὰ μονοπωληθοῦν ἢ ἔστω νὰ παρικολληθῆται αὐστηρῶς ἡ εἰσαγωγὴ τῶν μεγάλων εἰδῶν εἰσαγωγῆς καὶ νὰ ἐφαρμοσθῇ μία αὐστηρὰ πολιτικὴ ἀναλλαγῶν ἐπεκτινομένη εἰς τὸ δημόσιον χρέος καὶ τὴν ἐξόφλησιν τῶν ἐμπορικῶν ὀφειλῶν.

Ἄν δὲν συγκρατηθῇ τὸ δολλᾶριον ἢ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ συγκρατηθῇ τότε τὰ πράγματα εἶνε δύσκολα. Ἡ ἐφαρμογὴ ὅμως τῆς ρεφλασιῶν, ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνομεθα θὰ εἶνε τὸ *ἕτερον τμήμα ἐνὸς «θλοῦ»* ποῦ θὰ ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ ἰσοζύγιον λ]σμῶν, θὰ τροφοδοτήσῃ διὰ πιστώσεων τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν κατὰ τρόπον μετρημένον πάντοτε, καὶ θὰ ἐπιδράσῃ καὶ εἰς τὰ δημόσια οἰκονομικὰ τὰ ὁποῖα ἐπινοποιητικώτερον θὰ εἰσπρίττουν.

Ἡ σημερινὴ ταχικὴ φορολογήσεως ἀκόμη περισσότερον ἐνὸς ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἰσχυροῦ ποῦ ἔμεινε εἰς τὸ ὕψος τοῦ παλαιοῦ τοιοῦτου τῆς σταθεροποίησεως, ἐνῶ τὸ χρυσοῦν δολλᾶριον εἶνε στὰς 180 δρχ., ὁ τιμαριθμὸς ἀνέρχεται, καὶ τὰ ἡμερομίσθια εἶνε τὰ ἴδια, ἀποτελεῖ *μίαν προσωρινὴν νόθον* κατάστασιν, ἡ ὁποία θὰ δημιουργήσῃ κοινωνικὰς ἀνωμαλίας εἰς τὸ μέλλον. *Μὴ πλανώμεθα δὲ καὶ βγάζωμεν συμπεράσματα βάσει αὐτῆς τῆς νόθου καταστάσεως.* Ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως εἶνε προτιμώτερον κα-

1) Ἴδε περὶ τῆς κυκλοφορίας Ε.Τ.Ε. Τσουδερόν ἀνακοινῶσιν πρὸς Γεν. Συμβούλιον καὶ τὴν λαμπρὰν ἐτησίαν ἐκθεσίαν του.

κόπιν ἐκτιμήσεως τῶν πραγματίων αὐτὴν τὴν ἀναπροσαρμογὴν, ἢ ὅποια θὰ γίνῃ μοιραίως ἄλλως τε καὶ μόνη τῆς νὰ τὴν κίανωμεν συνειδητῶς καὶ ἐν πλήρει γνώσει τοῦ τί ζητοῦμεν.

Φυσικὰ εἰς μίαν τοιαύτην κίνησιν προσαρμογῆς καὶ ἀμισθιωταὶ ὑπερρεσείαι θ' ἀμειβῶνται καλλίτερον καὶ διὰ τὸν λόγον ἐξ ἄλλου τῆς εὐθύνησεως τοῦ ὄγκου τῶν συναλλαγῶν. Δὲν βλέπομεν κατὰ τι εἶνε καλύτερον νὰ ἔχωμεν ἢ μιῖλλον νὰ νομίζωμεν ὅτι θὰ ἔχωμεν χαμηλότερον τιμαρίθμον, ἂν περιορίζωμεν διαρκῶς τὴν κυκλοφορίαν (διότι καὶ ἡ αὔξησις τοῦ τιμαρίθμου ἀποτελεῖ πραγματικὸν περιορισμόν), ἀπὸ τὴν ἀντίθετον τακτικὴν ἢ ὅποια θὰ βιάη τελείαν καὶ πύλαν εἰς τὸ δολλίριον τῶν 78 δρχ. καὶ θὰ ζητήσῃ τὴν *νέα ν ἰσορροπῆσιν* εἰς τὸ δολλίριον τῶν 150—160 δρχ.

Ἐνα πρᾶγμα τὸ ὅποιον κίμει ἐντύπωσιν εἰς τὸν μελετιῶντα τὴν κυκλοφορικὰ εἶνε ἡ μικρὰ ἀναλογία τῆς κυκλοφορίας ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὕψος τοῦ προϋπολογισμοῦ. Ἄν ἐνθυμούμεθα καλῶς δὲν ὑπάρχει τοιαύτη ἀπόστασις εἰς τὰς ἄλλας χώρας. Φυσικὸν βέβαια καὶ ἡ ἀπορρόφησις δις—τρὶς τῆς κυκλοφορίας ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον νὰ μὴ εἶνε κἄτι πού συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγικότητος τῆς χώρας.

Μία γενναιοτέρα κυκλοφορικὰ πολιτικὴ καὶ ἀφθονώτερα πιστωτικὰ μέσα παρὰ τῆς Ε.Τ.Ε. εἰς ἀναπροεξοφλήσεις θὰ ἐπιστρέφουν *μίαν ταχύτεραν κίνητοποίησιν* τοῦ πιγιομένου ἐνεργητικοῦ τῶν Τραπεζῶν, ἀρκεῖ ἡ ἐφαρμογὴ μιᾶς τοιαύτης διευθυνομένης παραγωγικῆς ἀνιπτύξεως νὰ μὴ περιπέσῃ εἰς τὰ ἄκρα.

Ἴσως δὲ νὰ μὴ ἦτο ἄτιμοις καὶ ἡ ἐκ τοῦ περιθωρίου αὐτοῦ χρησιμοποίησις μέρους τῶν διαθέσιμων *διὰ τὴν ταχύτεραν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἐνδὸς τῶν παραγωγικῶν ἔργων* πού κοντεῦει ἐξ ἄλλου διὰ ν' ἀποδοθῇ μία ὥρα ἀρχήτερα εἰς τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν, ἔστω καὶ δι' ἐκτατικὴν καλλιέργειαν.

Δι' ὅλα αὐτὰ ὅμως, ἐπαναλαμβάνομεν, βυσικὴ προϋπόθεσις εἶνε ἡ συγκράτησις τοῦ συναλλήγματος εἰς σταθερὸν ὕψος πρᾶγμα πού θὰ γίνῃ διὰ τῆς μονοπωλήσεως, ἡμιμονοπωλήσεως, ἢ παρακολουθήσεως τῆς εἰσαγωγῆς τῶν εἰδῶν πού ἀναπροσωπεύουν μεγάλα ποσά, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀνταλλαγῶν καὶ τῆς πολιτικῆς τῆς συσχετίσεως τοῦ δημοσίου χρέους, μὲ τὴν πολιτικὴν τῶν προϊόντων, ἡτις ἂν ἐφαρμοσθῇ ὅπως τὴν ὠραματίσθησαν οἱ πρωτοπόροι αὐτῆς θὰ βοηθήσῃ καὶ συναλλαγματικῶς τὸν τόπον (διότι οἱ ὁμολογιῶχοι θὰ κατακρατοῦν τὸ 1]3 τῆς ἀξίας τῶν πωλουμένων διὰ τοῦ ὄργανισμοῦ των καπνοῦ καὶ θὰ ἐπιστρέφουν τὰ 2]3 τοῦ συναλλήγματος) καὶ θὰ βελτιώη σιγὰ—σιγὰ τὴν ἐπικαταλλαγὴν, ὅπως ἔγινε ἀπὸ τοῦ 1908 μὲ τὰ ἐμβάσματα καὶ τὴν ναυιλίαν.

Ἄλλὰ καὶ ἓνα ἄλλο πλεονέκτημα τῆς πολιτικῆς αὐτῆς εἶνε ἡ *σεισάχθεια τῶν χρεῶν* πού πιέζουν τοὺς ἀγρότας καὶ ἡ ὕψωσις τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων, πού θὰ τοὺς δώσῃ *μεγαλυτέραν ἀγοραστικὴν δύναμιν* εἰς βιομηχανικὰ προϊόντα. Ἀκόμη δὲ ἐν ὄχι μικρὸν εἶνε ὅτι καὶ ἡ *ἀναλογία* τοῦ

πρωῦπολογισμοῦ ἀπέναντι τοῦ εἰσοδήματος **θὰ μειωθῆ**, γεγονός ὄχι ἀσημαντον διότι τὸ ἐλευθερούμενον ποσὸν δι' ἀποταμίευσιν ἢ δημιουργίαν ἐγκαταστάσεων θὰ εἶνε περισσότερον.

Ὁ κύκλος αὐτῶν τῶν ἀντιδράσεων αἱ ὁποῖαι θὰ τείνουν πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν, ὄχι παθολογικῶς, τοῦ ὄγκου τῆς ἐγχωρίου παραγωγῆς θὰ πρέπει νὰ ὀλοκληρωθῆ μὲ τὴν **μείωσιν τοῦ τόκου τῶν ἐθνικῶν δανείων**, διὰ νὰ πέσῃ τὸ γενικώτερον ἐπίπεδον τοῦ τόκου πού τὸ καθορίζουν καὶ τὸ διατιμοῦν ἐν Ἑλλάδι δύο πράγματα: τὰ **ἔξοδα** τῶν μεγάλων Τραπεζῶν, ὁ **ὑψηλὸς τόκος τῶν κρατικῶν ὁμολογιῶν** καὶ κατὰ τρίτον ἡ **σπάνις** τῶν κεφαλαίων.

Ἄν ἀντιθέτως ἀκολουθήσωμεν τὴν ἄλλην πολιτικὴν τοῦ πτωχοπροδρομισμοῦ τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶνε νὰ φθάσωμεν πάλιν εἰς τὸ ἴδιον τέρμα μετὰ κοινωνικὰς ἀναστατώσεις, ἀνεργίαν, **χωρὶς ὅμως ἐνισχυομένην** τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὁποίας ἂν ἤρκει ἄλλοτε ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, σήμερον ὅμως μόνη τῆς ἀποδεικνύεται ἀπολύτως ἀ ν ε π α ρ κ ή ς .

#### Γ'. ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΒΑΣΙΣ

Τὰς δυνατότητας ἀναπτύξεως τῆς Βιομηχανίας ἐξεθέσαμεν ἤδη. Διὰ τὴν γεωργίαν ὄλαι αἱ ἔρουναι καὶ αἱ γνῶμαι τῶν εἰδικῶν <sup>(1)</sup> συμπίπτουν ὅτι ὄντως ὑπάρχει κάποιον περιθώριον, τὸ ἴδιο καὶ διὰ τὴν κτηνοτροφίαν, ἢ ὁποῖα θανμάσια μπορεῖ ν' ἀναπτυχθῆ, καθὼς καὶ ἡ δενδροκαλλιέργεια. Ἄλλὰ καὶ μόνον τοῦ καπνοῦ ἡ ἀνάπτυξις εἶνε βεβαία ἀρκεῖ ν' ὑπάρχῃ κατανάλωσις. Ἐκεῖνο πού ἔλλειψε εἶνε **ἡ ἐνιαία πνοή** εἰς ὄλους αὐτοὺς τοὺς κλάδους, οἱ ὁποῖοι μόνον τότε θὰ ἰδοῦν φῶς ἂν ὀργανωθοῦν ὁ καθείς ἰδιαίτερος κατὰ τρόπον ἐπιστημονικόν. Ἡ γεωργικὴ προσπάθεια τῶν τελευταίων ἐτῶν συστηματικώτερον συνεχιζομένη δὲν εἶνε δυνατὸν παρὰ ν' ἀποδώσῃ ἱκανοποιητικῶς.

Δὲν θέλομεν νὰ ὑπεισέλθωμεν εἰς τὴν κατάταξιν τῆς παραγωγικότητος τῶν διαφόρων κλάδων, διότι θὰ πέσωμεν εἰς ὑποθέσεις. Εἰδικαί ἔρουναι ὅμως εἶνε δυνατὸν νὰ καθορίσουν τὴν θέσιν ἐνὸς ἐκάστου ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ **διὰ ν' ἀρχίσωμεν** ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρας παραγωγικότητας καὶ rentabilité.

Προτοῦ ὅμως τελειώσωμεν τὴν μακρὰν αὐτὴν ἀνασκόπησιν καὶ διερεύνησιν τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας μας, νομίζομεν ὀρθὸν νὰ διαμαρτυρηθῶμεν διὰ τὴν παραμέλησιν, τὴν ἀσύγγνωστον δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἐνὸς πλούτου τὸν ὁποῖον εἶδομεν νὰ εἶτε ὁ πρῶτος πού ἔδωκε κάποιαν ὠθησιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν οἰκονομίαν: τ ο ὕ μ ε τ α λ λ ε υ τ ι κ ο ὕ.

Εἶνε τεχνικῶς ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐμπερικλείει μεταλλεύματα σημαντικώτατα Βωξίτου, ἀργυρομεταλλεμάτων, (Μήλου) λευκολίθου, Σιδηροπυρίτου κλπ. εἰς ποιότητας καὶ ποσότητας ἐξαιρετικῶς ἱκανοποιητικὰς. Ὁ παρημελημένος αὐτὸς πλοῦτος εἰς τὴν κρίσιμον καμπὴν πού διερχόμεθα πρέπει νὰ κληθῆ νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν γενικώτεραν ἀνορθωτικὴν προσπάθειαν.

## III. ΤΕΛΙΚΟΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι, καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως εἴμεθα οἰσιόδοξοι, ἡ Ἑλληνικὴ κρατικὴ περιοχὴ περιέχει δυναμικότητα ἀναπτύξεως. Διὰ τὰ γίνουσι ὅμως πρῶξις ἀπαιτοῦνται καὶ ἄνθρωποι ἱκανοὶ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον εἶνε ἡ μεγαλυτέρη δυσκολία. Ὁ δυσκίνητος, κρατικὸς ὄργανισμὸς, μετὰ τὴν ἀναβλητικότητά του ἢ κοινοβουλευτικὴ νοσοτροπία, αἱ ἀτελεύτητοι συζητήσεις, ἡ ἀβουλία καὶ ἡ ἔλλειψις ἠθικοῦ θάρρους ποὺ τόσον σπάνια συναντᾷ κανεὶς, ἡ ἀντίδρασις τοῦ σκανδαλοθηροῦντος τύπου θὰ ἀποτελέσουν τὰ ἐμπόδια τὰ ὁποῖα θὰ πρέπει νὰ υπερπηδηθῶν, διὰ τὰ φθάσωμεν εἰς τὸ εὐτυχὲς τέρας.

Πρὸ χρόνων ὁ μακαρίτης Ρέπουλης ἐτελείωνε μίαν συνέντευξιν λέγων ὅτι ἐκεῖνα ποὺ μᾶς λείπουν δὲν εἶνε «τὰ κεφάλαια ἀλλὰ τὰ κεφάλια». Ἴσως νὰ μὴ ἔχη καὶ σήμερον ἄδικον, παρ' ὅλον ὅτι δὲν θὰ πρέπη νὰ ὑποτιμήσῃ κανεὶς ὅλας τὰς προσπάθειάς τῆς τελευταίας δεκαετίας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν μέσα εἰς τὴν ἀντίδρασιν καὶ τὸν μισονεῖσμὸν τῆς γραφειοκρατίας καὶ τῶν συμφερόντων ὀρισμένων ἰσχυρῶν.



1) Ἴδε τελευταίαν ἔρευναν «Ἐργασίας» καὶ γνωμοδοτήσεις τῶν πρὸς Ἄν. Οἶκον. Συμβούλιον.